Expeditio

THRACICA

ExTh

3

Средновековно селище и некропол до с. Дядово
(разкопки през 1980 и 1981 г.)

Борис Д. Борисов

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ИНСТИТУТ ЗА ТРАКОЛОГИЯ

EXPEDITIO THRACICA

3

Средновековно селище и некропол до с. Дядово (разкопки през 1980 и 1981 г.)

Борис Д. Борисов

ARCHIVES FOR SETTLEMENTS STUDIES

СОФИЯ
1982

DE EDITIONE CURANTIBUS

R. KATINCAROV R. GEORGIEVA T. SPIRIDONOV

EDITIONEM CURAVIT

Atanas POPOV

SERDICAE
1982

ПРЕДГОВОР

Настоящата трета книжка е посветена на материалите от средновековното селище върху селищната могила до с. Дядово от 1980 и 1981 г. Така екипът на експедицията изпълнява своето обещание да публикува навреме добитите резултати и да въведе с това предварително съобщение материалите в обръщение.

При така поставената задача, редно е всички съществени изводи и заключения, направени при анализа на материалите и наблюденията върху селището да бъдат оставени за един окончателен вариант на изследването, който впрочем вече се подготвя.

Тъкмо поради тези причини в тази, както и в предишната публикация (ExTh 1) не е даден каталог на материалите. Такъв каталог на материалите има и той ще бъде публикуван веднага след пълното разкопаване на селището. Затова тук материалите се посочват в приложените тук таблици и в същото време се посочва техния номер в бъдещия каталог.

В очакване на монографичното изследване на селището, екипът предлага досегашните резултати.

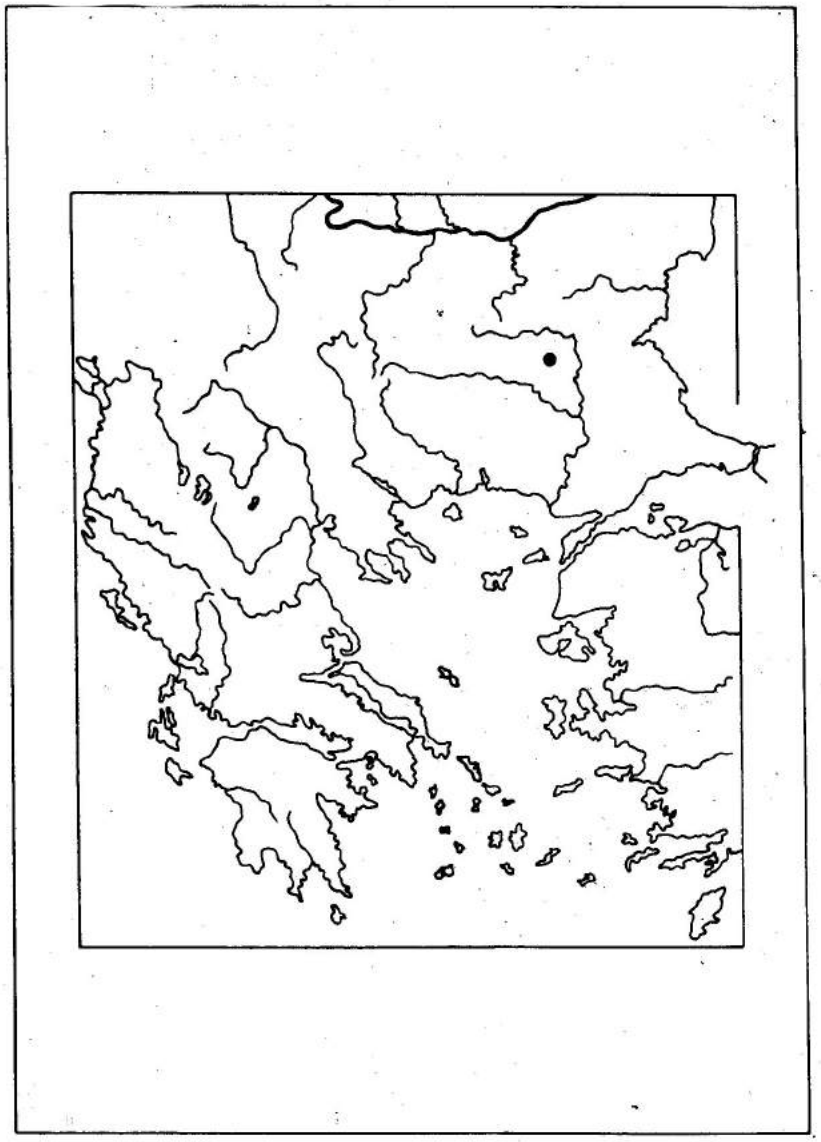

СРЕДНОВЕКОВНОТО СЕЛИЩЕ И НЕКРОПОЛ ВЪРХУ СЕЛИЩНАТА МОГИЛА ДО С. ДЯДОВО

(Разкопки през 1980 и 1981 г.)

Борис Д. Борисов

През 1980 и 1981 г. продължиха разкопките на средновековното селище и некропол върху селищната могила до с. Дядово. За два работни сезона бяха проучени два пласта с дебелина 0,15 и 0,25 м. Така общата дълбочина достигна 0,75 м от съвременното ниво на могилата. С цел да обхване цялото селище, проучваната площ бе увеличена с нови 450 м², като по този начин тя достигна в края на сезона 1981 г. 6,200 дка. Установени бяха границите на средновековното селище. Стратиграфските наблюдения показват,че то е заемало най-горната част на могилата и източната и тераса, като е излязло извън рамките на разрушената късноантична крепост (табл.1).

Проученият културен пласт е силно разрушен. В него бяха открити основи от жилищни и стопански помещения,петна от основи на жилища, пещи, боклучни ями, и бяха намерени голям брой оръдия на труда,битови предмети,предмети от въоръжението, глинени съдове, накити, гробове, кости от животни и монети, които помагат за по-точното датиране на проучения пласт от средновековното селище.

По-долу разглеждаме откритите през 1980-81 г. съоръжения и материали, като включваме и петната от жилищни и стопански помещения, разкрити в пласта с дълбочина 0,35 м, проучен през 1979 г., които в първото предварително съобщение (Борисов Б. 1980:95-123) не бяха разгледани. Жилищата и стопанските помещения описваме в последователна номерация по реда на откриването им.

Жилищни съоръжения

Жилище №5 (1980 г.) попада в кв. R_{25}. То има правоъгълна форма и вътрешни размери 2,95 х 2,50 и външни 3,80 х 3,10 м, и по тип се отнася към полувкопаните жилища. Стените му са

облицовани с еднолицев зид от ломени камъни и кал, запазен на различна височина: северната на 0,70 м, източната на 0,80, южната на 1,10 и западната на 0,65 м. Подът на жилището е вкопан на 1,30 м от съвременното ниво на могилата, и е изграден от сиво-белезникава, а в западната част до жълто-кафява трамбована глина. Входът е оформен по средата на западната стена, фланкиран от два вертикално изправени плочести камъка и е широк 0,87 м.

В североизточния ъгъл на жилището е разположена пещта (табл. 2а, приложение 1). Тя е градена от средни и големи ломени камъни и глина. Подът и е измазан и силно изпечен от огъня. Пещта има дълж. 0,98 м и шир. 0,70 м. Около нея намерихме голямо количество пепел и въглени.

Интерес представлява фактът, че източната стена на жилището лежи стратиграфски под западната стена на помещение №2 (Борисов Б. 1980:103). Очевидно помещението е било построено след като жилището е престанало да съществува. По тип жилище №5 е най-близко до проученото през 1979 г. жилище №2 (Борисов Б. 1980:96).

В жилището бяха намерени глинена стомна (табл. 46, кат. стомни-1), железен нож, фрагменти от стъклени гривни и др.

Жилище №6 (1980 г.) открихме в квадрати T_{26} и U_{26}. То има правоъгълна форма и размери 3,10 х 2,67 м (табл. 2б). Жилището е наземно. Подът му лежи на дълбочина 0,50 м от съвременното ниво на могилата. В основата си стените му са градени от ломени камъни, споени с кал и надстроени с плет, измазан от двете страни с дебел слой глина. Каменната зидария е запазена на различна височина за отделните стени: северната 0,55 м, западната 0,60 м, южната 0,37 и източната 0,35 м. След като жилището е било разрушено, северната му стена е паднала навън и беше разчистена в непосредствена близост. В стената личат много добре двата пласта глина, с която е бил измазан плета отвътре и отвън. Ако се съди по намерената мазилка, стената е била дебела 0,20-0,25 м.

Подът на жилището е измазан със сиво-белезникава глина. Върху него беше открит дебел слой от въглени. В източния ъгъл беше открита елипсовидна яма от огнище, която е вкопана под

нивото на пода на 0,40 м. Стените и подът на ямата са измазани от същата глина, както и подът на жилището, и са изпечени от огъня. Размерите на ямата са 1,10 х 0,75.

В северозападния ъгъл на жилището бяха открити още две елипсовидни ями-зърнохранилища, подобни на тази от жилище №4 (Борисов Б. 1980:100). Те са вкопани под нивото на пода съответно на 0,40 и 0,25 м. Стените и подовете им са много добре измазани. Вероятно те са имали дървен похлупак, за което съдим по голямото количество въглени, които очертаваха петно с правоъгълна форма, покриващо ямите.

По средата на всяка от стените на жилището беше открита по една дупка от дървен кол с диам. 0,15-0,18 м, които явно са носели покривната конструкция. Покривът е бил изграден вероятно от тънък гредоред и покрит с блатни треви или слама, за което съдим по голямото количество пепел, която покриваше целия под.

Жилище №6 е най-близко до жилище №4 (Борисов Б. 1980:100) В него намерихме бронзова гривна (кат. мет. гривни №3), стъклена гривна (табл. 80-Б, кат. стъклени гривни №3), прешлени за вретено и др.

Жилище №7 открихме в западния профил на стратиграфския сондаж, където личеше врязването му в по-ранния културен пласт. За съжаление по-голямата му част е разрушена от сондажния изкоп (Катинчаров Р. и др. 1980:10-12). Жилището е полувкопано, със запазени размери 2,32 х 1,51 м; подът му е измазан с бял хоросан. Вероятно жилището е било възстановявано на три пъти, както показват стратиграфските наблюдения. Така в профила личаха три много добре очертани ивици от сиво-белезникава глина, с която са били измазани подовете на жилището при отделните преустройства. В най-горното подово ниво бяха открити три дупки от дървени колове с диам. 0,18-0,22 м, което показва, че жилище №7 е било изградено от плет, измазан от двете страни с дебел слой глина.

Жилище №8 (1980 г.) беше открито в кв. M_{15}. То е наземно, подът му лежи на 0,50 м от съвременното ниво и има правоъгълна форма с размери 3,40 х 4 м (табл. 2в). Стените му са били изградени вероятно от забити в земята дървени колове, препле-

тени с пръти и измазани с глина от двете страни. На южната му страна се откриха 4 дупки, на източната -3, а на северната -2. Западната стена е силно разрушена. Тя е стъпвала върху разрушената куртина на късноантичната крепостна стена. Подът на жилището е измазан със сиво-белезникава глина. Върху него беше разчистен дебел слой от пепел и въглени. В основите на стените са били наредени в редица средни по големина ломени камъни. В западната половина на жилището беше открито петно от силно горяла и отухлена глина, вероятно от основа на силно разрушена пещ. Тя има диам. 1 м. На 0,95 м южно от описаното съоръжение открихме друго, напълно еднакво петно, което заедно с част от измазания под лежи непосредствено върху разрушената късноантична крепостна стена. Това показва, че през XI-XII в., когато е обитавано средновековното селище, крепостта от V-VI в. е била разрушена и не е възобновявана през средновековието.

Жилище №9 (1981 г.) беше открито в квадрати L_{25} и L_{26}. То е вкопано в по-ранния културен пласт на дълб. 0,56 м и има форма на почти правилен петоъгълник (табл. 2г). Размерите на отделните му страни са 2,20 х 2,30 х 2,60 х 2,70 х 2,30 м.

Подът на жилището е много добре измазан със сиво-белезникава глина. Около всяка от стените му бяха разчистени дупки от дървени колове, което показва, че те са били изградени от плет, измазан от двете страни с глина. В северозападната стена бяха открити 5 дупки, в източната - 1, в югозападната -2 и в североизточната - 3. По средата на жилището от югозападната към северната стена беше разчистена редица от три дупки, които вероятно са носели покривната му конструкция. Прави впечатление фактът, че една част от дупките имат правоъгълна или квадратна форма, според начина на заостряне на коловете.

Почти в центъра на жилището беше разкрита основа от открито огнище с диам. 0,85 м. В непосредствена близост до него от северозапад бяха разчистени две вкопани под нивото на пода, свързани една с друга ями с елипсовидна форма. Те са аналогични на вкопаните под пода зърнохранилища в жилище №6 и имат следните размери: северната - 1,10 х 0,80 м и южната - 1 х 0,70 м; вкопани са съответно на 0,45 и 0,35 м. Стените и подовете на ямите са много добре измазани със сиво-белезникава

глина, както и подът на жилището.

Голям интерес представлява открития в южния ъгъл на жилището добре измазан улей, който го свързва с вкопано зърнохранилище извън него. То има кръгла форма с диам. 1,20 м и е вкопано на дълб. 0,40 м. Стените и подът му са също много добре измазани с глина.

В източния ъгъл на жилището бяха открити пет дупки от дървени колове, които не образуват редица. По всяка вероятност, те са крепели дървена полица или маса.

Жилище №10 (1981 г.) беше открито в квадрати J_{24}, K_{24}, J_{25} и K_{25}. То има неправилна четириъгълна форма и размери на източната стена 2,10 м, на северната 3,30, на западната 3,80 и на южната 3,65 м (табл. 3а). Вкопано е в по-ранния културен пласт на дълб. 0,69 м. Стените му са били градени от забити в земята дървени колове, преплетени с пръти и измазани с глина от двете страни. В непосредствена близост до тях бяха открити дупки от колове. Подът на жилището е изграден от сиво-белезникава трамбована глина, която на места е силно изпечена и отухлена. Пещта е била вкопана в здравия бряг и по всяка вероятност засводена, за което съдим по намерените около нея голям брой отухлени късове от разрушен свод.

Южната стена е разрушена от по-късна (от жилището) средновековна боклучна яма с диам. 1,60 м. Непосредствено до югозападния ъгъл в профила на западната стена беше открита засводена ниша с ширина при основата 1,10 м и максимална височина 0,56 м.

В жилището бяха намерени глинено гърне (табл. 37г, кат. гърнета №34), глинена стомна със златиста ангоба, запазена до шийката (табл. 41в, кат. стомни №6), глинени и костни пресленици за вретена, каменно точило, фрагменти от стъклени гривни и други.

Жилище №11 (1981 г.) беше открито в квадрати J_{20} и K_{20}. То има неправилна четириъгълна форма и размери 3,20 х 3,05 м (табл. 3б, приложение I-2).

Жилището е вкопано в по-ранния културен пласт на дълбочина 0,75 м. Подът му е измазан със сиво-белезникава глина. В него бяха открити две пещи, вкопани в здравия бряг. Първата

от тях е изградена в южната стена непосредствено до югоизточния ъгъл. Подът и е силно изпечен от огъня. От изток пещта е ограничена от голям вертикално изправен плочест камък. Тя има шир. 0,45 м и вис. 0,55 м. Втората пещ е изградена непосредствено до югозападния ъгъл в западната стена и е аналогична на първата. От юг се ограничава от два плочести камъка, единият от които е вертикално изправен. Пещта има шир. 0,50 и максимална вис. 0,50 м.

Точно срещу средата на южната стена беше разчистена дупка от голям дървен кол, който по всяка вероятност е поддържал покривната конструкция. Диаметърът и е 0,30 м.

На 1,50 м северно от югозападния ъгъл на жилището беше разчистена площадка, подът на която е също измазан със сиво-белезникава глина. Тя е издадена извън жилището на 1,10 м и има дълж. 1,53 м. Подът и е повдигнат спрямо пода на жилището с 0,15 м. Североизточният ъгъл на жилището е изцяло разрушен от по-късна бокълчна яма с неправилна елипсовидна форма и размери 1,50 х 1,70 м.

Жилище №12 (1981 г.) беше открито в квадрати L_{18} и M_{18}. То е наземно и има неправилна четириъгълна форма и размери 3,10 х 2,70 м (табл. 3в). Подът му е вкопан само на 0,15 м и е изграден от сиво-белезникава силно трамбована глина. Точно по средата на северната му стена беше разкопано открито огнище. Подът му е изграден от вторично употребени римски тухли и тегули с размери 0,45 х 0,35 м. Около него бяха намерени голямо количество пепел и въглени. В югозападния ъгъл на жилището беше открита дупка от дървен кол, което показва, че стените му са били изградени от колове, преплетени с пръти и измазани от двете страни с дебел слой глина.

Жилище №13 (1981 г.) попада в квадрати K_{19},K_{20},L_{19} и L_{20}. То има неправилна правоъгълна форма и размери изток-запад 5,70 м и север-юг 4,45 м (табл. 4а). По тип то се отнася към наземните жилища, но поради това, че източната му половина попада в слаб склон, тя е вкопана в по-ранния културен пласт на дълб. 0,50 м.

Подът на жилището е трикратно измазван със сиво-белезникава глина. В югоизточния му ъгъл беше открита основа от разрушена пещ, градена от големи ломени камъни и кал. Ако се съди по отухленото петно от пода и, тя е имала размери 1,60 х 0,7о м.

В западната половина на жилището бяха открити две ями-зърнохранилища с елипсовидна форма. Те са вкопани под нивото на пода съответно на 0,30 и 0,70 м. Първата от тях има размери 1 х 0,65 м, а втората 1 х 0,70 м. Стените и подовете им са измазани със сиво-бедезникава глина, както и пода на жилището. Откритите дупки от колове дават основание да се мисли, че стените му са били изградени от дървени колове и плет, измазан от двете страни с глина.

В жилището бяха намерени глинено гърне (табл. 38-б, кат. гърнета №25), глинена стомничка (табл. 47-б, кат. стомни №5), бронзов кръст (табл. 85-в), железен връх от копие (табл. 16 а), връх от стрела, железни подкови (табл. 29д,е), желязна огрибка (табл. 12д), каменно точило и др.

Жилище №14 (1981 г.) беше открито в кв. H_{18}. То е наземно и е имало по всяка вероятност правоъгълна форма. От него е запазена само югоизточната половина, която има размери 2,70 х 2 м (табл. 3г). По източната и южната му стена бяха открити дупки от дървени колове, които показват, че стените са били изградени от колове и плет, измазан от двете страни с глина. На източната стена бяха открити 4, а на южната стена 3 дупки с диам. 0,10-0,20 м.

В югоизточния ъгъл бе открито вкопано под нивото на пода зърнохранилище с почти кръгла форма и диам. 1,15-1,25 м и дълб. 0,40 м. Стените и подът му, както и пода на жилището са добре измазани със сиво-белезникава глина. Непосредствено до зърнохранилището от север беше разчистена основа от разрушено открито огнище, изградено от големи ломени камъни. Пред него беше открито петно от пепел и въглени.

В жилището бяха намерени сграфито паница (табл. 60, кат. художествена керамика №8), желязна тесла (табл. 16в), фрагмент от стъклена гривна и др.

Жилище №15 (1981 г.) беше открито в квадрати M_{21} и N_{21} и по тип се отнася към наземните жилища. Има правоъгълна форма и размери 2,50 х 3,05 м (табл. 4б, приложение II-1); вкопано е в по-ранния културен пласт на 0,20 м. Стените му са били из-

градени от забити в земята дървени колове, преплетени с пръти и измазани от двете страни с дебел слой глина. Прави впечатление фактът, че около откритите дупки от колове има дребни ломени камъни, които вероятно са служели за по-здраво закрепване на коловете в земята. Почти по средата на жилището беше открита друга дупка от кол, който вероятно е крепял покривната му конструкция. В южния ъгъл беше открита основа от силно разрушено огнище, разрушена от по-късен еднолицев зид от ломени камъни и кал, ограничаващ от северозапад жилище №16 и по-късна боклучна яма.

В източната четвърт на жилището беше открито вкопано под нивото на пода зърнохранилище с елипсовидна форма и размери 0,90 х 0,50 х 0,65 м. Стените и подът му, както и подът на жилището са много добре измазани със сивобелезникава глина. Входът се е намирал вероятно в северозападната стена, където беше открито вкопаване до нивото на пода с дълж. 1,10 м и ширина 0,33 м.

В жилището бяха намерени бронзов пръстен (табл. 72в, кат. пръстени №12), железен нож и др.

Жилище №16 (1981 г.) беше открито в квадрати R_{21} и S_{21}. То се отнася към наземните жилища и има правоъгълна форма с размери 3,3 х 3,20 м (табл. 4в). Северозападната му стена представлява еднолицев каменен градеж, спойка на кал. Останалите му три страни са били изградени от забити в земята колове и преплетени на тях пръти, измазани от двете страни с глина, за което съдим по откритите в тях дупки от колове. Интерес представлява фактът, че в основата на югоизточната стена има редица от средни по големина ломени камъни.

Подът на жилището е много добре измазан със сиво-белезни - кава, на места до жълтеникава глина, а с подобна такава са споени и камъните в северозападната стена на жилището. Огнището е изградено в югоизточния му ъгъл, като е вкопано извън стената и е фланкирано от два вертикално изправени плочести камъка, силно изпечени от огъня, и хоризонтално поставен над тях вторично употребен хромелен камък. Около огнището бяха намерени голямо количество пепел, въглени и отухлени късове глина от основата му.

Северозападната половина на жилището е нарушена от по-късни боклучни ями. Първата от тях има правоъгълна форма с размери 1,40 х 1,10 м и дълб. 0,40 м. Втората яма има полуелипсовидна форма и размери 1,25 х 1,10 с дълб. 0,40 м. Входът на жилището е бил оформен по всяка вероятност в югозападната стена, където на 0,80 м от югозападния ъгъл тя прекъсва.

Жилище №17 (1981 г.) беше открито в квадрати M_{25}, M_{26}, N_{25} и N_{26}. То се отнася към наземните жилища и има правоъгълна форма с размери 2,50 х 3,20 м (табл. 5а).

Подът му е добре измазан неколкократно със сиво-белезникава глина. Стените му са били изградени от забити в земята дървени колове, преплетени с пръти и измазани с глина от двете страни, за което съдим по откритите по стените му дупки с диам. 0,10-0,25 м. Редица от пет дупки беше открита и по средата на жилището, което показва, че покривната конструкция е била крепена от пет дървени кола. В югозападния ъгъл беше открита основа на разрушено открито огнище, подът на което е силно изпечен от огъня. Ако се съди по размерите на отухлената му основа, то е имало диам. 0,50 м. Около него открихме дебел пласт от пепел и въглени.

В югоизточния ъгъл беше открито вкопано под пода зърнохранилище с размери 0,90 х 0,75 и дълб. 0,40 м. Стените и подът му са [illegible]е измазани със сиво-белезникава глина. Непосредствено до описаното зърнохранилище, под най-горната подова мазилка бе открито друго вкопано зърнохранилище с размери 0,90 х 0,50 м и дълб. 0,40 м. Същото е било изоставено, запълнено с пръст и отгоре замазано заедно с пода на жилището. Най-северната му част е разрушена от по-късна боклучна яма, която е вкопана дълбоко в праисторическия културен пласт.

В жилището бяха намерени глинено гърне (табл. 39б, кат. гърнета №35), фрагменти от стъклени гривни, глинени прешлени за вретена и др.

* * *

Освен описаните жилища в средновековното селище до с. Дядово бяха открити и голям брой петна от основи на жилища, пещи, огнища и др., които показват, че на тези места е имало жилища, но поради силно разрушения културен пласт, цялостните им плано-

ве не можаха да се установят. По-надолу даваме описание на откритите петна от жилищни съоръжения.

В кв. M_{25} на дълб. 0,15 м (1978 г.) беше открито струпване от дребни и средни по големина ломени камъни. След почистването им бяха разчистени жилищни съоръжения. В северния край на струпването беше открита основа от огнище, изградено от ломени камъни. Подът му е застлан с вторично употребени цели и фрагментирани римски тухли, а наоколо бе намерено голямо количество пепел и въглени и глинено гърне (табл. 30г, кат. гърнета №7), и чаша (табл. 51д, кат. чаши №4), тежест за рибарска мрежа, глинен прешлен за вретено и др. Намерените късове от стенна мазилка показват, че това жилище вероятно е наземно и е било изградено от забити в земята дървени колове, преплетени с пръти и измазани с глина от двете страни. Размерите на откритото петно от жилище са 1,80 х 2,20 м. Не е изключено струпаните камъни върху описаните съоръжения да са затискали сламения покрив на жилището.

Друга част от жилище беше открита в кв. K_{16} на дълбочина 0,35 м (1979 г.), където в центъра на квадрата беше разчистено петно от основа на пещ с добре измазан с глина под. Тя има размери 0,90 х 0,65 м. На около 1,50 м северно от нея бяха открити три дупки от дървени колове с диам. 0,15-0,18 м в редица, където по всяка вероятност е била разположена северната стена на жилището.

В кв. Q_{18} на дълб. 0,35 м (1979 г.) беше разчистено струпване от ломени камъни, между които открихме горен и долен хромелен камък, глинена каничка (табл. 49а, кат. малки кани №1), глинен свещник (табл. 54б, кат. свещници №1), желязно длето, гвоздеи и др.; това ни дава основание да мислим, че тук е имало жилище.

В кв. Q_{20} на дълб. 0,35 м (1979 г.) беше открито петно с правоъгълна форма от сиво-белезникава трамбована глина, вероятно от под на жилище. Върху него бяха намерени желязна огрибка (табл. 12в), желязна скоба, гвоздеи и др., които показват, че и тук вероятно е съществувало жилище.

В кв. L_{24} на дълб. 0,35 м (1979 г.) беше открито огнище, изградено от ломени камъни, които са силно обгорели от огъня. Между тях беше намерено голямо количество пепел и въглени. Огнището е с дълж. 0,97 и шир. 0,60 м.

В кв. L_{25} на дълб. 0,35 м (1979 г.) беше разчистено струпване от ломени камъни, между които бяха намерени фрагменти от гърне и кана. Непосредствено до тях беше открита основа от разрушена пещ с добре запазена замазка, с размери 0,75 х 0,58 м. Откритото съоръжение и намерените материали говорят, че тук е имало жилище.

В кв. M_{23} на дълб. 0,35 м (1979 г.) беше открита основа от разрушено глинено съоръжение, вероятно пещ. Тя е била засводена, за което съдим по намерените отухлени късове от свода и. Пещта има размери 0,55 х 0,50 м. Около нея беше намерено голямо количество пепел и въглени и фрагментирани глинени съдове.

Друга основа от огнище беше открита в кв. N_{23} на дълб. 0,35 м (1979 г.). Тя е изградена от наредени фрагментирани, вторично употребени римски тухли. Върху тях беше намерен дебел пласт от пепел и въглени.

Част от основа на наземно жилище беше разчистена в квадрат N_{26} на дълб. 0,35 м (1979 г.). В североизточния ъгъл на квадрата, непосредствено до пътеките беше открит голям дебелостенен съд за съхраняване на храни и течности. В него е паднало каменно чукало, а пред съда намерихме и две глинени стомни (табл. 40б, в, каталог стомни №2 и 3). Пред тях открихме редица от ломени камъни, които вероятно са били поставени в основата на стената, изградена от дървени колове и плет, измазан от двете страни с глина, подобно на тази от жилище №8. Подът на жилището е изграден от сиво-белезникава трамбована глина. От огнището се откри малка част от основата, застлана с фрагменти, от вторично употребени тухли и тегули. Наоколо беше открит пласт от пепел и въглени. Пред него бе намерена бронзова кандилница.

В кв. Q_{28} на дълб. 0,35 м (1979 г.) беше открито друго петно от жилище. Подът му е измазан с жълто-кафява глина. В западния край беше разчистена основа от силно разрушена пещ с диам. 0,45 м. Върху пода на жилището беше намерено голямо количество фрагменти от глинени съдове.

В кв. R_{24} на дълб. 0,35 м (1979 г.) беше разчистено пет-

но от жълтеникава трамбована глина с размери 1,20 х 2,10 м, вероятно под на жилище. На изток от него беше открито струпване от ломени камъни в редица. Не е изключено те да са били поставени в основата на източната стена на жилището, подобно на споменатите по-горе.

В кв. K_{26} на дълб. 0,35 м (1979 г.) беше открито петно с почти квадратна форма със страна 2 м. Съоръжението е градено от силно трамбована сиво-белезникава глина и вероятно представлява част от под на жилище. В северозападния му ъгъл беше разчистено петно от силно горяла и отухлена глина. Не е изключено тук да е била пещта на жилището.

В кв. H_{16} на дълб. 0,35 м (1979 г.) в непосредствена близост до разрушената ранновизантийска крепостна стена беше разчистена площадка от сиво-белезникава трамбована глина. Тя има неправилна правоъгълна форма с максимални размери 1,95 х 2,30 м и вероятно е била под на жилище.

В кв. M_{15} беше открито петно трамбована глина. В западния му край беше разчистено съоръжение от силно горяла отухлена глина, вероятно от основа на пещ с диам. 0,45 м.

В кв. F_{14} на дълб. 0,35 м (1979 г.) беше открита площадка, изградена от сиво-белезникава трамбована глина, вероятно от под на жилище. Върху нея бе разчистена основа от огнище, изградено от големи ломени камъни.

По средата на пътека I_{15}/J_{15} на дълб. 0,15 м (1978 г.) беше открито петно от силно горяла глина, а непосредствено до него долен хромелен камък с диам. 0,40 м, счупен на четири от силния пожар.

В южния край на пътека $O_{20}/_{21}$ на дълб. 0,35 м (1979 г.) беше разкрито петно от силно разрушена основа на пещ, изградена от бял хоросан, силно изпечен от огъня и запазен диам. 0,50 м.

В кв. H_{18} на дълб. 0,50 м (1980 г.) беше разчистено петно от силно горяла и отухлена глина; вероятно от основа на пещ с диам. 0,40 м. Непосредствено на изток от н-я беше разчистено петно от сиво-белезникава трамбована глина, от каквато вероятно е бил изграден пода на жилището. За съжаление по-голямата му част попада в стратиграфския изкоп.

В кв. O_{24} на дълб. 0,35 м (1979 г.) беше открита силно

разрушена основа на пещ със запазени следи от замазка, силно изпечена от огъня, с диам. 0,65 м. Непосредствено до нея бяха открити два амфоровидни съда (табл. 40а, 50б, кат. амфоровидни съдове №2 и 4); вероятно и тук става въпрос за жилище.

В кв. I_{19} на дълб. 0,50 м (1980 г.) беше открита силно разрушена основа на пещ със следи от глинена замазка и диаметър 1,35 м.

В кв. J_{20} на дълб. 0,50 м (1980 г.) беше открита част от основа на силно разрушено жилище, вероятно наземно. Стените му са били изградени от ломени камъни, споени с кал, за което съдим по откритата основа от зид в западната страна на жилището. Зидът е с дебелина 0,55 м. На изток от него беше разчистена силно разрушена основа на пещ, в която личат следи от глинена замазка. Около пещта бе намерено голямо количество пепел и въглени.

В югозападния ъгъл на кв. K_{16} на дълб. 0,50 м (1980 г.) беше разчистено петно от пепел и късове горяла глина с диам. 1,20 м. Вероятно в случая става дума за силно разрушена основа на пещ. Че е имало на това място жилище ни убеждава и фактът, че в профила на южната пътека на квадрата личи ивица от сиво-белезникава трамбована глина, която вероятно е покривала пода на жилището. Основата на пещта лежи на 0,10 м над него.

В кв. L_{15} на дълб. 0,50 м (1980 г.) беше разчистена част от разрушена основа на наземно жилище. Подът е изграден от сиво-белезникава трамбована глина. Съоръжението има запазени размери 2,10 х 1,30 м. В югозападната част на пода беше разчистено петно от силно горяла отухлена глина и пепел, което вероятно е било пещта на жилището.

Силно разрушена основа на пещ беше открита в кв. N_{16} на дълб. 0,50 м (1980 г.), с максимален диам. 0,45 м. Непосредствено до нея от изток беше разчистено струпване от средно големи ломени камъни, които вероятно са затискали сламения покрив на жилището.

Част от основа на жилище беше открита в кв. O_{21} на дълб. 0,50 м (1980 г.), непосредствено до централния профил на могилата. Подът му е изграден от сиво-жълтеникава трамбована глина. В южния ъгъл беше открита силно разрушена основа на пещ със запазена замазка, силно изпечена от огъня. Тя има запа-

зени размери 0,90 х 0,50 м. Стените на жилището са били изградени вероятно от забити в земята колове и преплетени на тях пръти, измазани с глина от двете страни. Основание за това ни дават откритите късове от горяла и отухлена стенна мазилка. Непосредствено до пещта на жилището бяха намерени малка глазирана стомничка (табл. 49д, кат. малки канички №5) и хромелен камък с диам. 0,35 м. За съжаление останалата част от жилището преминава в основния профил на могилата, което попречи за цялостното му проучване.

В северозападната четвърт на квадрат P_{15} на дълб. 0,50 м (1980 г.) бе открито петно от сиво-белезникава трамбована глина. Непосредствено над него в профила на северната пътека на квадрата личи ивица от пепел и въглени с дебелина 0,04-0,05 м и шир. 0,60 м. Вероятно е било огнище, а горното съоръжение - под на жилище.

В кв. P_{17} на дълб. 0,50 м (1980 г.) открихме струпване от ломени камъни и голямо количество пепел и въглени. Не е изключено и тук да е имало жилище. Доказателство за това е и намереното добре запазено глинено гърне (табл. 33б, кат. гърнета №11.

Руини, вероятно от наземно жилище, открихме в кв. P_{18} на дълб. 0,50 м (1980 г.). Подът му е изграден от сиво-жълтеникава трамбована глина. В северната му периферия открихме петно от жълто-червена горяла глина и пепел, вероятно от основата на пещта, а сред руините открихме голям брой късове отухлена стенна мазилка и добре запазено глинено гърне (табл. 33в, кат. гърнета №10).

В кв. P_{21} на дълб. 0,50 м (1980 г.) открихме петно от горяла отухлена глина, вероятно от силно разрушена основа на пещ с диам. 0,70 м.

В кв. R_{18} на дълб. 0,50 м (1980 г.) открихме петно от сиво-белезникава силно трамбована глина, с която вероятно е бил изграден под на жилище. Върху него разчистихме основа от силно разрушена пещ с диам. 0,45 м. На пода на жилището намерихме желязна ножица (табл. 14в), каменно точило и др.

Силно разрушена основа на пещ със запазена глинена замазка открихме и в кв. S_{20} на дълб. 0,50 м (1980 г.), с размери

0,80 х 0,40 м.

В кв. K_{26} на дълб. 0,50 м (1980 г.) открихме основа от разрушено наземно жилище. Подът му е изграден от жълтеникава, трамбована глина. Върху него открихме петно от пепел и въглени, вероятно от основа на огнище. Намерихме и голям брой фрагменти от горяла стенна мазилка, в някои от които личат отпечатъци от колове и пръти.

В кв. Q_{26} на дълб. 0,50 м открихме част от наземно жилище. Подът му е изграден от жълтеникава, трамбована глина. Точно по средата му имаше петно от пепел и горяла глина с размери 0,55 х 0,40 м, вероятно принадлежащо на разрушена основа на огнище. На пода намерихме късове от разрушена стенна мазилка.

В кв. R_{24} на дълб. 0,50 м (1980 г.) разчистихме петно от жълтеникава горяла глина, вероятно от силно разрушена основа на огнище или пещ, с размери 0,90 х 0,45 м; в непосредствена близост до него открихме хромелен камък.

В кв. Q_{20} на дълб. 0,50 м (1980 г.) се откри петно от силно горяла отухлена глина, вероятно от основа на разрушена пещ, с диам. 0,65 м.

Друга силно разрушена основа от пещ със запазена глинена замазка открихме в пътека P_{20}/P_{21} на дълб. 0,50 м (1980 г.), с диам. 0,40.

По средата на пътека S_{18}/S_{19} на дълб. 0,50 м (1980 г.) открихме разрушена основа на пещ с диам. 0,35 м.

Разрушена основа от открито огнище открихме и в пътека L_{23}/M_{23} на дълб. 0,50 м (1980 г.), с диам. 0,55.

В кв. G_{16} на дълб. 0,75 м (1981 г.) открихме разрушена основа от жилище. Подът му е измазан със сивобелезникава глина. В североизточния му ъгъл разчистихме основа от открито огнище, подът на което е настлан с вторично употребени римски тухли. От запад огнището е оградено от няколко големи ломени камъни, които са силно обгорени. В северния край огнището е силно разрушено и точните му размери не могат да се установят, но запазената му част е с размери 0,88 х 0,68 м. В непосредствена близост с камъните, които ограждат огнището, открихме дупка от кол, вероятно от разрушената стена. Това ни дава основание да предположим, че жилището е било наземно, а стените му

са били изградени от колове и плет, измазан от двете страни с дебел слой глина. Запазените размери на жилището са 1, 95 х 1,80 м.

В кв. M_{15} на дълб. 0,75 м (1981 г.) разчистихме разрушена основа на пещ с диам. 0,80 м, около която открихме голямо количество пепел и въглени.

В кв. P_{16} разчистихме основа от разрушено огнище на дълб 0,75 м (1981 г.). То е оградено със средно големи ломени камъни, между които и вторично употребен праисторически хромел. Подът на огнището е постлан с фрагменти от римски тухли, вторично употребени, и има размери 0,90 х 0,50 м. Около него разчистихме пласт от пепел и въглени и намерихме четири глинени гърнета (табл. 35б;38а, г;52г, кат. гърнета №21, 24, 29, чаши - 14), дръжка от сърп, фрагменти от стъклени и бронзова гривна, желязно ножче, и голямо количество цели и фрагментирани кере миди, което ни кара да мислим, че жилището е било покрито с такива.

В кв. P_{18} на дълб. 0,75 м (1981 г.) разчистихме разруше - на основа на огнище, изградено от средно големи ломени камъни. Подът му е силно изпечен от огъня. Огнището е с размери 1 х 0,80 м. В непосредствена близост до него разчистихме струпване от дребни ломени камъни, с които по всяка вероятност е бил затиснат сламения покрив.

В пътека N_{15}/O_{15} на дълб. 0,75 м (1981 г.) открихме основа от силно разрушено огнище с диам 0,55 м. В непосредствена близост до него разчистихме част от добре измазан с глина под. По всяка вероятност и двете съоръжения се отнасят към средновековно жилище.

В пътека P_{23}/Q_{23} на дълб. 0,75 м (1981 г.) разчистихме петно от горяла отухлена глина, вероятно от основа на открито огнище. То е изградено от вторично употребени римски тухли, с които е застлан пода му. Периферията на огнището е оградена със средно големи ломени камъни и измазана с глина. Отворът на огнището е ориентиран на юг. В непосредствена близост до огнището от север бе разчистена част от сравнително добре запазена стенна мазилка. Това показва, че жилището е било наземно, а стените му са били изградени от колове и плет, измазан с глина.

В кв. N_{32} на дълб. 0,50 м (1981 г.) разчистихме основа от огнище, подът на което е изграден от фрагментирани, вторично употребени римски тухли и тегули. Около него личи петно от горяла, на места отухлена глина. Основата на огнището лежи непосредствено върху пласт от руините на късноантичната крепостна стена, което показва, че то е било използувано през средновековието; основата има размери 0,40 х 0,35.

* * *

Наред с описаните основи от жилища и жилищни съоръжения, в средновековното селище върху селищната могила до с. Дядово открихме и голям брой петна от стопански съоръжения. През 1981 открихме основите на помещение, стените на което са градени от ломени камъни, споени с кал, подобно на известните от 1979 г. помещения (Борисов Б. 1980:103).

Основният критерий при определянето на жилищния или стопански характер на откритите съоръжения е наличието на огнища или пещи в първите и липсата им във вторите. В този смисъл трябва да се подчертае, че не е изключено в някои съоръжения, които са определени за стопански да е имало огнище или пещ, които сега не са установени и по този начин да са били жилищни. Освен това в селището открихме голям брой силно разрушени основи от зидове, които е невъзможно да се причислят с точност към жилищните или стопанските помещения.

По-долу описваме основите от откритите стопански помещения и зидове.

Помещение №3 (табл. 5б, прил. II-2) открихме в квадрати V_{31}, W_{30}, W_{31}, W_{32} и X_{31}. То има правоъгълна форма и размери 4,80 х 4,60 м, мерени отвътре. Дебелината на стените му, градени от ломени камъни, споени с кал, е 0,70 м. През северната му стена по цялата и дължина открихме площадка, изградена от ломени камъни и кал с ширина 0,50 м. Същата е разрушена в северозападния ъгъл на помещението от по-късна боклучна яма с диам. 1,60 м и дълб. 2,05 м.

Помещение №4 открихме в кв. Q_{16} на дълб. 0,75 м (1981 г.). То има правоъгълна форма с размери 2,70 х 2,80 м. Стените му са били изградени от забити в земята дървени колове и плет, измазан от двете страни с глина, за което съдим по откритите по

страните му дупки. Подът на помещението е много добре измазан със сивобелезникава глина. Липсата на пещ или огнище ни кара да мислим, че описаното помещение е било използувано за стопански цели.

Помещение №5 открихме в кв. R_{19} на дълб. 0,75 м /1981 г./. Ако се съди по пода му, то е имало правоъгълна форма и размери 2,70 х 2,40 м. Стените му, подобно на горното помещение са градени от колове и плет, измазан с глина. Около северната стена разчистихме късове от горяла стенна мазилка. Почти по средата на пода открихме вкопана под нивото му яма с измазани със сивобелезникава глина стени. Ямата е напълно подобна на откритите в някои жилища вкопани зърнохранилища и има размери 1,10 х 1 м и дълб. 0,30 м. В помещението не бе открито огнище или пещ, което обстоятелство не позволява да го отнесем към жилищата. По всяка вероятност, то е имало стопанско предназначение.

Помещение №6 открихме в кв. H_{15} на дълб. 0,75 м /1981 г./ То е напълно подобно на горните две. Северната, западната и южната му стени са градени от колове и плет, измазан с глина, а за източната е използувана разрушената куртина на късноантичната крепостна стена.

Подът на помещението е измазан неколкократно със сивобелезникава глина. То има правоъгълна форма и размери 3,80 х 3,05 м. И в това помещение не открихме пещ или огнище.

Помещение №7 открихме в квадрати $И_{32}$ и V_{32} на дълб. 0,75 метра. То има неправилна форма и размери 7,60 х 2,50 м. Подът му е измазан със сивобелезникава глина. Стените му по всяка вероятност са градени от колове и плет, измазан с глина.

В кв. P_{24} на дълб. 0,15 м (1979 г.) открихме съоръжение, градено от едри и големи ломени камъни, споени с кал. По всяка вероятност се касае за основа на разрушен зид на жилищно или стопанско помещение. В непосредствена близост до него се намери монета от имп. Исак II Ангел (1185-1195 г., табл. 88 в.)

В кв. R_{19} на дълб. 0,35 м (1979 г.) разчистихме основа от силно разрушен зид, граден от ломени камъни, споени с кал. На югоизток същият преминава в кв. S_{20}. Ширината му е 0,75 м. В непосредствена близост до зида от север открихме няколко къса бял хоросан. Не е изключено в суперструкцията на зида да е използуван за спойка хоросан.

В кв. P_{21} на дълб. 0,35 м (1979 г.) открихме силно разрушена основа на зид, граден от ломени камъни, споени с кал. Той има шир. 0,60 м и запазена дълж. 3,95 м. На север зидът се е свързвал с разчистената основа от хоросан в кв. O_{21}, а на юг със зида в кв. S_{20}. Той е с посока изток-запад и е граден също от ломени камъни, споени с кал. Ширината му е 0,75 м. Зидът прекосява целия квадрат и на запад преминава в кв. R_{19}, където не е изключено да се свързва с описания зид. В този смисъл описаните зидове, вероятно са образували помещение, което сега е силно разрушено и точните му граници и размери на запад и север е невъзможно да се установят.

В кв. O_{27} на дълб. 0,35 м (1979 г.) разчистихме силно разрушена основа на зид, граден от ломени камъни, споени с кал, с деб. 0,80 м и запазена дълж- 1,20 м.

Част от основа на жилищно или стопанско помещение открихме в кв. Q_{25} на дълб. 0,35 м (1979 г.), където разчистихме основа на зид, граден от ломени камъни, споени с кал. Той има посока изток-запад и шир. 0,60 м. На 3,20 м от началото на квадрата зидът върви под прав ъгъл на запад, като дебелината му се увеличава с 0,30 м и достига 0,90 м. Зидовете са конструктивно свързани и силно разрушени. От субструкцията им е запазен само най-долния ред камъни.

В кв. S_{27} и S_{28} открихме част от друго жилищно или стопанско помещение. То е ориентирано североизток-югозапад. От него са запазени североизточната и югозападната му стена, които са в конструктивна връзка и са градени от ломени камъни, споени с кал, примесена с бял хоросан. По всичко личи, че помещението е имало правоъгълна форма и запазени размери 7,60 х 4 м; ширината на зидовете е 0,60 м. Интерес представлява фактът, че зидовете са измазани от двете страни с бял хоросан; замазката е с дебелина 0,01-0,02 м. На югозапад дългата стена е разрушена от боклучна яма, която ще бъде описана по-долу.

Част от основа на помещения с верижен план открихме в кв. T_{23}, T_{24} и U_{23} на дълб. 0,35 м (1979 г.), ориентирани запад-изток с незначително отклонение на северозапад-югоизток. Откритите основи от разрушени зидове са градени от ломени камъни,

споени с кал и шир. 0,70-0,80 м. Запазената дължина на северната им стена е 7,30 м, като на запад зидът преминава в основния профил на могилата, а на изток е силно разрушен и точните му размери не можаха да бъдат установени. Точно от центъра на кв. T_{23} с посока на юг излиза друг зид, граден по същия начин, който разделя сградата на две помещения. Той е в конструктивна връзка с гореописания и има деб. 0,80 м и прекъсва на 2,60 м от ъгъла на помещенията. Не е изключено на това място да са съществували няколко помещения с верижен план, които на запад попадат в основния профил. В ъгъла на западното помещение намерихме златен пръстен-халка (Борисов Б. 1980:104).

В кв. H_{17} на дълб. 0,35 м (1979 г.) открихме основа на силно разрушен зид, граден от ломени камъни, споени с кал, дебелина 0,70 м и запазена дължина 1,40 м. Непосредствено до него от изток разчистихме петно от силно трамбована сиво-белезникава глина, вероятно от под на жилищно или стопанско помещение.

В кв. O_{15} на дълб. 0,50 м (1980 г.) открихме петно от силно трамбована сиво-белезникава глина с кръгла форма и диам. 1,60 м, вероятно част от под на стопанско съоръжение.

Силно разрушена основа на зид от помещение открихме в кв. R_{17} на дълб. 0,50 м (1980 г.), граден от ломени камъни, споени с кал и шир. 0,70 м.

В кв. L_{26} на дълб. 0,50 м открихме петно от сиво-белезникава трамбована глина с правоъгълна форма и размери 2,10 х 1,80 м; вероятно става дума за под на стопанско помещение. Подобно съоръжение от сиво-белезникава трамбована глина открихме в кв. M_{29} на дълб. 0,50 м.

В кв. N_{27} на дълб. 0,50 м открихме основа от силно разрушен зид, граден от ломени камъни, споени с бял хоросан. Сегашният му вид не позволява точното му измерване, но запазените размери са 1,20 х 0,55 м.

Част от основи на помещение разчистихме в кв. I_{18} на дълбочина 0,75 м (1981 г.). Северният му зид е граден от големи ломени камъни, споени с жълтеникава кал, запазена дълж. 2,30 м и деб. 0,56 м. Източната му част попада в стратиграфския изкоп и е разрушена, поради което действителната дължина не може да се установи (Катинчаров Р. и др. 1980:11-12). Западният зид на помещението е граден по същия начин. Силно разрушен, от основата му сега е запазено само вътрешното лице с дълж. 1,40 м.

В кв. L_{23} на дълб. 0,75 м разкрихме съоръжение, вкопано в праисторическия културен пласт на дълб. 0,90 м. То има неправилна четириъгълна форма и размери 2,70 х 2 м. На запад помещението достига до основния профил на могилата. В западната му половина открихме вкопан, вторично използуван през средновековието глинен долиум, а югозападният ъгъл на помещението е разрушен от по-късна средновековна боклучна яма. В южната стена разчистихме две вкопани ниши с размери 0,45 х 0,30 и 0,40 х 0,27 м. Подът на съоръжението е добре измазан със сивобелезникава глина. По северната му стена е изградена площадка от трамбована глина с шир. 0,47-0,48 м. В същата стена открихме и дупки от дървени колове с диам. 0,10-0,20 м, което показва, че надземната част на помещението е била изградена от колове и плет, измазан с глина. Липсата на пещ или огнище показва, че съоръжението е имало стопанско предназначение.

Към стопанските съоръжения се отнасят и откритите боклучни ями. Те са вкопани в по-ранния културен пласт и имат най-често кръгла или елипсовидна форма. За сезоните 1979, 1980 и 1981 г. в средновековното селище бяха открити 53 боклучни ями. От тях най-голям интерес представляват ямата в кв. P_{17}, в която намерихме глинена паница (табл. 42б, кат. паници 2) и монета от Исак II Ангел (1185-1195 г.), (табл. 88г), в кв. Q_{17}/Q_{18} две глинени гърнета (табл. 35в,г, кат. гърнета №27,28) и глазирана паница (табл. 44а, кат. художествена керамика 7), в кв. Q_{25} - колективна находка от четири железни сърпа (табл. 10б,в, г, д), две железни коси (табл. 6г, д), железен косер (таблица 10а), желязна ножица, желязна обковка от лопата (табл. 6а) и други.

* * *

От направения преглед на откритите жилищни и стопански помещения в средновековното селище до с. Дядово става ясно, че тук са представени двата основни типа жилища, характерни за средновековието - полувкопаните и наземните жилища. От своя страна първите могат да бъдат разделени на две подгрупи - жилища, вкопани в по-ранния културен пласт без каменна облицовка

и жилища с облицовани с еднолицев каменен градеж стени. Подобни жилища са известни от разкопките на редица средновековни селища у нас - с. Брестак, Варненско (Димитров Д.И. 1969:117 - обр. 2 и 2а), в чашата на язовир "Виница" (Антонова В. 1967: 3 сл), Шуменската крепост (Антонова В. 1975:17 сл.), Царевец, (Алексиев Й. 1976:65 сл.) и др. Подобни жилища са открити и при разкопките на средновековни селища на територията на Румъния (Barnea I.-St. Stefanescu 1971:fig. 42).

Наземните жилища са по-разпространени в селището до с. Дядово. Доказателство за това са големия брой петна от такива, цялостните планове на които не можаха да се установят. Подобни наземни жилища са открити в селището до с. Ковачево, Пазарджишки окръг (Гатев П. под печат), селището над тракийския град Севтополис (Чангова Й. 1972:20-31), селището в чашата на язовир "Виница" (Антонова В. 1967:3 сл.), селището при с. Брестак, Варненско (Димитров Д.И. 1969:120), селището върху развалините на античния град Абритус (Георгиева С. 1961:12), Пернишката крепост (Чангова Й. 1968:128), крепостта при с. Долно Церово (Стоянова-Серафимова Д. 1963:28, обр. 4) и др. Подобни жилища са открити и в средновековните селища на територията на СССР (Монгайт А. Л. 1955:40 сл.; Хынку И. Г. 1975:90; Белецкий В.Д. 1959:40 сл.).

* * *

При разкопките на средновековното селище върху селищната могила до с. Дядово намерихме голям брой предмети, които говорят за развитие на земеделието, скотовъдството и редица занаяти - грънчарство, тъкачество, дърводобработване, желязообработване и др.

ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ оръдия са представени от железен лемеж, върхове от копрали, мотика, железни обковки за дървени лопати, сърпове, косери и др.

Лемежът (табл. 6б) е оръдие с триъгълна форма на работната част, която е слабо развита. Тилната му част преминава в отворена втулка, която е направена чрез отрязване и подгъване на краищата на лемежа. Той има дължина на работната част 16,5 см и шир. 10 см. Подобни лемежи са били широко разпространени през средновековието и са известни от Преслав (Чангова Й. 1962:22-23, обр. 2, табл. V-2), Попина, Силистренски окръг (Вължарова Ж. 1956:46) и др. Лемежи от същия тип са известни и от територията на СССР (Гончаров В.К. 1950:63).

Друг вид земеделски оръдия, които са свързани с орното земеделие са върховете за копрали, които са служели за изтъргване на лемежа на ралото. До сега са намерени четири върха за копрали. Те имат триъгълна форма на работната част, която в противоположния край преминава в куха втулка (табл. 6в, 7а, б и 8 в, кат. зем. оръдия 1, 2, 3, 4). В последната е пробита дупка за приковаване към дълга дървена дръжка.

Подобни оръдия са намерени в редица средновековни селища у нас - селището над тракийския град Севтополис (Чангова Й. 1972:42, обр. 30-1 и 2), Дълготопол (Златарски Д. 1960:106, обр. 4 в), с. Златар (Тотев Т. 1966:34, обр. 1-2), Перник (Чангова Й. 1962:25, обр. 5), Мадара (Попов Р. 1936:79, обр. 123) и др.

Желязната мотика (табл. 9б, кат. зем. оръдия 5) има силно издължена трапецовидна форма с разширяваща се заострена работна част, която се свива към отвора за дръжката. От двете му страни се издават по две симетрично разположени езичести израстъка, т.н. "уши". Подобно на останалите видове средновековни мотики и нашата има израстък в тилната част. В селището намерихме и фрагмент от друга мотика, от която е запазена само работната част (табл. 9д). От нея се вижда, че тя е напълно подобна на горната. Този вид мотики са известни под наименованието "чапи". Такива са известни от Нова Загора (непубликувани), Преслав (Чангова Й. 1962:29, табл. VI; Чангова Й. 1969:211, обр. 11-2), Шуменската крепост (Антонова В. 1975:17, обр. 13-2), Дълготопол (Златарски Д. 1960:106) и др. Подобни мотики са намерени и при разкопките на Райковецкото градище на територията на СССР (Гончаров В.К. 1950:табл. VII-8).

Железните обковки от лопати (табл. 6а, 9а, кат. зем. оръдия 6 и 7) имат езиковидна форма. Във вътрешния им сектор е оформен жлеб, към който е прикрепяна дървената част на лопатата. Правите лопати с железни обковки са били много разпространени земеделски оръдия през средновековието, както показват данните от разкопките на редица обекти - Шуменската крепост, (Антонова В. +975:17 сл., обр. 13-6), с. Златар, Шуменски окръг (Тотев Т. 1966:33, обр. 1а, б), Преслав (Чангова Й. 1962:27),

и др. Железни обковки са имали и лопатите, открити в няколко средновековни селища на територията на СССР (Гончаров В. К. 1950:табл. VII-6, 7; Колчин Б.А. 1959:75-76, обр. 62-1; Воронин Н. Н. 1954:57, рис. 23-5; Третьяков П. Н. 1948:66, рис. 34-2,3), Румъния (Barnea I. 1961:fig. 9-5; Comşa E. 1967:60, fig. 36-4) и Унгария (Hampel J. 1905:105, fig. 171, 172).

За прибиране на реколтата се употребявали сърпове и коси. В селището намерихме два добре запазени сърпа, два фрагментирани и голям брой фрагменти от върхове и дръжки на сърпове. Целите и фрагментираните сърпове (табл. 10б, д, кат. 8,9,10 и 11) имат силно извито острие, което се разширява най-много в близост до дръжката. Остриетата им са назъбени. Тилният край на работната им част преминава в дъговидно извита пръчка с квадратно напречно сечение, което пък преминава в плоска дръжка-шип за забиване в дървена дръжка. При някои от сърповете края на желязната дръжка е подвит.

Подобни сърпове са намерени в средновековното селище над тракийския град Севтополис (Чангова Й. 1972:40, обр. 27), село Златар, Шуменско (Тотев Т. 1966:34, обр. 1е), Преслав (Чангова Й. 1962:29, обр. 9-3; Витлянов Ст. 1978:76 сл., обр. 1,2б -1-6), с.Ковачево, Пазарджишки окръг (Гатев П. под печат) и др. Такива сърпове са намерени и на територите на СССР (Арциховский А. В. 1949:11 сл. рис. 20а; Сорокин С. С. 1959:135 сл., рис. 16; Колчин Б. А. 1959:70-71, рис. 57), Румъния (Scorpan O. 1965: 441, fig. 7-2; Barnea I. 1961:fig. 9-2; Comşa E. 1967:59, fig. 36-3) и Чехословакия (Hruby V. 1955:36-2, 3; 36-5, 6).

В селището намерихме три сравнително добре запазени коси (табл. 6г, д и 9в, кат. зем. оръдия 12, 13 и 14), по форма твърде близки до сърповете. За разлика от тях обаче ширината на острието им е почти еднаква по цялата дължина на работната част, която е заострена към върха. Задният край на работната част преминава в дъговидно извита желязна пръчка, която пък извива и преминава в куха втулка, в която е била закрепвана дълга дървена дръжка. Едната от косите, намерени в селището, е запазена само до края на работната част. Напълно еднакви коси се съхраняват в музея в Нова Загора (непубликувани). Подобни коси са намерени и в средновековния Новгород на територията на СССР (Колчин Б. А. 1959:71-75, рис. 58-60).

Към земеделските оръдия се отнася и намерения косер (табл. 10а, кат земеделски оръдия 15). Той има дъговидно извито широко острие, задния край на което преминава в къса масивна пръчка, завършваща с шип за набиване в дървена дръжка. От основата на работната част от външната и страна излиза брадвоподобен израстък, който е служел за сечене.

В средновековното селище върху селищната могила до с. Дядово намерихме голям брой предмети за приготвяне на храна-ножове и огрибки.

Железните ножове са предмети с универсално предназначение. Широка употреба те намират и в кухнята. В селището намерихме 94 ножа и една дръжка от нож, на който работната част сега липсва. Те могат да се разделят на две групи - ножове с неподвижни дръжки и сгъваеми ножове.

Към първата група се отнасят 92 ножа (табл. 11). Те имат клиновидно острие. Дължината на режещата им част варира от 5,5 до 10,6 см, а ширината им от 0,9 до 1,8 см. Ножовете завършват с шип, който е бил набиван в дървена или костена дръжка. Към тази група се отнасят и четири ножчета с костни дръжки, по някои от които (табл. 15-3) са врязани зигзагообразни линии, орнамент "птиче око" и др.

Към втората група ножове с подвижни дръжки се отнасят само две ножчета (табл. 11а), също с клиновидно острие, с леко заоблено и равномерно стесняващо се към върха. В тилната част острието завива леко навътре и завършва със заоблен край, през който преминава малка халка за окачване. При извивката на двата ножа е запазен по един железен нит, който е свързвал подвижната дръжка с работната част. Тези ножчета са с малки размери, дълж. 8,8/10,2 см и шир. на острието 1,7/1,8 см. По всичко личи, че те са джобни ножчета.

Железни ножове независимо от вида им се срещат във всички средновековни селища, а твърде често и в некрополите. Такива са намерени в селището над тракийския град Севтополис (Чангова Й. 1972:217-218, обр. 35), с. Ковачево, Пазарджишки окръг (Гатев П. под печат), Преслав (Витлянов Ст. 1978:76 сл., обр. 2-а-2) и много др. Железните ножове имат широко разпространение през

средновековието и на териториите на Румъния (Barnea I. Stefanescu St. fig.96-5,8), Чехословакия (Hruby V.1955:109, fig.11)и други страни.

Към приборите за приготвяне на храна се отнасят и огрибките. В селището намерихме 18 цели и фрагментирани огрибки. Работната им част има форма на равнобедрен триъгълник (табл. 12). От нея е изтеглена тънка желязна дръжка, която завършва с петлик, през който обикновенно е прекарана халка за окачване,при всички огрибки дръжките са осукани. Дължината им варира от 18 до 19,5 см, а ширината им от 4 до 7,5 см. Огрибките са били много разпространени през средновековието, както показват данните от разкопките на редица обекти - селището в чашата на язовир "Виница" (Антонова В.1967:22, табл. III-8,9), Доспат, Смолянски окръг (Деянова М. - Найденова В.1969:238, обр. 11-11), Преслав (Витлянов Ст. 1978:76 сл. обр. 1 и 2-а-7), Глуфишево, Сливенско (Герасимов Т. 1955:591, обр. 4-1), Ковачево, Пазарджишки окръг (Гатев П. под печат, обр. 39), селището над тракийския град Севтополис (Чангова Й. 1972:86, обр. 68). Аналогични огрибки са се употребявали и на територията на СССР (Штыхов Г. В. 1975:35, рис. 10).

Както споменахме по-горе, в селището намерихме редица предмети, които свидетелствуват за развитието на предачеството, тъкачеството, шивачеството, дърводелството, желязообработването и други занаяти.

За обработката на вълна свидетелствуват намерените зъби от чепкала. Те представляват дълга 13,5-14 см желязна пръчица, заострена в горния край (табл. 13а). В обратния край зъбите са леко сплескани за по-лесно задържане в тялото на чепкалото. Чепкалата са били широко разпространени през средновековието. Такива са намерени в редица средновековни селища у нас - Асеновата крепост (Цончев Д. 1959:299, обр. 248 б); средновековното селище над тракийския град Севтополис (Чангова Й. 1972: 88,обр. 70), с Ковачево, Пазарджишки окръг (Гатев П. под печат, обр. 40), с. Мъдрец, Старозагорско (Буюклиев Хр. - Д. Янков 1979:65, обр. 10), с. Караново, Сливенски окръг (кънчев М. и Борисов Б. 1981:под печат) и много др. Чепкала са известни и от територията на СССР (Штыхов Г. В. 1975:105, рис. 54).

За развитието на предачеството в средновековното селище до с. Дядово свидетелствуват намерените прешлени за вретено. Според материала, от който са изработени, те биват - глинени,каменни и костни. Най-широко разпространение са глинените прешлени. При тях преобладава би коничната форма (табл. 13в,е). Сред каменните преобладава полусферичната форма (табл. 13д), а в костите са най-често плоски (табл. 13 б,г).

Прешлени за вретено, независимо от формата и материала, са намерени във всички изброени по-горе средновековни обекти, както у нас, така и на територията на съседните страни.

В селището намерихме и 10 ножици (табл. 14). Те имат две части,които се свързват подвижно, посредством железен нит. Дръжките на ножиците са най-често с кръгла форма, но при две от тях едната от дръжките има правоъгълна форма (табл. 14 а, в). Дължината им варира от 21 до 21,7 см, а ширината им от 10 до 11 см. Подобни ножици са намерени при разкопките на средновековното селище над тракийския град Севтополис (Чангова Й. 1972:88, обр. 71), Шуменската крепост (Антонова В. 1975:17 сл., обра. 16-7) Пирдоп (Мутафчиев П. 1915:20 сл., обр. 53), с. Ковачево, Пазарджишки окръг (Гатев П. под печат, обр. 41) и др. Подобни ножици са намерени и в Райковецкото градище (Гончаров В. К. 1950: 87, табл. 28-6,7 и 8), Новгород (Колчин Б. А. 1959:58-63, обр. 47-1,4), Полоцк (Штыхов Г. В. 1975:35, рис. 9), Саркел (Сорокин С. С. 1959:135 сл.,рис. 15) и други на територията на СССР.

В селището намерихме една желязна и четири костни игли (табл. 15е). Желязната игла има дълж. 11 см и представлява желязня пръчица силно изострена от единия край,а другия завършва с петлик. Размерите на иглите показват, че с тях са се зашивали груби материи.

Към оръдията свързани с дърводелството се отнасят намерените брадва, тесли и свредел.

Желязната брадва (табл. 7в) има тясно клиновидно леко извито острие, което към отвора за дръжката се стеснява и удебелява. В тилната част брадвата е имала правоъгълна или квадратна плоскост, използувана като чук, която в резултат на продължителна работа е силно деформирана и сплескана и достига почти до отвора на дръжката. Брадвата има дълж. 15,5 см, шири-

на на острието 4,4 см и ширина на ударната част 4,8 см.

У нас подобни брадви са открити в селището над тракийския град Севтополис (Чангова Й. 1972:95, обр. 76-1), Преслав (Чантова Й. 1962:38, табл. IV) и др.

В селището намерихме две тесли и част от трета, от която е запазена само работната част, която се вижда, че е от същия тип. Теслите (табл.7г и 16в) имат тясно клиновидно острие, което има форма на равнобедрен триъгълник. Към отвора за дръжката то се стеснява и удебелява. От тилните им части излиза израстък, който по всяка вероятност е служел за чук. И при тези оръдия от отвора излизат симетрично разположени уши. Теслите имат следните размери: първата - дълж. 21,5 см, шир. 4,7 см, втората е с дълж. 19,7 см, шир. на работната част 6,8 см и третата - дълж. 11,7 см и шир. на острието 5,2 см.

Подобни тесли у нас са намерени в с. Кольо мариново, Старозагорско и Преслав (Чангова Й. 1962:40 обр. 21, табл. I).

Свределът (табл. 8д) представлява дълга желязна пръчка, сплескана в единия край, където работната част е симетрично изострена. Задният му край е бил забит в дървена дръжка. Свределът има дълж. 23,2 см. Подобен на нашия свредел е намерен в средновековното селище над тракийския град Севтополис (Чангова Й. 1972:101, обр. 78-6). Свредлата са били употребявани през средновековието и в селищата на територията на СССР (Сорокин С. С. 1959:135 сл., рис. 26-20, 21, 22; Колчин Б. А. 1959:38-39, рис. 21-2,4) Румъния (Diaconu P.Vilceanu P. 1972:168, fig. 68-1, Pl. XXXI-1).

За развитието на желязообработването в средновековното селище до с. Дядово свидетелстват намерените чукове, секачи и пробои.

От намерените три чука, първите два са съвсем еднакви по форма, предназначение и близки по размери (табл. 17в, г), Работната им част има правоъгълно сечение. Но средата на тялото от двете страни на отвора чуковете се разширяват и леко удебеляват. Отвора за дръжките е с правоъгълна форма. Размерите на чуковете са - дълж. 24,9 см, шир. при отвора 5,4 см, шир. на работната част 3,1 см, а на втория - дълж. 27,5 см, шир. при отвора 5 см и шир. на работната част 2,8 см.

Третият чук (табл. 17а) не се различава по форма от първите два, но е много по-малък 4 вероянто е имал по-друго предназначение. Чукчето има дълж. 12, ширина при отвора 2,7 и шир. на работната част 1,5 см. Подобни чукове са известни от Преслав (Чангова Й. 1962:32, обр. 12-2) и Видин (Михайлов Ст. 1961:1 сл., обр. 4). Аналогични чукове са открити и на територията на СССР в Райковецкото градище (Гончаров В. К. 1950:табл. XVIII-12-13, Саркел (Сорокин С. С. 1959:135 сл., рис. 8-7,9 и 10) и Рязан (Монгайт А.Л. 1955:101, обр. 68-1-5).

Към железарските оръдия на труда се отнасят и намерените три секача (табл. 17е, ж). От тях по-добре е запазен само единият. Той представлява четириграмна желязна пръчка, която е двустранно изострена в работната си част. Вследствие на продължителна употреба този секач е подбит. Той има дълж. 7 см и шир. 2,4 см. От другите два секача е запазена само работната част. От нея се вижда, че те не са се различавали от първия.

Подобни секачи са намерени в с. Ковачево, Пазарджишки окръг (Гатев П. под печат), селището над тракийския град Севтополис (Чангова Й. 1972:96-97,обр.80-6) и др. Секачи са известни и от територията на СССР (Колчин Б. А. 1959:35-38, рис. 20) и Румъния (Diaconu P.-D. Vilceanu 1972:167, fig. 1, 3, 5; Barnea I.-Şt. Stefanescu 1971:fig. 96-7, 99-7).

Пробоите (табл. 17б, д) имат форма,близка до тази на секачите, с тази разлика, че работната им част е обла. Първият е по-голям. В резултат на продължителна употреба тилната му част е подбита. Вторият пробой е значително по-малък и тънък от първия. Той е дълъг 9,3 см срещу 12,9 на първия. Подобни оръдия са намерени при разкопките на селището над тракийския град Севтополис (Чангова Й. 1972:104, обр. 85).

Към железарските инструменти се отнася и предметът, показан на табл. 8г. Той представлява желязна пластинка, работната част на която е заострена, а ъглите и заоблени. От другия и край излизат два шипа, които вероятно са се забивали в дърво. Върху този инструмент са се изсичали метални предмети в процеса на изработката на различни изделия, посредством удар с чук.

За развитието на желязообработването в средновековното селище до с. Дядово, свидетелстват и намерените в голямо ко-

личество железни предмети, които са били необходими за построяване на жилищата или са употребявани в бита. Към тях се отнасят железните гвоздеи (табл. 18), скоби и халки (табл. 19г, 20), панти от врати (табл. 20), огнива (табл. 19а,б,в), ключове (табл. 21), затварячи (табл. 21), както и предметите служещи за приготвяне на храната, а също така и предметите от въоръжението и конското снаряжение.

В селището намерихме малко предмети от въоръжението, които не дават ясна представа за въоръжението на средновековния воин. Те са представени от един връх за копие, пет боздугана, върхове от стрели и костни пластинки от колчани.

Върхът за копие (табл. 16а) има листовидна форма, която преминава в дълга куха втулка за дървена дръжка. Копието има дължина 20 и широчина 2,4 см.

Боздуганите имат сферично тяло с отвор за дървена дръжка. При първите два (табл. 22д) телата са плитко набраздени, на единия косо, а на другия вертикално. По-ефективни в боя са били другите два боздугана (табл. 22в, г). Те имат цилиндрично тяло, от което излизат по седем вертикално разположени високи 1,7 см ребра.

Последният (табл. 22б) има масивно цилиндрично тяло, от което излизат три хоризонтални редици от шахматно разположени шипове с елипсовидно напречно сечение.

Подобни боздугани са намерени в София (Станчева М. 1973: 385 сл., обр. 3), Преслав, Търново (Бобчева Л. 1957:обр.53), Плиска (Атанасов Щ., Дуйчев Ив., Ангелов Д., Цанкова - Петкова Г., Христов Д. - Б. Чолпанов 1958:58, фиг. 6-16), Перник (Щерева И. 1979). Те са били широко разпространени през средновековието и на територията на СССР (Медведев А. Ф. 1959:132) и Румъния (Barnea I.-St. Stefanescu 1971:fig. 100-10; Scorpan C. 1965:441, fig. 5-9).

В селището намерихме 34 върха от стрели. Те могат да се разделят на две групи - стрели с дръжка шип и стрели с втулки (табл. 16б, 23). Железни върхове за стрели независимо от формата им са открити в редица средновековни обекти у нас: селището над тракийския град Севтополис (Чангова Й. 1972:91, обр. 73), с. Ковачево, Пазарджишки окръг (Гатев П. под печат), Кърджали (Манова Ек. 1965:169 сл., обр. 24-4), Виница (Тотев Т. 1967:35 сл., обр. 9-5,8) и мн. др.

Голям брой стрели са намерени и на територията на СССР (Медведев А. Ф. 1959:153-172; Сорокин С. С. 1959:135 сл.рис.29.

Стрелите са били носени в колчани. Такива в селището не намерихме, но открихме две костни пластинки от колчани. Първата от тях (табл. 15а) е с почти правоъгълна форма, едната страна на която е слабо заоблена. Тя е напълно подобна на втората, намерена в жилище №2 (Борисов Б. 1980:98, табл. IV-3), но с отчупени краища (табл. 15б). Пластинката е с дълж. 13,4 см и шир. 1,8 см. Подобна пластинка е намерена в Пернишката крепост (Щерева И. 1979). Пластинки от колчани са известни и от територията на СССР (Медведев А. Ф. 1959:147, рис. 10-6, 11) и Румъния (Barnea I. 1961:56, fig. 35-4,5,6).

В селището намерихме и някои предмети от конското снаряжение. Към тях се отнасят юздите, подковите, токите, чесалата, стремената и шпорите.

Всички намерени юзди се отнасят към един и същи тип. Те представляват двуделен зъбалец, изработен от железни пръчки с кръгло или квадратно сечение (табл. 24а, б, в, 25б), които се вплитат една за друга посредством халки. Във външните си краища пръчките на зъбалеца завършват с петлици, през които са прекарани халки. През последните са минавали поводите. Дължината на двуделния зъбалец варира от 7,2 до 16 см, а диаметърът на халките - от 4 до 6,5 см.

Към юздите трябва да се отнесе и намерения псалий (табл. 24г). Той представлява желязна пръчица, която в единия край е сплескана и е пробита кръгла дупка, а в другия завършва с правоъгълна халка. Напълно еднакъв псалий е намерен при разкопките на Царевец (Николова Я. 1974:216, обр. 33).

Аналогични юзди са намерени в редица средновековни обекти на територията на България - Шуменската крепост (Антонова В. 1975:17 сл. обр. 13-16), Глуфишево, Сливенско (Герасимов Т.1955: 391,обр. 5-1), Плиска (Захариев И. 1979:108 сл., обр. 47) и др. Подобни юзди са били широко разпространени през средновековието и на територията на СССР (Кирпичников А. Н. 1973:11-437; Гончаров В. К. 1950:88, табл. IX-4б; Медведев А. Ф. 1959:184,

рис. 23-3).

Към конското снаряжение се отнасят и намерените 14 подкови, но за съжаление по-голямата част от тях са силно фрагментирани. Някои от тях имат извито в полукръг кръжило, което е срязано в средата (табл. 27, 29д), други имат същата форма на кръжилото, но краищата им са подвити надолу и образуват шипове (табл. 27), а трети представляват почти кръгла желязна плочка, от която е изрязан съвсем малък сектор (табл. 26, 29г, е).

Подобни подкови са намерени при разкопките на Царевец (Николова Я. 1974:311-312, обр. 122 в и к). Аналогични подкови са известни и от територията на СССР (Сорокин С. С. 1959:135 сл., рис. 34-12).

Към конската сбруя се отнасят и токите за затягане на ремъци, минаващи под гърдите на коня. Токите имат различна форма. Някои от тях (табл. 25а, 28) имат трапецовидна форма на рамката с прищипнати навътре надлъжни страни. Те се отличават с големите си размери. Дължината им варира от 5,8 до 8,5 см, а ширината - от 5,7 до 7,4 см. Други от токите имат полукръгла рамка и са сравнително малки. Дължината им е от 2,3 до 4,4 см, а ширината - от 3 до 4,4 см. Трети вид токи имат правоъгълна форма на рамката (табл. 28-1). Те също са с малки размери - дълж. от 1,7 до 4,6, а шир. от 2,8 до 4,4 см. Последният вид токи е разновидност на първия и имат правоъгълна рамка с прищипнати навътре дълги страни (табл. 25а, 28).

Подобни токи са известни от Перник (Щерева И. 1979), Луковит (Станчев Ст. - И. Начева 1960:71 сл., обр. 7-8), Ловеч (Георгиева С. - Р. Пешева 1955:511 сл., обр. 43-5) и др. Аналогични токи са известни и от територията на СССР (Сорокин С. С. 1959:135 сл., рис. 31-7) Кирпичников А. Н. 1973:76, рис. 43-2), Румъния (Scorpan C. 1965:441, fig. 7-6) и Чехословакия (Hurby V. 1955:193, fig. 34-10).

Към токите се отнасят и двете костни токи (табл. 15в, г), които представляват пластинки с правоъгълна форма и скосени краища. От едната им дълга страна излиза триъгълен израстък. Първата тока има размери - дълж. 6,4, шир. 1,7 см, а втората 7,9 на 2,1 см. Подобни костни токи са намерени в Кюлевча (Вължарова Ж. 1976:118, обр. 70-5 и 7) и Перник (Щерева И. 1979). Аналогични костни токи са намерени и на територията на СССР (Кирпичников А.Н. 1973:84, рис. 50-1-3).

Към конската амуниция се отнася и намерената апликация (табл. 28а), която представлява осемлистна розета с диам. 3,4 см. Срещуположните и листчета са украсени със стилизиран растителен орнамент. Съвсем аналогична апликация е намерена при разкопките на средновековното селище до с. Ковачево, Пазарджишки окръг (Гатев П. под печат, обр. 49).

Към конските принадлежности се отнасят и намерените пет гребена за почистване на конете. Първите два (табл. 9г, 29б) представляват желязна пластинка с правоъгълна форма, работната част на която е назъбена. На срещуположната и страна е припоена г-образна желязна пръчка, заострена в края, която вероятно се е набивала в дървена дръжка. От обратната страна на пластиката излизат по две изтеглени от нея халки с елипсовидна форма. Единият от гребените има дълж. на работната част 18,8, шир. 8,9 см, и дълж. на дръжката 14 см. Аналогичен гребен е намерен при разкопките на средновековното селище върху тракийския град Севтополис (Чангова Й. 1972:47, обр. 35). Такива са били използувани през средновековието и на територията на СССР (Кирпичников А.Н. 1973:84, рис. 50-1,2 и 3).

Другите два гребена са разновидност на първите. Те се различават от тях по малките си размери. Дръжките им са изтеглени направо от работната част (табл. 8а, б).

Интерес представлява последния гребен (табл. 29а). Работната му част представлява п-образна желязна пластинка, краищата на която са назъбени. От гърба и излиза вилкообразна дръжка с осукани краища, които са занитени. Краят е подвит, което показва, че гребенът е имал по всяка вероятност дървена дръжка. Гребенът има размери: дължина на работната част 17 см, шир. 4,5 см и обща дължина 30,5 см. Гребени с подобна форма не са ни известни.

Към конското снаряжение трябва да се отнесат и откритите в селището фрагменти от шпори.

Първите две (табл. 24а-1, 29в) имат полукръгла форма. От средата им излиза шип с форма на четиристенна пирамида. Третата шпора (табл. 24д-2) е счупена точно през средата на шипа

и това затруднява нейната възстановка, но плоската основа на шипа показва, че по всяка вероятност шпората е имала розета, подобна на намерените в селището над Севтополис (Чангова Й. 1972:47, обр. 34-1). От четвъртата шпора е запазена само едното рамо (табл. 24д-3).

Подобни шпори са известни от Перник (Щерева И. 1979), селището над античния град Севтополис (Чангова Й. 1972:46, обр. 33-2). Аналогични шпори са често срещани и на територията на СССР (Кирпичников А.Н. 1973:рис. 37).

* * *

Най-масовият материал, придобит от разкопките на средновековното селище върху селищната могила до с. Дядово, е керамиката. Тя може да се раздели условно на две големи групи - обикновена и художествена.

Към обикновената керамика се отнасят гърнетата, паниците, стомните, каните, амфоровидните съдове, чашите, дебелостенните съдове за пазене на храни и течности,свещниците и похлупаците.

ГЪРНЕТАТА са най-разпространените съдове в селището. Те са изработени както на крачно, така и на ръчно грънчарско колело. Първите са източени от много добре пречистена глина с незначителен примес от дребни кварцови частици. Те имат най-често яйцевидна или биконична форма на тялото, високи шийки с конусовидна форма и обикновенно профилиран навън ръб на устието (табл. 30, 31, 32, 33, 34-а,б, 35, 36, 37, 38, 39-а,б, 40-г). Всички гърнета изработени на крачно колело са снабдени с по една дръжка, най-често плоска или с елипсовидно напречно сечение, която излиза от ръба на устието и се свързва с тялото в най-извитата му част. Дъната на съдовете са рязани с конец и твърде често имат ексцентрични окръжности, които са останали при отрязването. При много от тях дъната са допълнително заглаждани, а не са рядко и случаите, когато около тях личат ивици от заглаждането. По дъната на този вид съдове напълно липсват релефни знаци. Гърнетата работени на крачно колело са най-често украсени с пояс от хоризонтално врязани линии, разположен по плещите, и косо разположени излъскани ивици под него. По рядко се срещат вълнообразни врязани линии и канелюри (табл. 38-а, 31-б, 34-а).

Гърнетата работени на ръчно колело, са източени от сравнително добре пречистена глина с незначителен примес от кварцови зърна. В глината им често се среща примес от слюдести частици. За тях са характерни яйцевидни тела с ниски шийки и силно завити навън ръбове на устията (табл. 41-а-5). Често по дъната на тези гърнета има следи от подсипване с пясък. Макар и много рядко се срещат и релефни знаци. Съдовете са украсени най-често с широк пояс от врязани линии по раменете.

Подобни гърнета са известни от голям брой средновековни обекти - с. Караново, Сливенски окръг (Кънчев М. и Борисов В. 1981, под печат, обр. 7 и 8), Марица (непубликувани материали на Д. Аладжов), Ковачево, Пазарджишки окръг (Гатев П. под печат, обр. 15, 16, 17, 18 и 19), Пернишката крепост (Щерева И. 1979), Преслав (Николова Я. 1968-69:165 сл., Иванова В. 1959 1333 сл., обр. 8), Пловдив (Джамбов Ив. 1978:68 сл., обр. 1 и 2 и много други). Гърнета с подобни форми са намерени в средновековния Херсон на територията на СССР (Якобсон А. Л. 1973:91, обр. на с.93-в и г) и в средновековния пласт над античната Диогеция на територията на Румъния (Barnea I. 1969:230-275, fig. 163-7,9).

Паниците са значително по-слабо разпространени от гърнетата. В болшинството си те са работени на крачно колело. Най-често съдовете имат биконична или пресечена конусовидна форма на тялото (табл. 42, 43, 44-б,в и 45). Значително по рядко се срещат разлятите паници - чиниите.

Паници с подобни форми са известни от разкопките на средновековното селище от XII век до с. Ковачево, Пазарджишки окръг (Гатев П. под печат), Пернишката крепост (Щерева И. 1979), Шуменската крепост (Антонова В. 1970:3 и сл., табл. VII-6) и др. Подобни паници са открити на територията на СССР (Розенфелъдт Р. Л. 1968:10, табл. 1-14).

Стомните се срещат много рядко в селището. Те са изработени от добре пречистена глина на крачно колело, но се срещат макар и по-рядко съдове, източени на ръчно колело. Те имат най-често яйцевидно тяло, висока шийка и слабо профилиран навън ръб на устието (табл. 40-б,в, 46, 47-б,г). Някои съдове завършват с трилистно устие (табл. 46). Стомните са снабдени

с по една дръжка обикновенно с елипсовидно сечение. Най-често срещаната украса по съдовете е поясът от хоризонтално врязани по плещите линии и косо разположени под него излъскани ивици.

Подобни стомни са намерени при разкопките на средновековното селище до с. Ковачево, Пазарджишки окръг (Гатев П. под печат, обр. 20, 28), Пернишката крепост (Шерева И. 1979), селището над тракийския град Севтополис (Чангова Й. 1972:59-61, обр. 47-1, 49) и др. Подобни стомни са намерени и при разкопки на територията на Румъния (Кишваси-Комша М. 1957:309 сл. табл. IV-25).

Каните са също слабо разпространени. Те представляват съдове със стройно яйцевидно тяло, висока шийка и силно профилиран навън ръб на устието. Болшинството от тях са изработени на крачен грънчарски кръг. Съдовете са снабдени с по една дръжка с елипсовидно сечение (табл. 47-а,в 48-в), а устието при някои екземпляри е трилистно или четирилистно. Най-често каните са украсени с пояс от врязани линии и излъскани ивици, които в много случаи са в сложни съчетания.

Каните в нашето селище намират най-точни аналогии сред тия от село Ковачево (Гатев П. под печат, обр. 25, 26), Пернишката крепост (Шерева И. 1979:11, обр. 3-в,и), селището над Севтополис (Чангова Й. 1972:61-63, обр. 47-2, 50-5) и др. Подобни кани са известни и от територията на Румъния (Кешваси-Комша М. 1957:309 сл., табл. IV-24).

В селището намерихме и четири малки канички (табл. 49)с крушевидно тяло, ниска шийка и трилистно устие като тялото стъпва върху плътно високо столче; някои от тях са глазирани. Каничките имат по една дръжка с квадратно или елипсовидно сечение. Подобни са намерени при разкопките на средновековния некропол край с. Караново, Сливенски окръг (Кънчев М. и Борисов 1981, под печат, обр.6), Любеново, Хасковски (Аладжов Д 1968:120, обр. 17) и Глуфишево, Сливенско (Герасимов Т. 1955 : 590 сл., обр. V9.

Амфоровидните съдове табл. 40-а, 41-б, 48-а,б, 50) се различават от каните само по това, че вместо една имат две метрично разположени дръжки, съединени винаги с гладък релефен ръб. Този вид съдове са широко разпространени в селището. Подобни са известни от с. Ковачево, Пазарджишки окръг (Гатев П. под печат, обр. 32, 33), Пернишката крепост (Шерева И. 1979 г.), Търговище, Енина, Казанлъшко (Чангова Й. 1959:258, обр. 9, 14), Мелник (Георгиева С. 1980:49, обр. 6), В. Търново (Георгиева С. 1974:30, обр. 17-1) и др. Амфоровидните съдове са били широко разпространени и на територията на съседните страни - СССР (Якобсон А. Л. 1950:102, обр. 48; Якобсон А. Л. 1973:91, обр. на с. 93-в и г) и Румъния (Barnea I. 1967: 230-275,fig. 163-1;Barnea I., Stefanescu St. 1971:fig. 89-6).

Чашите имат форма напълно еднаква с тази на гърнетата (табл 34-в,г 51, 52). Отличават се само по малките си размери.

Дебелостенните съдове за съхраняване на храни и течности са големи съдове с яйцевидно тяло, ниска шийка и силно профилиран навън ръб на устието. Най-често те са украсени с хоризонтално разположени гладки релефни ръбове. Дебелостенни съдове за храни и течности са намерени при разкопките на средновековното селище до с. Ковачево (Гатев П. под печат, обр. 36), селището на Севтополис (Чангова Й. 1972:63, обр. 39, 5, 42-4), Пернишката крепост (Шерева Й. 1979), Плиска (Станчев Ст. 19..:44, обр. 11-а, б), и др. Подобни съдове са известни от територииите на СССР (Якобсон А. Л. 1964:106, обр. 64,65) и Румъния (Diaconu D. 1972:fig. 4).

Свещниците имат конусовидно тяло, което в долната си част има широка 1-1,5 см периферия, а в горната завършва с пъпка с ямичка или с дупка за прикрепване на свещта (табл. 53, 54и 55); снабдени са с по една плоска дръжка и украсата им е много бедна. Състои се от пояс от хоризонтално врязани линии, а много рядко се срещат и свещници, украсени с врязани резки и набодени точици (табл. 55г, е). Свещници са намерени на всички изброени по-горе средновековни обекти, обитавани след XI век.

Похлупаците са много слабо застъпени. В селището намерихме само два похлупака. Първият от тях има конусовидно тяло(табл. 39-д), а вторият е плосък и има ниска цилиндрична дръжка, завършваща с пъпка (табл. 39-г). Аналогични похлупаци са намерени в с. Караново, Пазарджишки окръг (Гатев П. под печат, обр. 31), Царевец (Георгиева С. 1974:41-44, обр. 30, 31) и др.

В средновековното селище до с. Дядово намерихме и голям

брой фрагменти от амфори, украсени с гребенчат орнамент. Корпусите им са покрити с бледокремава или жълтеникава ангоба. В помещение №2 намерихме няколко фрагмента от амфора, които дават възможност за възстановка на формата на съда (табл. 48-г, Борисов Б. 1980:103-104, табл. VII-2).

Към ХУДОЖЕСТВЕНАТА керамика се отнасят керамиката със златиста и червена ангоба, глазираната и сграфито керамиката.

Златистата ангоба е била нанасяна по всички форми съдове, които изброихме при обикновенната керамика. Изключение правят само амфорните съдове. Най-широко разпространени са паниците със златиста ангоба (табл. 56-б). Съдовете с този вид ангоба са изработени от много добре пречистена глина, без примеси на слюдести и кварцови частици. Разнообразието сред съдовете е голямо. Твърде често се срещат съдове покрити със златиста ангоба,върху която са нанесени рисунки с червена боя(табл57)

Керамика със златиста ангоба е известна от голям брой обекти, обитавани през периода на византийското владичество в българските земи (XI-XII в.) - Перишката крепост (Щерева И. 1979:9), Ковачево (Гатев П., под печат), Пловдив (Джамбов Хр. 1960:193, обр. 2), Кюстендил (Гочева Зл. 1969:253), Кърджали (Манова Ек. 1963:79, обр. 7а и б), Преслав (Николова Я. 1968/69: 176), в пласта от XI-XII в. на Царевец (Георгиева С. 1974: 9) и много други. Подобна керамика е намерена и на територията на Румъния (Diaconu P.-D. Vilceanu 1972:fig. 4), където изследвачите я отнасят към вносната керамика.

Макар и рядко в селището се срещат и съдове, покрити с червена ангоба. Прави впечатление, че повечето от фрагментите от този вид керамика са от паници (табл. 56в, 58). Много рядко се срещат и фрагменти от малки стомнички (табл. 58а).

Съвсем доскоро този вид керамика беше почти неизвестна за науката. Причина за това може би е голямата и прилика с червено-лаковата римска керамика, поради което голяма част от изследвачите не са и обръщали сериозно внимание (Гатев П., под печат). На основните прилики и отлики от римската керамика ще се спрем подробно при публикуването на основните резултати от разкопките на средновековното селище върху селищната могила до с. Дядово. Подобна керамика освен от с. Ковачево е известна и

от с. Златовръх, Пловдивски окръг (Детев П. 1979:81 сл.), музеи в Хасково (непубликувана) и Преслав(Дончева-Петкова Л. 1973: 14-23, обр. 1и2) и др.

Наред с изброената керамика намерихме и фрагменти от глазирана керамика. По-голямата част от тях са от паници, като по форми съдовете повтарят тези на сграфито паниците. Те са изработени от много добре пречистена глина, без примес на крачно колело. Глазираната керамика може да се раздели на две групи-белоглинена и червеноглинена. От първата в селището намерихме една малка стомничка (табл. 49д).

Според цвета на глазурата керамиката е с монохромна и полихромна глазура, сред която преобладава жълтозеления и зеления цвят. Срещат се, макар и по-рядко, съдове с кафява глазура. Заслужават внимание намерените глазирани паници (табл. 44а, 56а, кат. художествена керамика 7,3).

Подобна керамика е известна от разкопките на редица средновековни обекти - селището върху могилата до с. Езеро (Георгиев Г. и др. 1979:124), Стара Загора (непубликувана) и др. Подобна керамика е намерена и на територията на СССР (Макарова Т. И. 1967:табл. V-4-6), където е внесена от Константинополпрез XI-XII в.

Най-голям интерес от художествената керамика представлява сграфито керамиката. Съдовете от този вид са изработени от много добре пречистена глина. Най-голямо е разнообразието на паниците. От тях се срещат съдове с полусферична и биконична форма на тялото, както и разлати паници-чинии (табл. 59, 60, 61 и 62). Те имат кухи столчета с различна височина (табл. 59-62). Според композицията на врязания подглазурен орнамент се различават няколко групи украси - геометрична, растителна и животинска. От геометричната украса се различават няколко варианта: съдове, украсени с концентрични кръгове (табл. 63), прави и вълнообразно врязани линии (табл. 64, 65), мрежест орнамент (табл. 66), триъгълници и други произволни съчетания (табл. 66).

Разнообразието при растителната украса не отстъпва на геометричната. Най-често се срещат съдове с орнамент "развод" (табл. 67, 68), а по-рядко - съдове със силно стилизирани растителни мотиви-палмети, розети и др.(табл. 69).

При животинската украса разнообразието е сравнително по-малко. Най-често се срещат съдове с врязани птици (табл. 59, 60, 61, 62, 70, 71), риби (табл. 70), коне (табл. 71в) и други митични животни (табл. 60).

Интерес представлява един фрагмент, при който изображението е предадено чрез отнемане на ангобата "champ leeve" (табл. 71в). Съдове в тази техника се срещат твърде рядко в селището (табл. 60). Към съдовете с животинска украса се отнасят и четирите цели паници)табл. 59, 60, 61 и 62, кат. художествена керамика 4,8,9,10).

Трябва да се отбележи, че твърде често трите вида украси са в своеобразни съчетания. В селището намерихме и един фрагмент от сграфито паница с човешко изображение (табл. 69).

Сграфито керамиката, намерена в селището до с. Дядово намира най-точни паралели в тази от Пернишката крепост (Щерева И. 1979), селището над Севтополис (Чангова Й. 1972:65-73, обр. 52, 53, 54 и 55), Несебър (Миятев Кр. 1929:349, обр. 12), София (Станечва М. 1964:169-194), Мадара (Миятев Кр. 1934:217-220) и др., аналогична керамика е намерена на територията на съседните страни - СССР (Якобсон А. Л. 1950:104 сл.; Макарова Т. И. 1967:табл. VIII, IX и XI) и Румъния (Barnea I.-St. Stefanescu 1971:fig. 92, 93; Barnea I. 1971:fig. 30; Barnea I. 1967: 230-275, fig. 149-11, 150-1, 2, 12, 151, 152, 153-1). Всички изследвачи са единодушни, че през периода XI-XII в. сграфито керамиката е била предмет на внос от Византия.

В селището, както и в някои от гробовете като гробен дар намерихме разнообразни накитни предмети - обици, надушници, маниста от огърлици, копчета, пръстени, гривни, кръстове и др.

От тях най-многобройни са обиците. Разнообразието между тях е голямо. Най-простите обици представляват обикновена отворена бронзова халка (табл. 72 з, й, к, л, м, 73 в, г, 74 з, и, й, к, кат. обици 11, 12, 17, 14, 13, 15, 16, 2, 4, 1, 3). Към друг тип се отнасят обиците, показани на табл. 72 ж, 75 а, кат. обици 20, 21, 25). Те представляват обикновена отворена халка, краищата на която завършват с точковидни удебеления. Като разновидност на горните се явява една обица (табл. 73 б, кат. обици 6) от гроб №35. Тя представлява халка от тънък посребрен тел, от единия край на която е навита спираловидно филигранна нишка. В селището намерихме и една обица, изработена от три тънки усукани бронзови телчета (табл. 74 ж, кат. 8). Единият и край завършва с петлик, а другият - с кукичка за закачане. На последно място се нареждат обиците, при които на халката е нанизана куха сфера (табл. 72 г, 73 а, кат. обици 23, 24, 7). Последната е прикрепена посредством филигранни нишки.

В селището намерихме и два надушника (табл. 73 д, кат.обици 9, 10), които се различават от обикновените обици-халки по диаметъра на тела и по масивната си халка.

Обици и надушници подобни на нашите са известни от голям брой средновековни селища и некрополи - с. Караново, Сливенски окръг (Кънчев М.-Б. Борисов 1981:под печат, обр. 4), Три водици, Пловдивско (Джамбов Хр. 1972:291 сл., обр. 2), Ковачево, Пазарджишко (Гатев П., под печат), селището на Севтополис (Чангова Й. 1972:112-113, обр. 92), Луковит (Станчев Ст. - Ив. Начова 1960:71 сл., обр. 7-154, 10-106, 11-110 и 134), Плевен (Станчев Ст., Чангова Й.- Хр. Петков 1961:32 сл., обр. 7-2), Хасково (Аладжов Д. 1969:133, обр. 3 б), Велинград (Чангова Й. - А. Шопова 1969:195, обр. 21), Девин (Ваклинова М. 1976:115 сл., обр. 6) и много др. Подобни обици са намерени и на територията на съседните страни - СССР (Ляпушкин И. И. 1958:58; Кузнецов В. А. 1969:73 сл., рис. 29-10; Седов В. В. 1972:54 сл., рис. 18-1, 7), Югославия (Веселинович Р. Л. 1952:143, обр. 1; Aleksova V. 1966:57, fig. XIII-68), (Poulik J. 1948/50, fig. 101-h, ch, i, k; Dusek M. 1955:248; Pastok I.1955: 376, Pl. I).

В селището намерихме и голям брой маниста, от които са били нанизани огърлици. Те са изработени от различни материали - стъкло, кост, карнеол и глина. От тях най-многобройни са стъклените маниста. Те имат най-различна форма в зависимост от начина на изработка. Най-често се срещат маниста с форма подобна на лещено зърно. Те са с малки размери от порядъка на 0,2-0,3 см. Най-многобройни са манистата от зелено стъкло. В селището намерихме 4 огърлици от подобни маниста в някои от които броят на манистата достига до 9 500 (прилож. III). Напълно

аналогични огърлици са намерени в некрополите до с. Абланица, Благоевградски окръг (Вължарова Ж. - В. Чанева 1968:27 и сл. обр. 2-бд), Велинград (Чангова Й. - А. Шопова 1969:206, обр. 33), Златоград (Манова Ек. 1969:217, обр. 8 и 12), Виница (Тотев Т. 1967:35 сл.), Любеново, Хасковско (Аладжов Д. 1969:133 сл., обр. 7) и мн. др.

В селището намерихме и 14 пръстена. Някои от тях представляват обикновена затворена халка (табл. 73м, кат. пръстени 1), с плоско напречно сечение. Към друг вид се отнася пръстенът, показан на табл. 73и, кат. пръстени 2. Той е изработен от бронзов тел, а краищата му са леко сплескани. Друг вид пръстени са изработени от усукани бронзови телчета, като някои от тях завършват с разминаващи се краища, а други с петлици (табл. 73 е, 74 е, кат. пръстени 5, 4). Пет пръстена представят следващия вид - затворена халка, която преминава в плочка (табл. 72 в, д, 73 ж, з, 75 в, кат. пръстени 12, 11, 6, 7, 10). На последно място се нареждат пръстените, изработени от украсени с филигран халки, върху които са припоени касети с правоъгълна или кръгла форма (табл. 73 й, к, 75-6, кат. пръстени 9, 8, 13). В тях са били инкрустирани камъни или седефени пластинки.

Подобни пръстени са известни от изброените по-горе некрополи, както у нас, така и на територията на СССР (Седова М. В. 1972:256, рис. 10-1, 2, 4 и 5; Монгайт А. Л. 1955:176,рис.137-8) и Румъния (Barnea I.1967:284, fig. 170-10).

В селището и некропола намерихме и голям брой цели и фрагментирани стъклени и метални гривни. Последните са с кръгло или плоско напречно сечение. Най-често те са отворени и краищата им завършват със стилизирани змийски глави. Кръжилото им е украсено с врязани линийки и най-често с "птиче око" - (табл. 72 а, 75 д-1-2, 3, 76, 78 а, б, 79, 80 а, 81 б, кат. гривни 20, 17, 18, 19, 9, 2, 6, 8, 11, 4, 12, 3, 1, 10, 7, 5). На една от бронзовите гривни краищата завършват с глави на морско конче (табл. 78а, кат. гривни 12). Освен от бронз в някои от гробовете намерихме и железни гривни, които са обикновено отворени с подвити (табл. 78 г, кат. гривни 14) или разминаващи се (табл. 78в, 80г, кат. гривни 16, 15) краища.

При стъклените гривни разнообразието е много голямо. Според сечението си те са обли, плоски, елипсовидни, правоъгълни, триъгълни и др. По някои от стъклените гривни са нанесени рисунки с червена или жълта боя (табл. 81а, 82, 83а, б, 84 в-3,г-3 45, кат. ст. гривни 10,11,12,6,5,19,17,16,15).

При плоските гривни често се срещат инкрустирани стъклени нишки. В селището и некропола най-широко разпространени са гривните, изработени от черно и синьо стъкло; по-рядко се срещат и такива от зелено, розово и безцветно стъкло.

Метални и стъклени гривни са известни от голям брой средновековни селища и некрополи - Караново, Сливенски окръг (Кънчев М. - Б. Борисов 1981:под печат, обр. 20, 22, 23, 21), Ковачево, Пазарджишко (Гатев П., под печат), Три водици, Пловдивско (Джамбов Хр. 1972:291, обр. 5а, в и д), Долно Сахране, Старозагорски окръг (Гетов Л. 1965:203 сл., обр. 27-1,4), Овчарово, Хасковско (Аладжов Д. 1959:69, обр. 54-3), Плевен (Станчев Ст., Чангова Й. - Хр. Петков 1961:32 сл., обр. 7-9), Ловеч (Георгиева С. - Р. Пешева 1955:511, обр. 28, 29), селището над тракийския град Севтополис (Чангова Й. 1972:87, 89-1 и 2, с. 126) и много други. Подобни гривни са известни от територията на Стара Русия (Седова М. В. 1959:249-254, рис. 9; Воронин Н. Н. 1954:68, рис. 31-15), Югославия (Aleksova V. 1966: 87, tab. XV-123, 128, XVI-131, 137; Петрович Д. 1962/3:275, обр.35-4 и 5),Гърция(Davidson G. R.1952:263,tab.112,#2137) и др.

Към накитите се отнасят и намерените в селището и некропола кръстове. В някои от гробовете се намериха малки кръстчета, които са изработени от олово (табл. 85б), бронз (табл. 74д) и от кост (табл. 74г, 85г).

Подобни кръстчета са намерени във Велинградския район (Чангова Й. - А. Шопова 1969:181 сл., обр. 7-9), Пчеларово, Кърджалийски окръг (Балкански Ив. 1977). Аналогични кръстчета са известни и от територията на съседните страни - Югославия (Ерцегович - Павлович С. 1967:83 сл., табл. 3), СССР (Беленская Д. А. 1976:88, рис. 1-1; Гуревич Ф. Д. 1962:242, рис. 3-3; Голубева Л- А. 1962:53 сл. рис. 12-17, 18, 22; Изюмова С. А. 1970: 191сл. рис. 7-22) и Румъния (Barnea I. 1967:357-366, fig.191-10, 192-3, 5; Barnea I.-St. Stefanescu 1971:fig. 109-7).

В селището намерихме и два сравнително добре запазени

кръста-енколпиони и едно рамо от трети. Първият от тях е със запазена лицева част, на която е представено разпятието на Христос (табл. 85д). Под ръцете е гравиран надпис IC XC NHKA. Интерес представлява вторият кръст (табл. 85а), изработен от тънка медна ламарина. В центъра, както и по раменете му са припоени касетки, в които са били инкрустирани седефени пластинки. На обратната страна на кръста по същия начин са припоени филигранни окръжности. Цялото пространство между касетките е заето от миниатюрни кръстчета от филигран. Аналогии на този кръст не са ни известни от достъпната ни литература.

От третия енколпион е запазено само част от дясното хоризонтално рамо (табл. 85е).

В селището намерихме и части от три стоящи кръста (табл. 74 а, б, в). Единият от тях е украсен с гравирани триъгълници с насочени навън върхове. Във външния край на рамената са нанесени тънки прави и начупени линии. Раменете на кръста се разширяват и завършват с малки окръжности, подобно на другия кръст (табл. 85в), който е имал вероятно по-друго предназначение. На лицевата му част са гравирани букви, от които се чете името на Св. Димитър.

Подобни стоящи кръстове са известни от с. Мъдрец, Старозагорско (Буюклиев Хр. - Д. Янков 1979:65, обр. 9), Карапово, Сливенско (Кънчев М. - Б. Борисов 1981:под печат, обр. 4), Ковачево, Пазарджишко (Гатев П., под печат), Царевец и Трапезица (Николова Я. 1974:260-262, обр. 68).

Към намерените в селището и некропола накити трябва да се отнесат и бронзовите копчета (табл. 74м, н, о, п). Те представляват куха сфера, към която е припоена халкичка за окачане. На две от копчетата са припоени по четири симетрично разположени конусовидни израстъчета. Копчетата от с. Дядово представят най-разпространения тип копчета през средновековието. Подобни са известни от селището над Севтополис (Чангова Й. 1972: 115), с. Ковачево, Пазарджишки окръг (Гатев П., под печат) и др.

* * *

Некрополът на селището заема североизточната част на могилата. През сезоните 1980 и 1981 г. проучихме нови 142 гроба по този начин общият им брой в края на сезона 1981 г. достигна 157 (Борисов Б. 1980:107-108). Всички погребения с изключение на две са извършени по християнски обичай в изпънато положение с ориентация запад-изток. Ръцете са кръстосани върху гърдите (табл. 86а), но се срещат, макар и рядко, погребения, при които едната ръка е сгъната върху тялото, а другата е опъната до него.

Най-често срещаното гробно съоръжение е обикновената правоъгълна или слабо трапецовидна яма. При някои от гробовете се среща ограждане с ломени или плочести камъни от всички страни, при други само от едната дълга страна, а се срещат и такива, при които ямите се ограничават с вертикално изправени плочести камъни само от двете къси страни (табл. 86 б). В некропола открихме три гроба, в които погребенията са извършени в дървени ковчези, от които намерихме железните гвоздеи. Гробовете в некропола не са били маркирани, поради което не са рядко случаите на застъпване на няколко гроба.

В некропола открихме и две хокерни погребения. Първото от тях (табл. 86в) е извършено в обикновена правоъгълна яма. Мъртвецът е положен легнал на дясната си страна. Краката са свити в коленете, а ръцете пред главата. Второто хокерно погребение (табл. 86г) е извършено в кръгла яма. Мъртвецът е положен по гръб със свити крака. Ръцете му са кръстосани по християнски обичай върху гърдите. И двете погребения са ориентирани с главите на запад. Що се отнася до датировката им, и двете погребения са средновековни.

Средновековни погребения в свито положение в християнски некрополи са открити както у нас (Гатев П., под печат), така и в съседните страни - Югославия и Молдавия (Aleksova V. 1966: 359, tab. XII; Хынку И.Г. 1973:41-42). По въпроса за етническата принадлежност на погребаните в свито положение ще се спрем подробно при публикуването на основните резултати от разкопките на средновековното селище и некропола му.

Гробовете се оказаха бедни на инвентар. Той се среща изключително в детски и женски погребения. Най-често се срещат обици и стъклени гривни, а по-рядко метални гривни и огърлици и пръстени.

* * *

За датирането на откритите съоръжения, материали и гробове в средновековното селище върху селищната могила до с. Дядово спомагат и намерените 31 византийски монети и един оловен печат. Монетите се разпределят по владетели по следния начин: анонимни монети, сечени в периода 969-1025 - 3 броя (табл. 87а, б, в), Константин X Дука (1059-1067 г.) - една (табл. 87г), Алексий I Комнин (1081-1118 г.) - две предреформени, две следреформени (табл. 87 д, е, ж, з), Йоан II Комнин (1118-1143 г.) - три монети (табл. 87 и, 89 б, в), Мануил II Комнин (1143-1180 г.) - осем монети (табл. 87 й, к, л, 88 а, к, 89-г, д, е), Андроник I Комнин (1183-1185 г.) - една монета (табл. 89 ж) и Исак II Ангел (1185-1195 г.) - 11 монети (табл. 88 б й, л, 89з).

Оловният печат (табл. 89а) е силно повреден и това обстоятелство затруднява до голяма степен точното му определяне, но от запазената му част се вижда, че той принадлежи на представител от рода на Докейоните, които се намесват на политическата сцена във Византия във втората половина на XI в.

От направения преглед на откритите монети и оловен печат в средновековното селище до с. Дядово се вижда, че те се отнасят към периода на византийското владичество в българските земи (XI-XII в.). На тази датировка не противоречат и останалите материали, намерени в селището, някои от които, като керамиката със златиста ангоба и рисуваните стъклени гривни и др. също не излизат от рамките на посочения период.

* * *

В заключение трябва да се каже, че цялостното разкопаване и изследване на средновековното селище върху селищната могила до с. Дядово ще хвърли нова светлина върху историята и материалната култура на средновековното българско село в периода на византийското владичество в българските земи (XI - XII в.) в Тракия, където за съжаление те са сравнително слабо проучени.

АЛАДЖОВ Д.	1959	Накити от могилно погребение при с. Овчарово.-А, 3-4.
АЛАДЖОВ Д.	1972	Разкопки в Любеново през 1968 г.- РСб, 3.
БАЛАБАНЯН Д.-Д.АЛАДЖОВ	1969	Средновековни погребения от Югоизточна България.-ИБМ I.
АЛЕКСИЕВ И.	1976	Ранно-средновековното селище на хълма Царевец във Велико Търново (VIII-IX).- Векове, 4.
АНТОНОВА В.	1967	Средновековно селище в чаната на язовир "Виница", Шуменско.- ИНМШ, 4.
АНТОНОВА В.	1970	Новооткрити църкви в Шуменската крепост.- ИНМШ, 4.
АНТОНОВА В.	1975	Археологически проучвания на Шуменската крепост (XII-XIV в.) ГМСБ, I.
АРЦИХОВСКИЙ А.В.	1949	Разскопки на Славне в Новгороде МИА 11.
АТАНАСОВ Ш. и др.	1958	Българското военно изкуство през феодализма. С.
БЕЛЕНСКАЯ Д.А.	1976	Кресты и икони из курганов Подмосковья.- СА, 4.
БАЛКАНСКИ И.И.	1977	Средновековни некрополи в Кърджалийски окръг. С. (албум).
БЕЛЕЦКИЙ В.Д.	1959	Жилища Саркела-Белой Вежи.- МИА 75.
БОБЧЕВА Л.	1957	Въоръжението в нашите земи(VII-XIV в.).- Дисретация за получаване на науч. ст. к.и.н., С.
БОРИСОВ Б.	1980	Средновековното селище върху селищната могила до с. Дядово.- ExTh 1.
БУЮКЛИЕВ Хр.-Д. ЯНКОВ	1979	Средновековни български некрополи в района на комплекса "Марица-Изток".- ИМЮИБ 2.
ВАКЛИНОВА М.	1976	Археологически материали от град Девин.- РСб 4.

ВЕСЕЛИНОВИЧ Р.Л. 1952 Раннословенске гончарске печи и гробови код Мошорина у Бачко. - Рад Войвочанских музеја 1.Н.Сад

ВИТЛЯНОВ Ст. 1978 Колективна находка-железни оръдия на труда.-Векове, 4.

ВОРОНИН Н.Н. 1954 Древнее Гродно.- МИА 41.

ВЪЖАРОВА Ж. 1956 Славяно-българско селище край с. Попина, Силистренско. С.

ВЪЖАРОВА Ж.-Н.ЧАНЕВА 1968 Средновековен некропол при с. Абланица, Благоевградски окр.- А, 2.

ВЪЖАРОВА Ж. 1976 Славяни и прабългари по данни от некрополите от VI-X в. на територията на България. С.

ГАТЕВ П., под печат Средновековно селище и некропол от XII в. край с. Ковачево, Пазарджишки окръг. С.

ГЕОРГИЕВ Г.,МЕРПЕРТ Н.Я.-Р.КАТИНЧАРОВ и др. 1979 Езеро-раннобронзовото селище. С.

ГЕОРГИЕВА С. -Р.ПЕШЕВА 1955 Средновековен български некро - пол край гр.Повеч.-ИАИ 20.

ГЕОРГИЕВА С. 1961 Българските средновековни накити.- А, 1.

ГЕОРГИЕВА С. 1974 Керамиката от двореца на Царевец.- Царевград Търнов 2, С.

ГЕОРГИЕВА С. 1980 Средновековна керамика от Мелнишката крепост (предварително съобщение).- А, 2.

ГЕРАСИМОВ Т. 1955 Две находки със сечива и оръжие от XII-XIIIв.-ИАИ 20.

ГЕТОВ П. 1965 Археологически проучвания при с. Долно Сахране, Старозагорско .-ИАИ 28.

ГОЛУБЕВА П.А. 1962 Археологические памятники на Белом озере.- СА, 3.

ГОНЧАРОВ В.К. 1950 Райковецкое городище. Киев.

ГОЧЕВА Зл. 1969 Крепостта на местността "Хисарлъка" в град Кюстендил.-ИБИД 27

ГУРЕВИЧ Ф.Д. 1962 Об окольном городе летописного Новгородка X-XIIвв.- СА, 1.

ДЕТЕВ П. 1979 Раскопки на терасата "Асарлъка" при с. Златоврьх.- ИМЮБ 5.

ДЕЯНОВА М.-В.НАЙДЕНОВА 1969 Археологически проучвания при с.Доспат,Смолянски окръг.-РСб 2

ДЖАМБОВ Ив. 1978 Средновековния град на Трихълмието в Пловдив.- Векове, 4.

ДЖАМБОВ Хр. 1960 Два съда от Пловдив.- ГНМПл IV.

ДЖАМБОВ Хр. 1972 Накити от средновековен български некропол край с. Три водици Пловдивско.- ИАИ 33.

ДИМИТРОВ Д.И. 1969 Раннобългарско селище край с. Брестак, Варненско.- ИНМВ V.

ДОНЧЕВА-ПЕТКОВА Л. 1973 Българската битова керамика през ранното средновековие (втората половина на VI-края на X в.).С.

ЕРЦЕГОВИЧ-ПАВЛОВИЧ С. 1967 Средновјековна некропола у Нишу .- Старинар 27.

ЗАХАРИЕВ Ив. 1979 Южната крепостна стена на Плиска и некрополът открит до нея.- Плиска-Преслав 1.

ЗЛАТАРСКИ Д. 1960 Колективна находка от славянски сечива от с.Дългопол.-ИВАД XI.

ИВАНОВА В. 1959 Южната порта на Вътрешния град в Преслав,нейният градеж и архи тектурен тип.-ИАИ 22.

ИЗЮМОВА С.А. 1970 Курганы у с. Доброе, Тольской области.- СА 1.

КАТИНЧАРОВ Р.,Бест Я., Николов В.-В.НИКОЛОВА 1980 Селищна могила до с. Дядово:сондажен из коп.- ExTh 1.

КИШВАСИ-КОМША М. 1957 Некоторые исторически выводы в связи с несколькими археологи ческими памятниками VI-XII вв. н.э. на территории РНР.-Dacia II

КИРПИЧНИКОВ А.Н. 1973 Снаряжение всадника и верхового

коня на Руси(X-XII вв.). Л.

КОЛЧИН Б.А. 1959 Железообработывающее ремесло Новгорода Великого.-МИА 65 II.

КУЗНЕЦОВ В.А. 1969 Раскопки Нижне-Архызского городища.- КСИА 120.

КЪНЧЕВ М.-Б.БОРИСОВ 1981 Средновековен некропол при с. Караново, Сливенски окр.-ИМИОБ4

ЛЯПУШКИН И.И. 1958 Городище Новотроицкое.- МИА 74

МАКАРОВА Т.И. 1969 Поливная посуда из истории керамического импорта и производство Древней Руси. М.

МАНОВА Ек. 1963 Раскопки на средновековна църква в Кърджали.- А, 3.

МАНОВА Ек. 1965 Средновековен некропол край Златоград.- РСб 2.

МАНОВА Ек. 1969 Църквата в Кърджали.- РСб 2.

МЕДВЕДЕВ А.Н. 1959 Оружие Новгорода Великого.-МИА 65.

МИХАЙЛОВ Ст. 1961 Археологически проучвания на крепостта Баба Вида във Видин. - А, 3.

МИЯТЕВ Кр. 1929 Керамични фрагменти от Месембрия.- ИАИ 5.

МИЯТЕВ Кр. 1934 Художествена керамика.- сб.Мадара I.

МОНГАЙТ А.Л. 1955 Старая Рязань.- МИА 49.

МУТАФЧИЕВ П. 1915 Еленската църква при Пирдоп. - ИБАД 5.

НИКОЛОВА Я. 1968/69 Средновековна кухненска керамика от Южната порта в Преслав. - ТВПИ 5, В. Търново.

НИКОЛОВА Я. 1974 Домашния бит и въоръжението в двореца на Царевец според археологическия материал.- Царевград Търнов 2. С.

ПЕТРОВИЧ Д. 1962 Средновековна некропола на Доником брду.-Старинар XIII-XIV.

ПОПОВ Р. 1936 Материали от разкопките през 1934/35 г.- сб. Мадара II.

РОЗЕНФЕЛЬТ Р.Л. 1968 Московское керамическое производство XII-XVIII вв.-САИ,вып.Е1-39

СЕДОВ В.В. 1972 Раскопки кургана в Верхнем Поднепровье.- КСИА 129.

СЕДОВА М.В. 1959 Ювелирные изделия Древнего Новгорода.- МИА 65-II.

СЕДОВА М.В. 1972 Ювелирные изделия из Ярополга Заменского.- КСИА 129.

СОРОКИН С.С. 1959 Железные изделия Саркела-Белой Вежи.- МИА 75.

СТАНЧЕВ Ст. 1960 Материали от дворцовия център в Плиска.- ИАИ 22.

СТАНЕЧВ Ст.-Ив.НАЧЕВА 1960 Средновековен български некропол при Луковит.- ИАИ 23.

СТАНЧЕВ Ст. и др.(Чангова Й.-Хр.Петков) 1961 Некрополът в местността "Кайлъка" при Плевен. - А, 1.

СТАНЧЕВА М. 1964 Средновековна сграфито керамика от София.- сб. Сердика I.

СТАНЧЕВА М. 1973 Средновековно българско въоръжение от Средец.-сб.Ал.Бурмов.С.

СТОЯНОВА-СЕРАФИМОВА Д. 1963 Разкопки на крепостта при Долно Церово,Благоевградско.- А. 4.

ТОТЕВ Т. 1966 Колективна находка от средновековни оръдия на труда от село Златар.- А, 4.

ТОТЕВ Т. 1967 Старобългарски некрополи в чашата на яз."Виница".- ИНМШ IV.

ТРЕТЬЯКОВ Т.Н. 1948 Сельское хозяйство и промыслы. - История культуры Древней Руси.М.

ХЫНКУ И.Г. 1973 Кэпрэрия-памятник культуры X-XII вв. Кишинев.

ХЫНКУ И.Г. 1975 Жилища на территории Молдавии X-XVII вв.- Древние жилища народов Восточной Европы. М.

ЦОНЧЕВ Д. 1959 Принос към българската материална култура.- ИАИ 17.

ЧАНГОВА Й. 1959 Средновековни амфори в България .- ИАИ 22.

ЧАНГОВА Й. 1962 Средновековни оръдия на труда в България.- ИАИ 25.

ЧАНГОВА Й. 1961 За стъклените гривни в средновековна България.- сб.Шкорпил. С.

ЧАНГОВА Й.-А.ШОПОВА 1969 Археологически проучвания във Велинградския район.- РСб 2.

ЧАНГОВА Й. 1972 Средновековно селище над тракийския град Севтополис(XI-XIV). С.

ЩЕРЕВА И. 1979 Материална култура в областта на Горна Струма (VIII-XII в.) (керамика, въоръжение и накити) .- Дис. за к.и.н., С.

ЩЫХОВ Г.В. 1975 Древний Полоцк IX-XIIIвв. Минск.

ЯКОБСОН А.Л. 1950 Средновековны Херсонес (XII-XIV вв.).- МИА 17.

ЯКОБСОН А.Л. 1964 Средневековы Крым. М.-Л.

ЯКОБСОН А.Л. 1973 Крым в средние века.. М.

ALEKSOVA V. 1966 Prosek-Demir Kapija. Skopie-Beog.

BARNEA I. 1961 Garvan-Dinogetia. Bucuresti.

BARNEA I. 1967 Preluerarea metalelor.-DinogetiaI

BARNEA I.-St.STEFANESCU 1971 Din istoria Dobrogei. Bizanti ni, romani si bulgari la Dunarea de Jos, vol.III. Bucuresti.

COMSA E. 1967 Agricultura.- Dinogetia I. B.

DAVIDSON G.R. 1952 Corinth, XII. New Jersy.

DIACONU P.-D.VILCEANU 1972 Pacuiul lui Soare.- Cetatea Bizantina I. B.

DUSEK M. 1955 Kóstrové pohrebiste z X-XI storocia v Chotine na Slovensku. - SIAr III.

HAMPEL J. 1905 Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn.-Braunschweig.

HRUBY V 1955 Stare mesto. Velkomoravské Pohre biste "Na Valach".

PASTOR I. 1955 Belobradské pohrebiste v Samotoro.- SlAr III.

POULIK J. 1948/50 Jizni Morava země davnych Slovanu. Brno.

SCORPAN C. 1965 L'énsemble feodal de Bitca Domnei.- Dacia IX.

Табл. 1 - Геодезичен план на средновековното селище върху селищната могила до с. Дядово.
Табл. 2-а- жилище №5; б-жилище №6;в-жилище №8;г-жилище №9.
Табл. 3-а-жилище №10; б-жилище №11; в-жилище №12;г-жилище№14
Табл. 4-а-жилище №13; б-жилище №15; в-жилище №16.
Табл. 5-а-жилище №17;б-помещение №3.
Табл. 6-а - желязна обковка от лопата; б-железен лемеж; в-железен връх от копраля; г-желязна коса; д-желязна коса.
Табл. 7-а-железен връх от копраля; б-железен връх от копраля; в-желязна брадва; г-желязна тесла.
Табл. 8-а-желязно чесало(гребен);б-желязно чесало(гребен); в-железен връх от копраля; г-желязно оръдие за отсичане на метал; д-железен свредел;е-желязно стреме.
Табл. 9-а - желязна обковка от лопата; б-желязна мотика; в-желязна коса; г-желязно чесало (гребен);д-фрагмент от желязна мотика.
Табл. 10-а - железен косер; б-железен сърп; в-железен сърп; г-железен сърп; д-железен сърп
Табл. 11 - железни ножове - а-сгъваем нож.
Табл. 12-железни огрибки.
Табл. 13-а - зъби от чепкала; б-костен пресилен за вретено; в-глинен пресилен за вретено; г-костен пресилен за вретено; д-каменен пресилен за вретено; е-глинен пресилен за вретено; ж-глинен пресилен за вретено; з-глинен пресилен за вретено; и-глинен пресилен за вретено.
Табл. 14 - железни ножици.
Табл. 15-а и б-костни пластинки за колчани; в и г-костни токи; д-костни предмети; е-костни игли; ж-костна дръжка; з-ножче с костна дръжка.
Табл. 16-а-железен връх от копие;б-железни върхове от стрели; в-желязна тесла.
Табл. 17-а-железен чук; б-железен пробой; в-железен чук; г-железен чук; д-железен пробой; е-железен секач; ж-фрагменти от железни секачи.
Табл. 18-железни гвоздеи.
Табл. 19-а, б и в-железни огнива; г-железни скоби.
Табл. 20-железни халки.
Табл. 21-железни ключове, катинари и затварачи.
Табл. 22-а-железни оръдия; б-в, г и д-железни боздугани.
Табл. 23 - железни върхове от стрели.
Табл. 24-а, б и в-железни юзди; г-псалий; д-части от железни шпори.
Табл. 25-а-железни токи; б-желязна юзда;
Табл. 26-железни подкови.
Табл. 27-железни подкови.
Табл. 28-железни токи-а-бронзова апликация.
Табл. 29-а-желязно чесало(гребен); б-желязно чесало(гребен) в-желязна шпора; г, д и е-желязни подкови.
Табл. 30-а, б, в и г-гърнета.
Табл. 31-а, б, в и г-гърнета.
Табл. 32-а, б, в и г-гърнета.
Табл. 33-а, б, и в - гърнета.
Табл. 34-а и б-гърнета; в и г чаши.
Табл. 35-а, б, в и г-гърнета.
Табл. 36-а, б, в и г-гърнета.
Табл. 37-а, б, в и г-гърнета.
Табл. 39-а и б-гърнета; в-кандилница; г и д-похлупаци.
Табл. 40-а-амфоровидна стомна; б-стомна; в-стомна; г-гърне.
Табл. 41-а-гърне; б-амфоровиден съд; в- стомна,покрита със златиста ангоба; г-гърне.
Табл. 42-а, б, в-паници.
Табл. 43-а и б-паници.
Табл. 44-а-глазирана паница;б-и в - паници.
Табл. 45-а, б и в-паници.
Табл. 46-стомна..
Табл. 47-а-кана с чучур;б-стомничка; в-кана; г-стомна.
Табл. 48-а и б-амфоровидни съдове; в-кана; г-амфора.
Табл. 49-а, б, в и г-малки каничка; д-белоглинена каничка.
Табл. 50-а, б, в и г-амфоровидни съдове.
Табл. 51-а, б, в, г, д,е-чаши.
Табл. 52-а, б, в, г, д, е,ж,з-чаши.
Табл. 53-а, б, в, г, д,е-свещници.
Табл. 54-а, б и в-свещници.
Табл. 55-а, б, в, г, д,е-свещници.
Табл. 56-а-глазирана паница;б-паница със златиста ангоба; в-паница с червена ангоба.
Табл. 57-фрагменти от съдове, покрити със златиста ангоба и рисувани с червена боя.
Табл. 58-фрагменти от съдове, покрити с червена ангоба-а-стомничка с червена ангоба.
Табл. 59-сграфито паница.
Табл. 60-сграфито паница.
Табл. 61-сграфито паница.
Табл. 63-фрагменти от сграфито керамика.
Табл. 64-фрагменти от сграфито керамика.
Табл. 65-фрагменти от сграфито керамика.
Табл. 66-фрагменти от сграфито керамика.
Табл. 67-фрагменти от сграфито керамика с орнамент "развод".
Табл. 68-фрагменти от сграфито керамика с орнамент"развод"
Табл. 69-фрагменти от сграфито керамика с растителен орнамент
Табл. 70-фрагменти от сграфито керамика с животинска украса.
Табл. 71-фрагменти от сграфито керамика с животинска украса.
Табл. 72-а-бронзова гривна; б-усукана бронзова гривна; в-бронзов пръстен; г - бронзови обеци; д-бронзов пръстен; е, ж, з, и, й, к, л, м-бронзови обеци.
Табл. 73-а, б, в, г-бронзови обеци; д-надушници; е,ж, з, и бронзови пръстени; й, к-пръстен-халка.
Табл. 74-а-бронзов кръст; б и в-фрагменти от бронзови кръстове; г-костно кръстче; е-бронзов пръстен; ж-бронзова обеца; з, и, й-бронзови надушници; к-бронзова обеца;л-бронзов пръстен; м, н, о и п-бронзови копчета.
Табл. 75 - бронзови обеци; б и в - бронзови пръстени; г-стъклена гривна;д-бронзови гривни.
Табл. 76-а,б и в-бронзови гривни.
Табл. 77-а, б и в - бронзови гривни.
Табл. 78-а и б-бронзови гривни в и г - жилизнш гршвнш.
Табл. 79-а и б-бронзови гривни
Табл. 80-а-бронзова гривна;б и в-стъклени гривни; г-желязна гривна.
Табл. 81-а - рисувана стъклена гривна; б-бронзова гривна.
Табл. 82-а и б-рисувани стъклени гривни.
Табл. 83- а и б-рисувани стъклени гривни; в, г и д-стъклени гривни.
Табл. 84-а-1, 2, 3, 4, 5 и б-стъклени гривни; б-1, 2 и 3-стъклени гривни; в-1, 2 и 3-стъклени гривни; г-1 и 2-стъклени гривни, 3, 4 и 5-рисувани стъклени гривни.
Табл. 85-а-меден кръст-енколпион; б-оловно кръстче; в-бронзов кръст с надпис; г-костно кръстче; д-бронзов кръст-енколпион с надпис IC XC NHKA; е-фрагмент от бронзов кръст-енколпион.
Табл. 86-а и б-по християнски обичай; в и г-по езически обичай-в свито положение(хокерно)
Табл. 87-а, б и в-анонимни монети, сечени в периода 969-1025 г.; г-Канстантин X Дука (1059-1067 г.); д и е-предреформени монети на Алексий I Комнин (1081-1118 г.); ж и з-Алексий I Комнин(1081-1118) г) и-Йоан II Комнин (1118-1143 й, к и л-Мануил I Комнин(1143-1180 г.).
Табл. 88-а - Мануил I Комнин (1143-1180 г.); б, в, г, д,

е, ж, з, и, й-Исак II Ангел (1185-1195 г.);к-Мануил I Комнин (1143-1180 г.); л-Исак II Ангел (1185-1195).
Табл. 89-а - оловен печат; б и в-Йоан II Комнин(1118-1143 г.) г, д и е-Мануил I Комнин(1143-1180 г.); ж-Андроник I Комнин (1183-1185 г.); з-Исак II Ангел (1185-1195 г.)
Приложение I-1-жилище №5;2-жилище №11.
Приложение № II-1-жилище №15 2-помещение №3.
Приложение № III- Огърлица от 9500 стъклени маниста от гроб № 155.

на средновековното селище
върху селищната могила до с. Дядово, Сливенски окръг /1980-1981г./

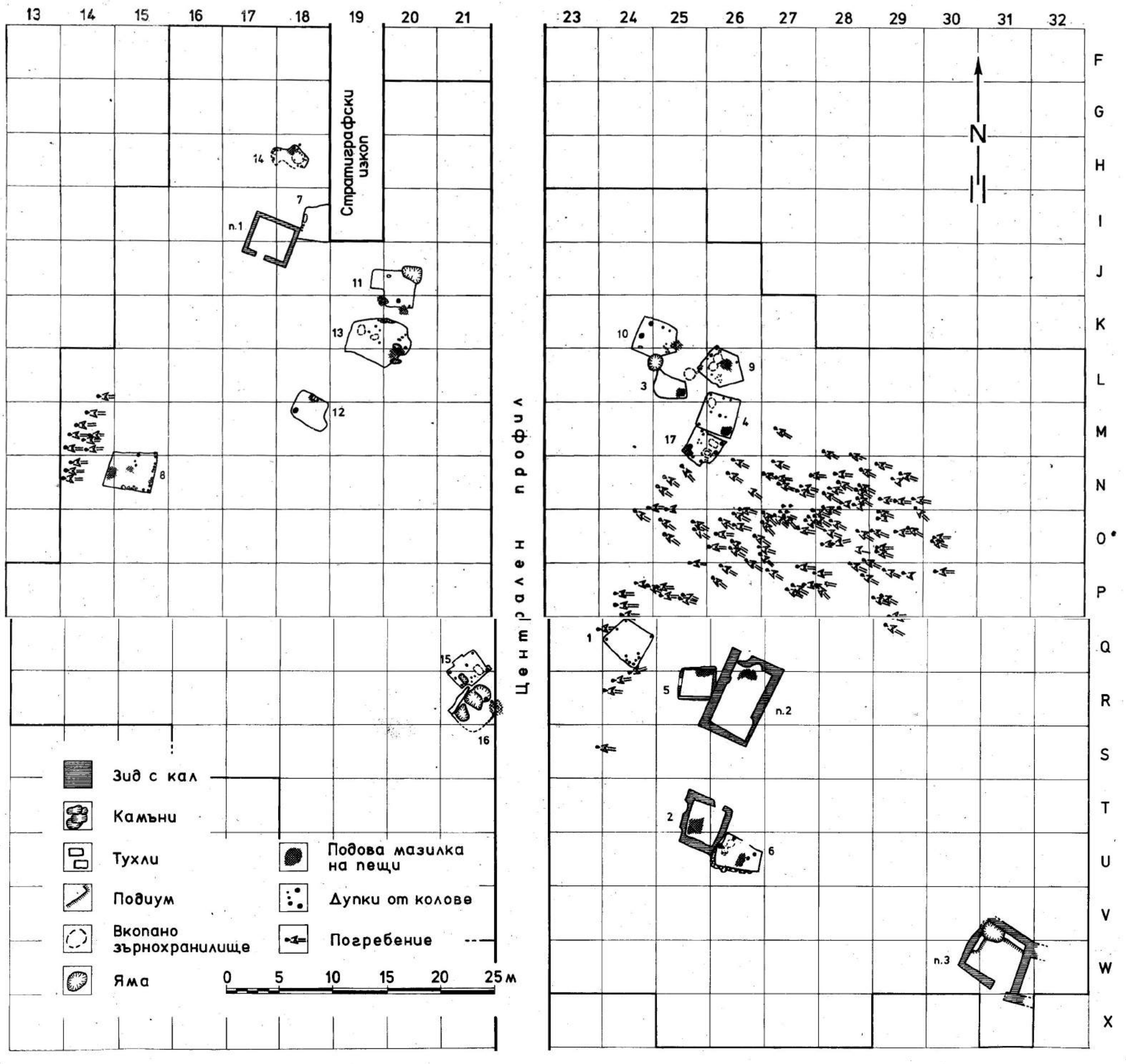

Табл. II

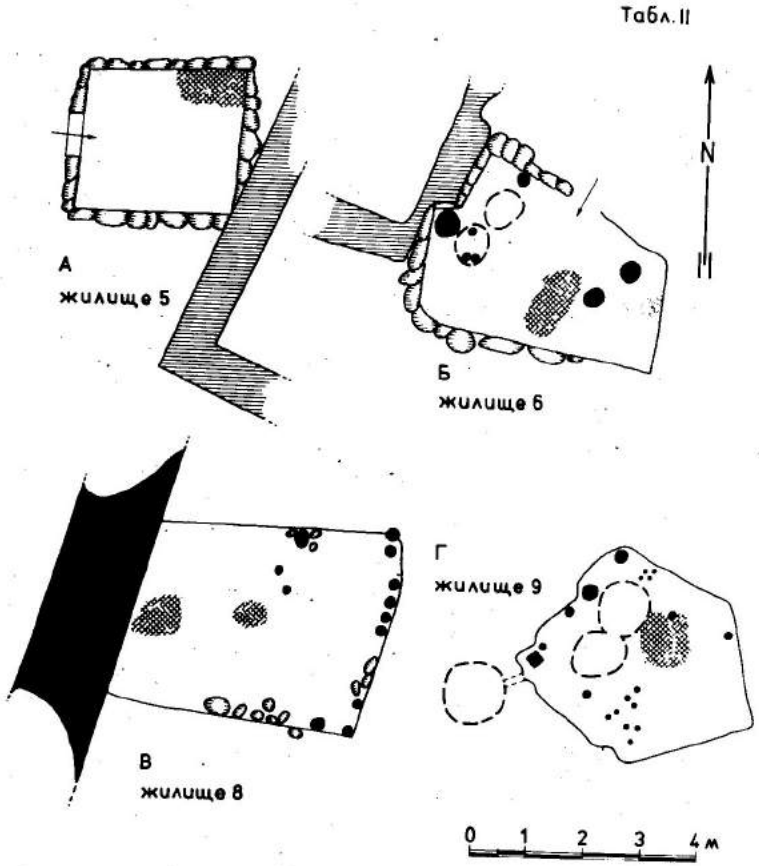

Табл. III

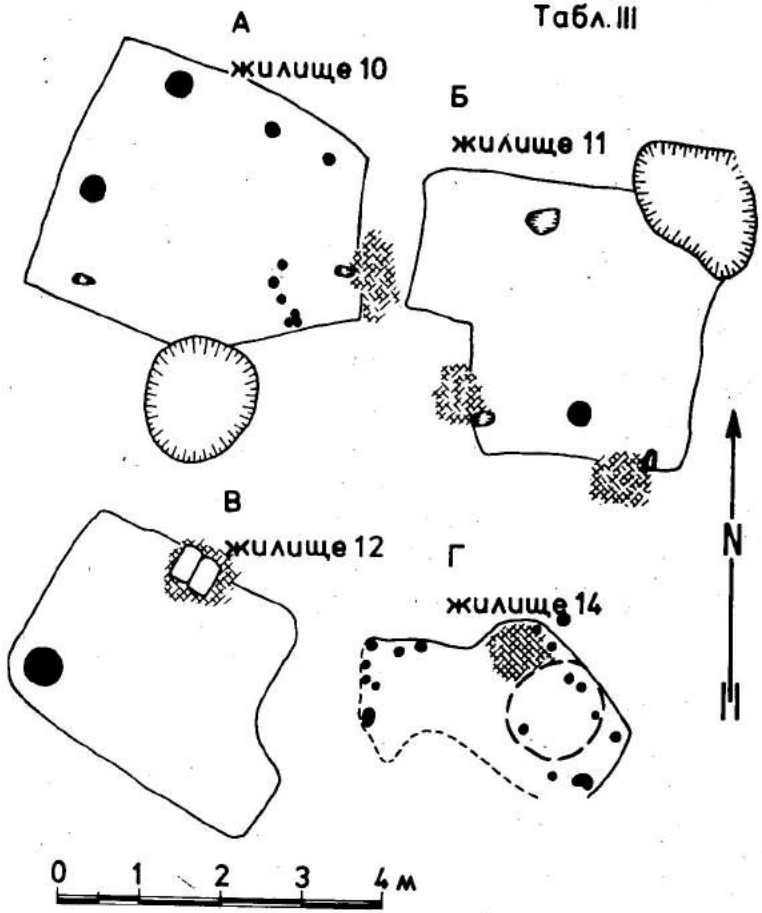

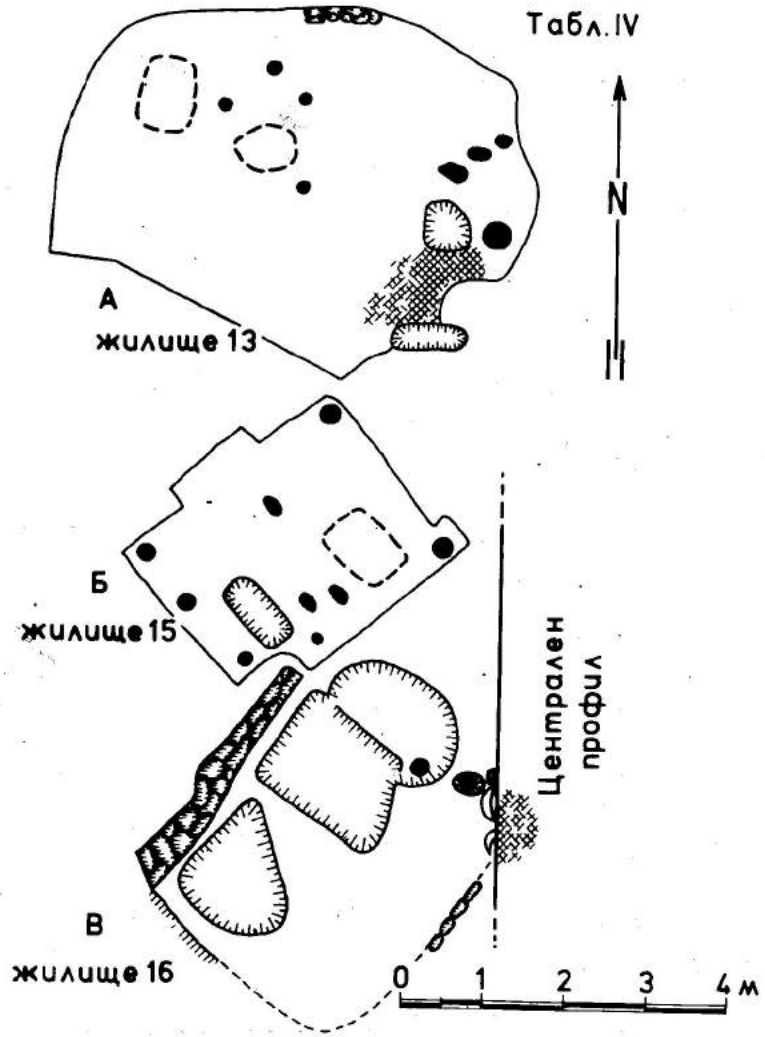
Табл. IV
N
А
жилище 13
Б
жилище 15
В
жилище 16
Централен профил
0 1 2 3 4 м

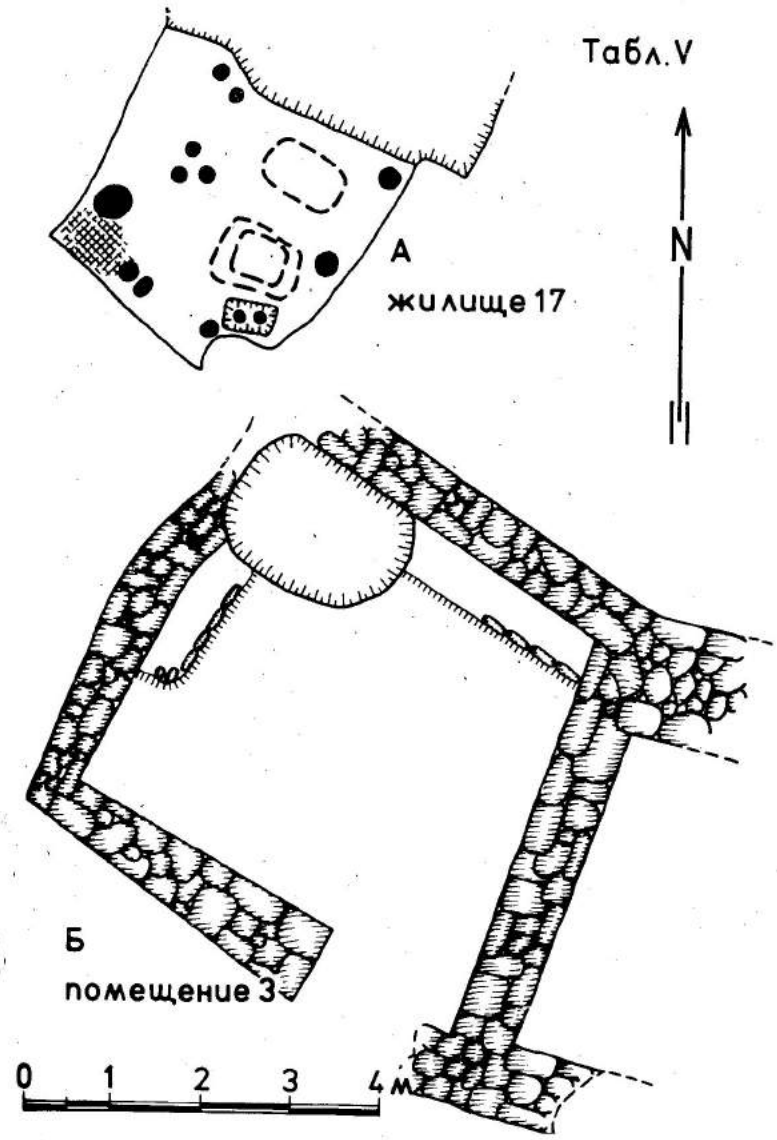
Табл. V
N
А
жилище 17
Б
помещение 3
0 1 2 3 4 м

Табл. 6

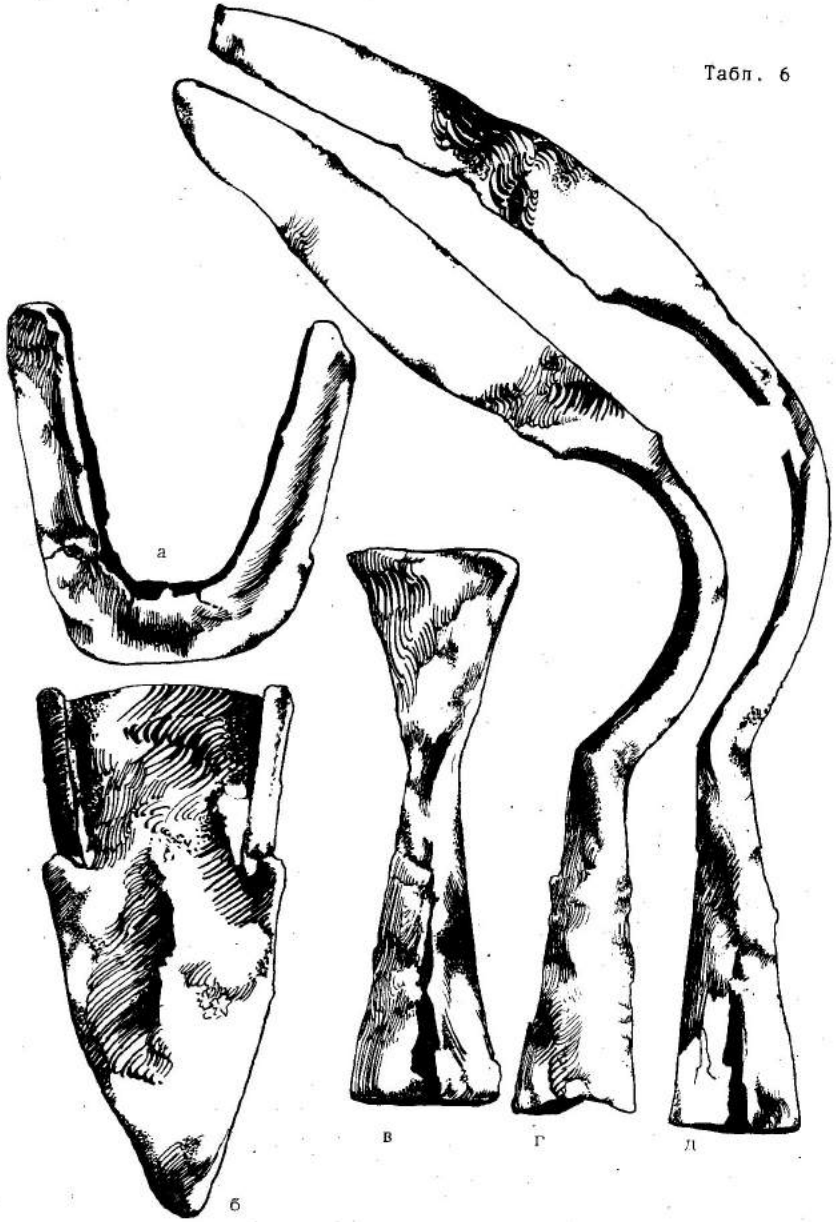

Табл. 7

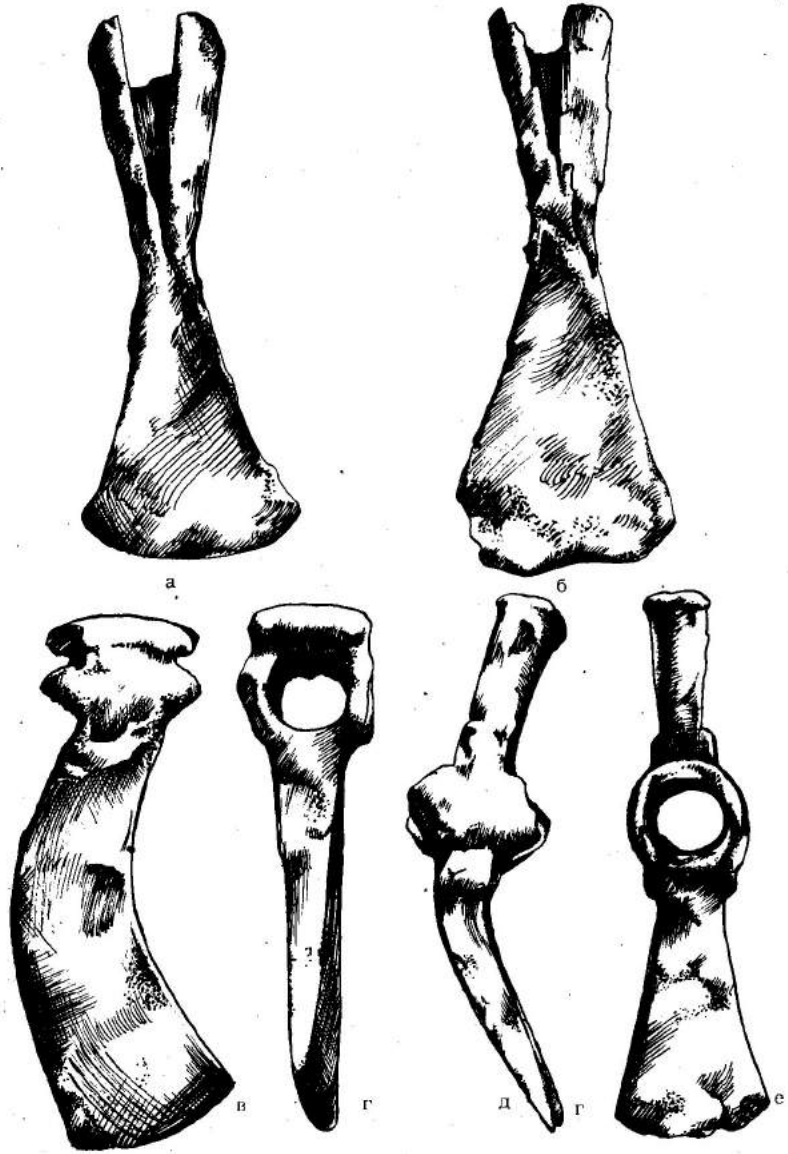

Табл. 8

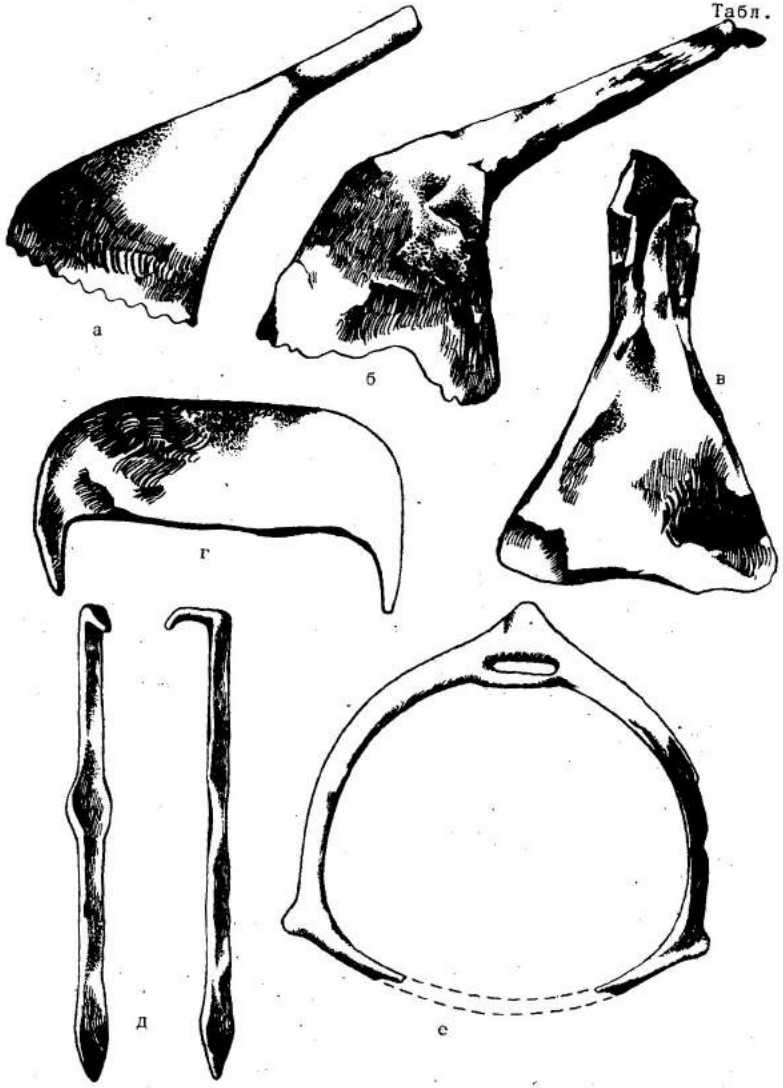

Табл. 9

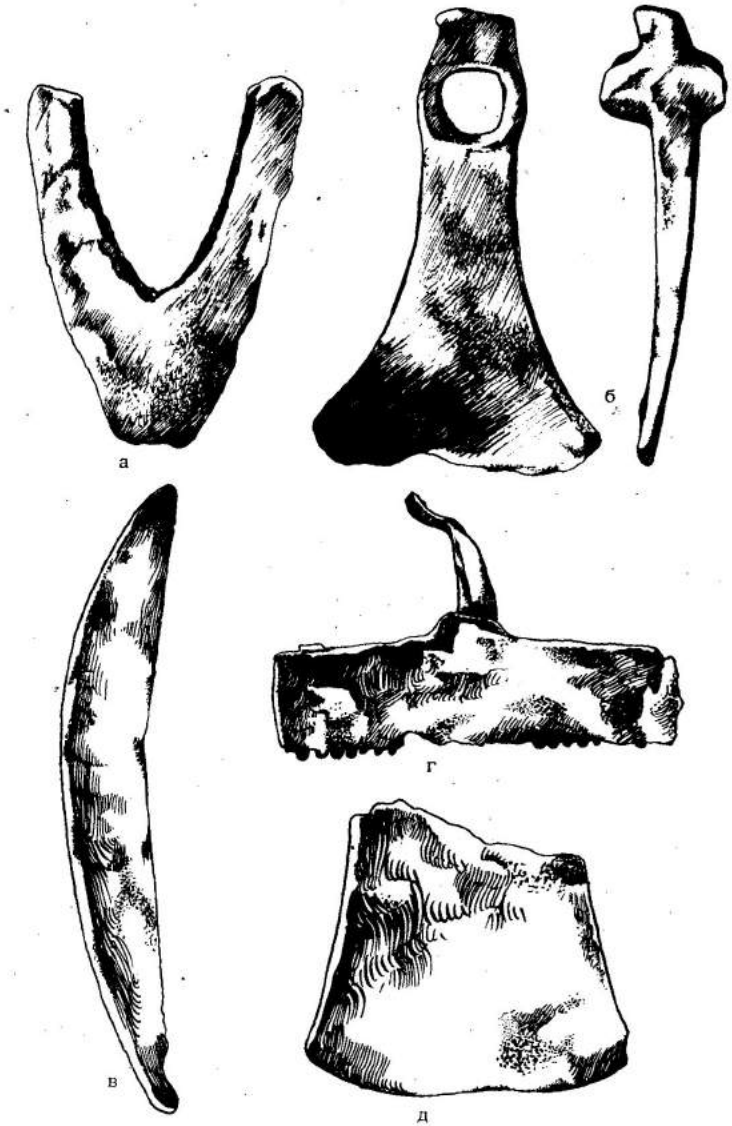

Табл. 10

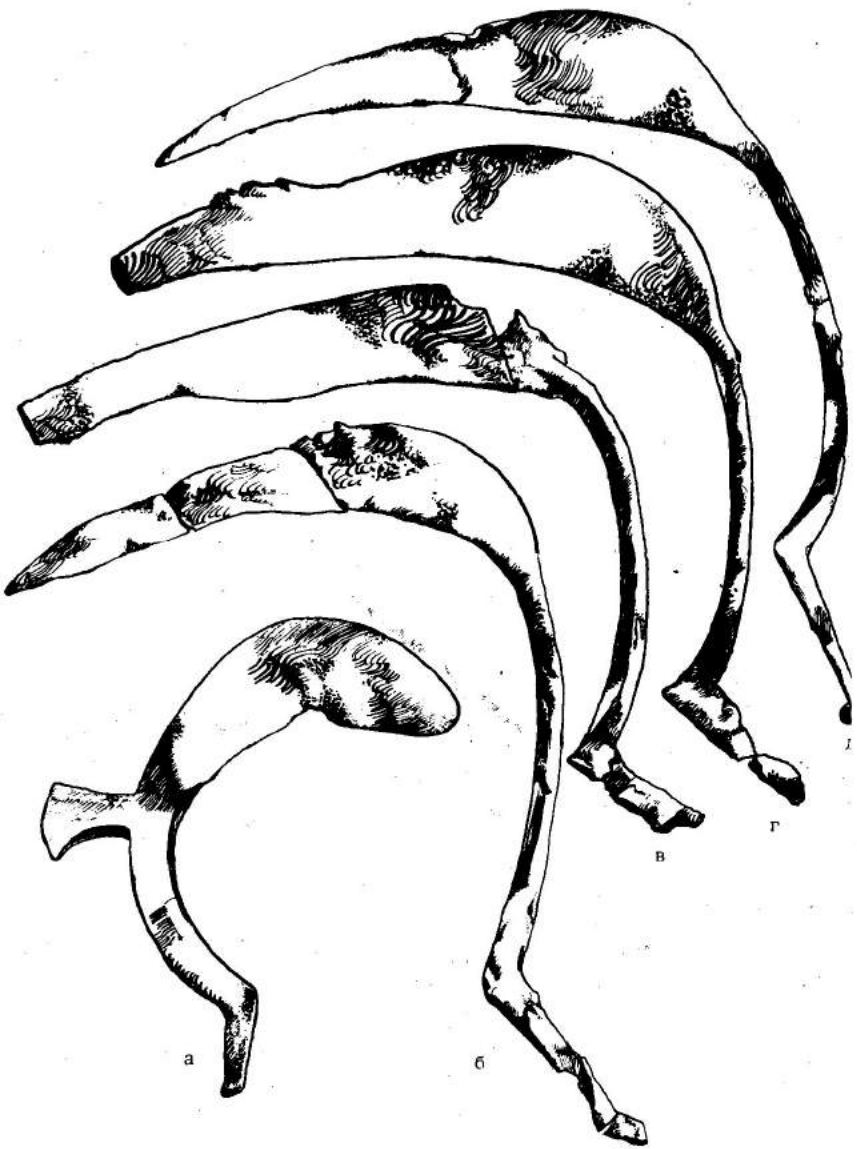

Табл. 11

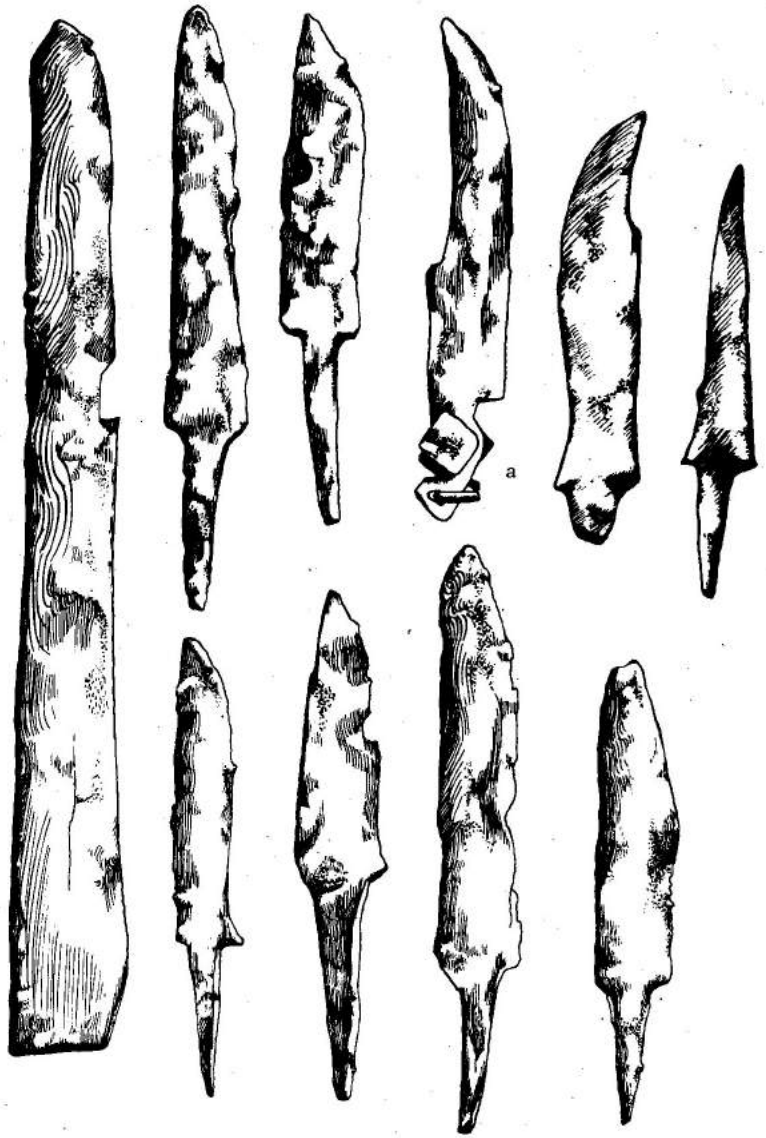

Табл. 12

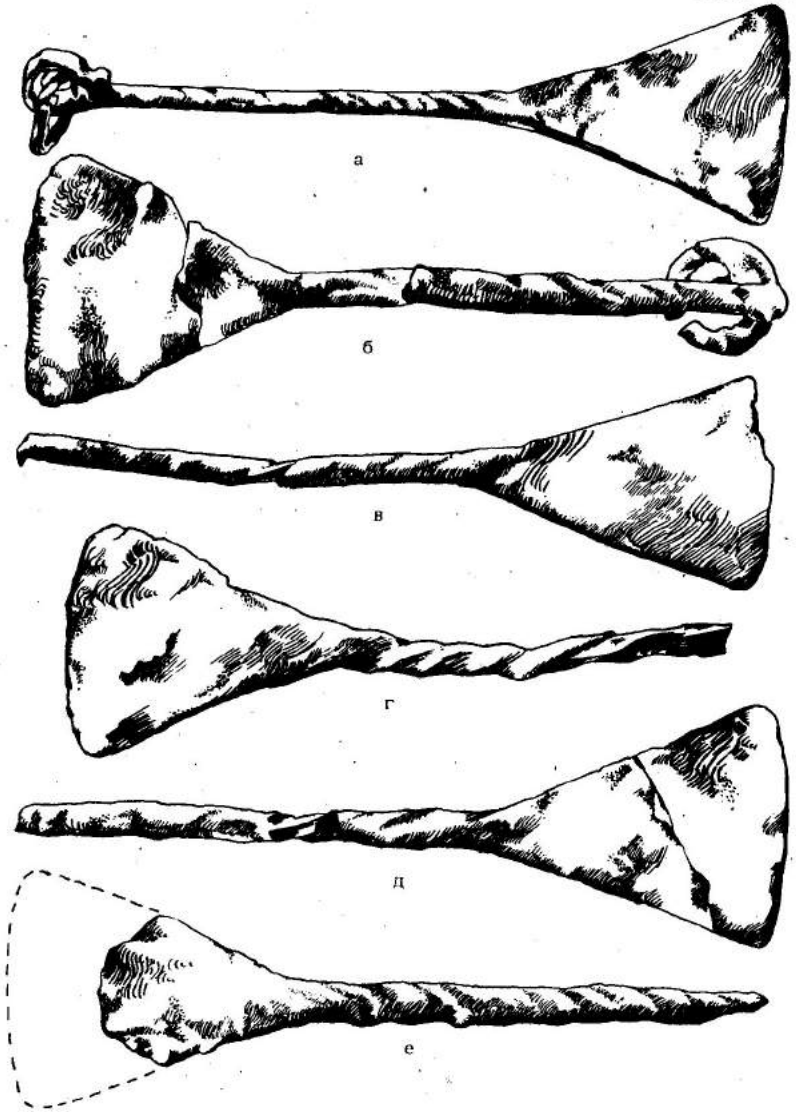

Табл.13

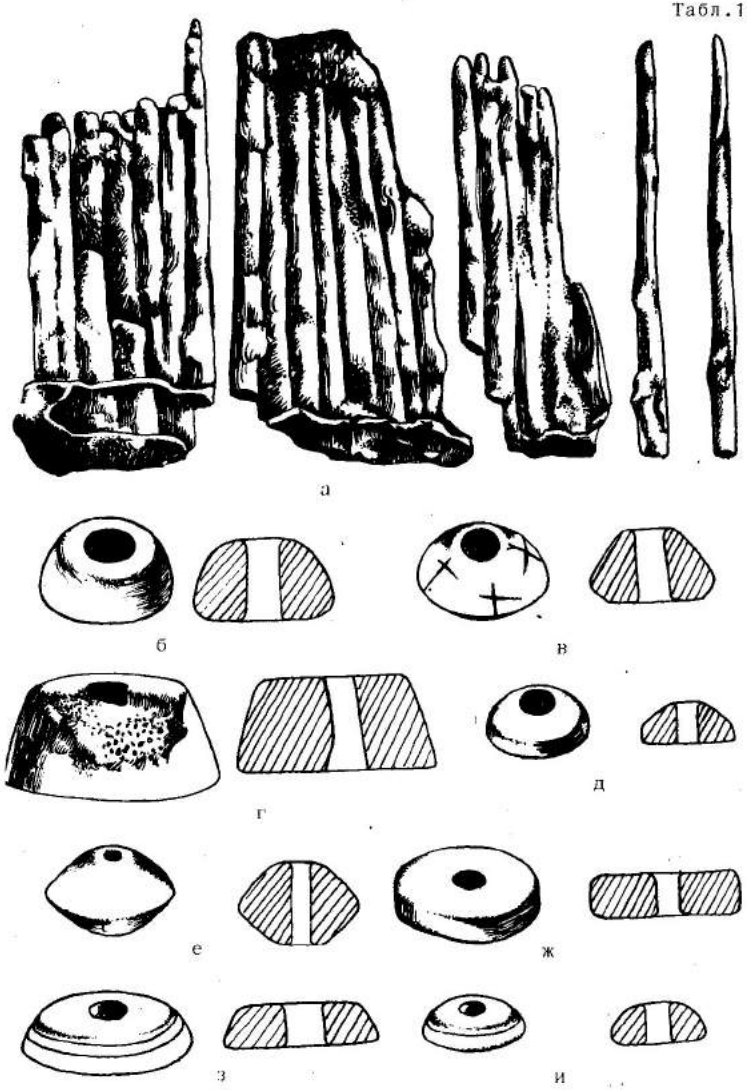

Табл. 14

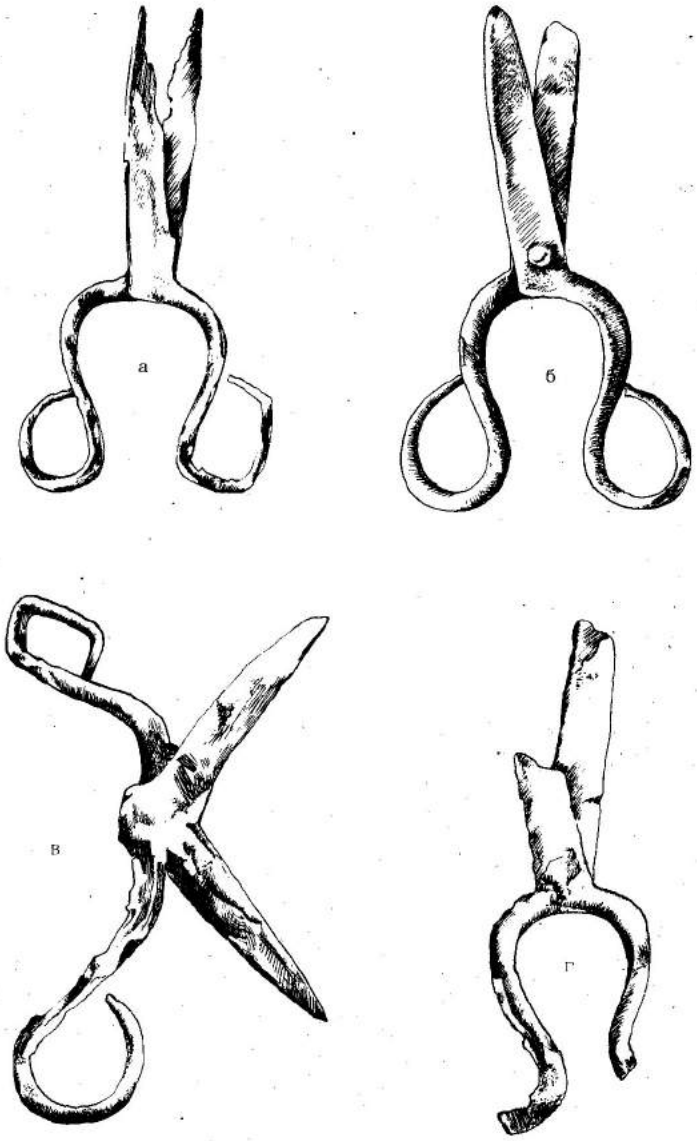

Табл. 15

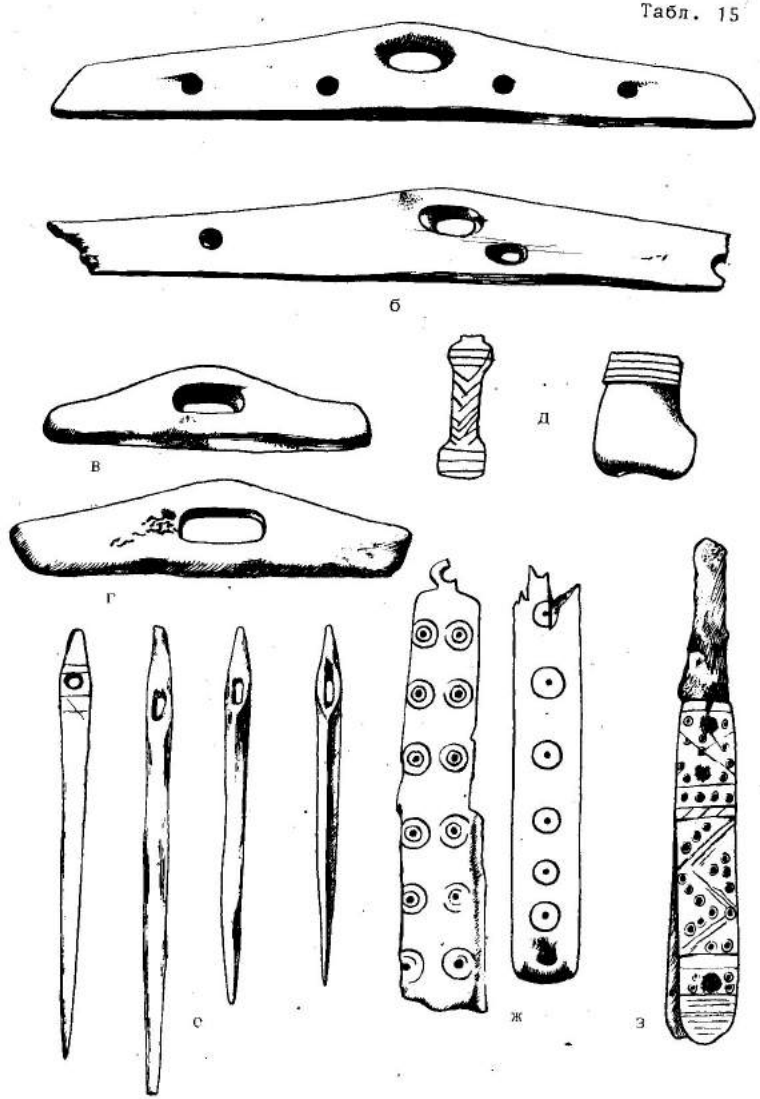

Табл. 16

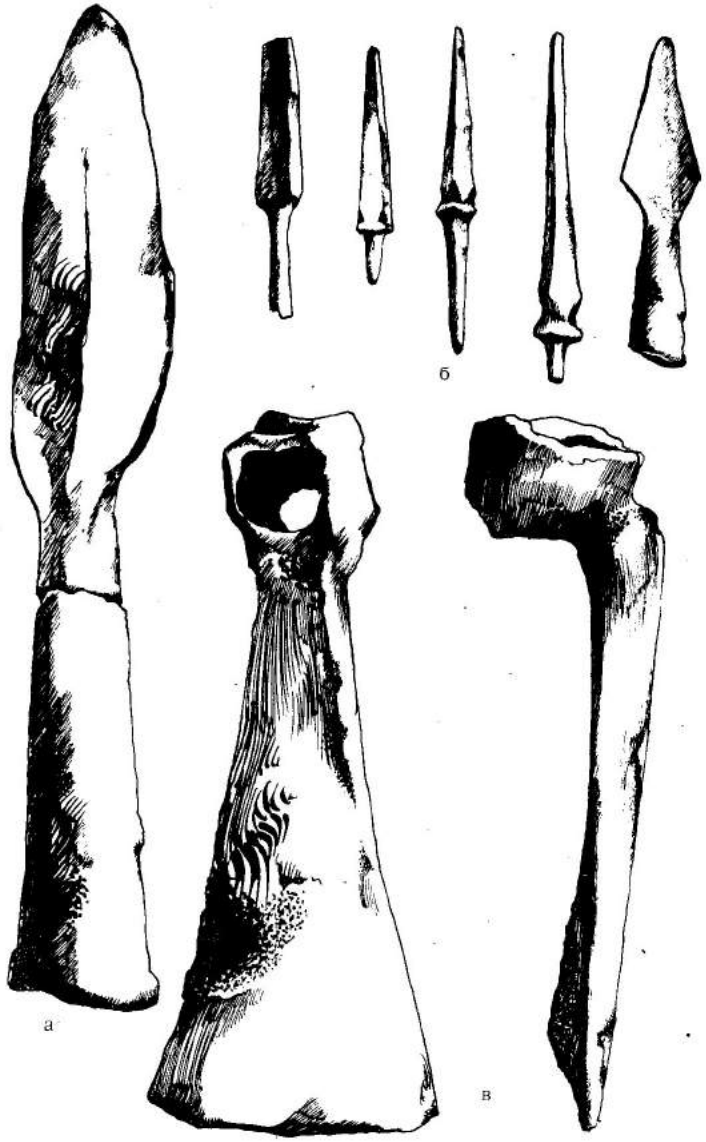

Табл. 17

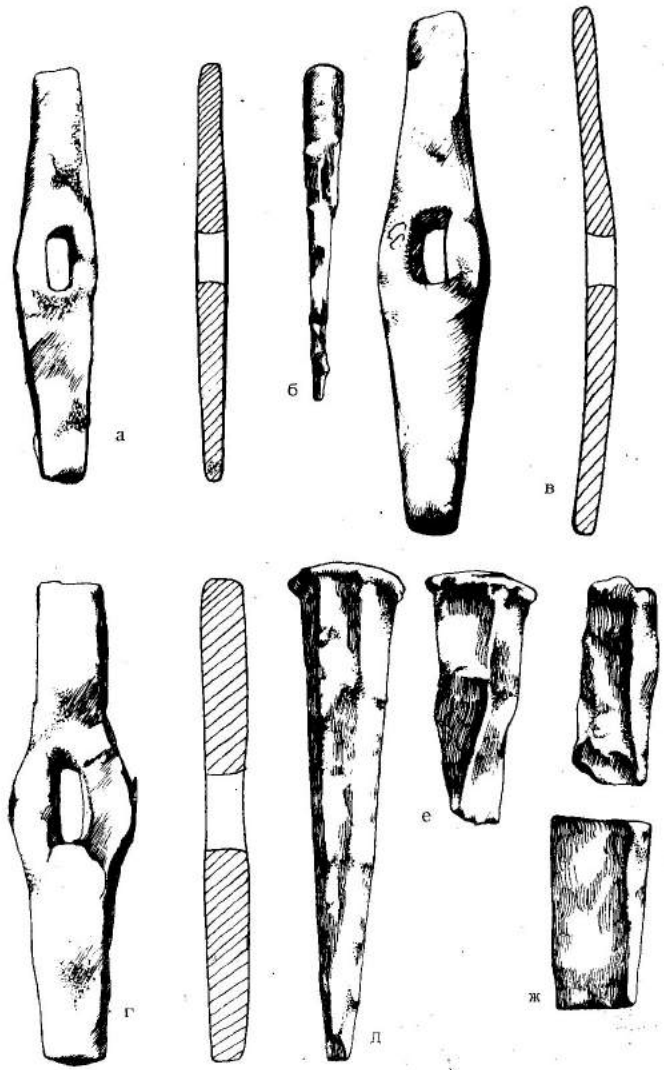

Табл. 18

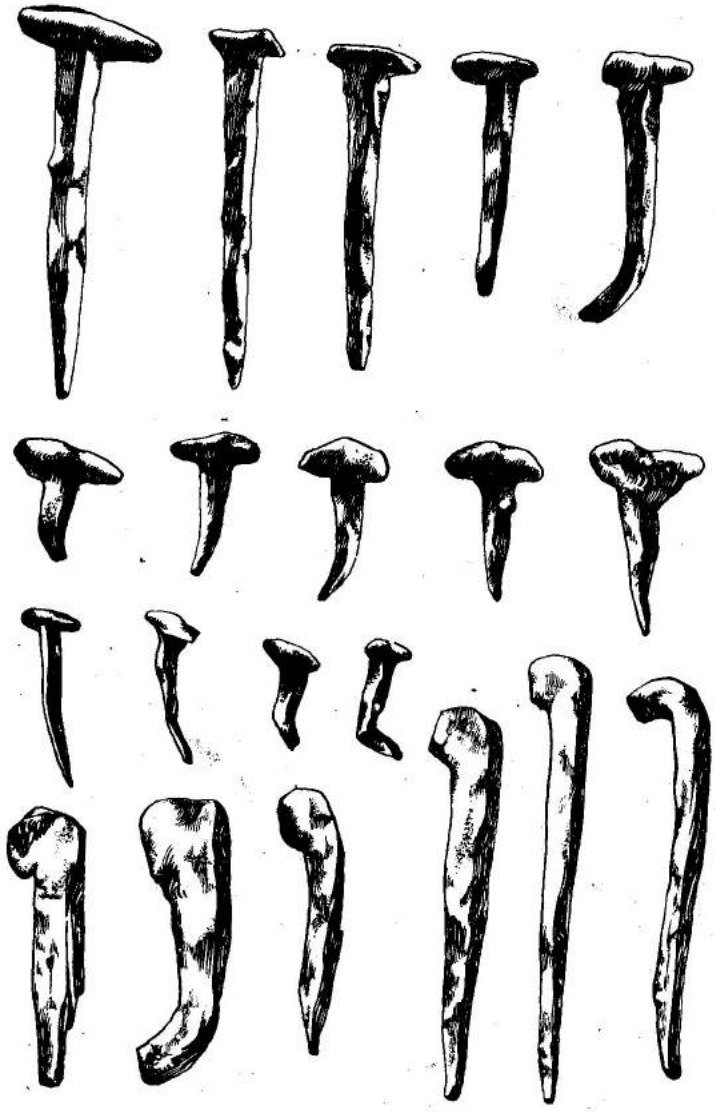

Табл. 19

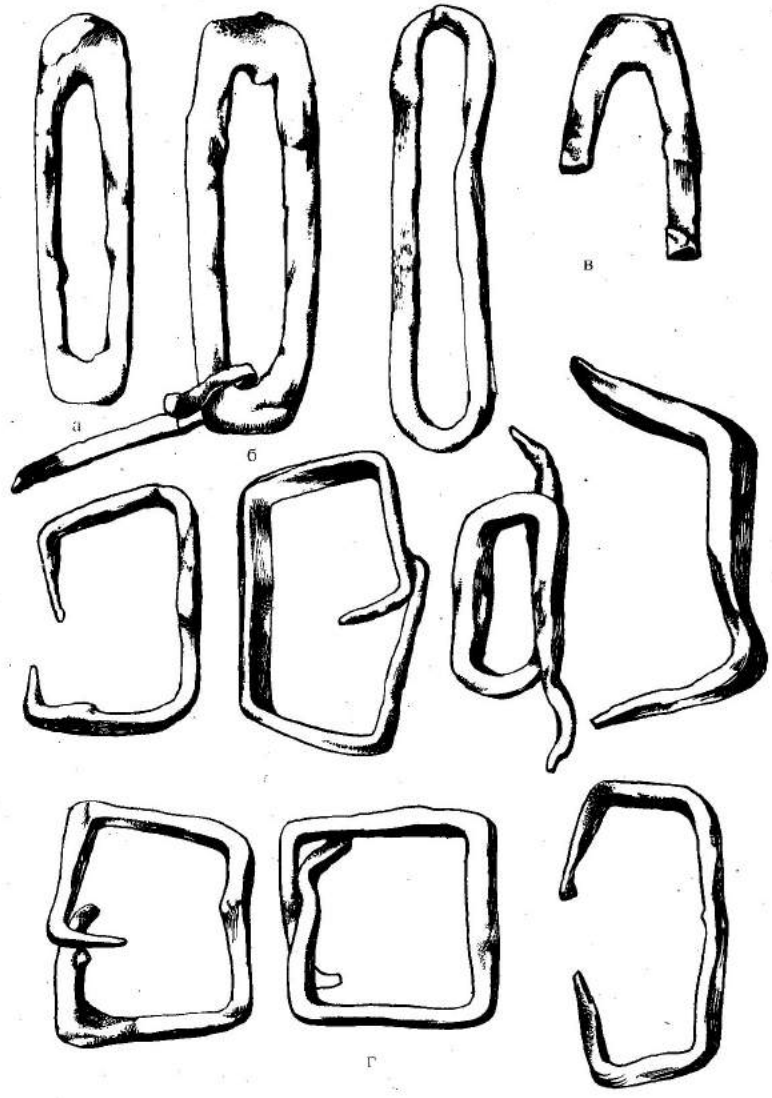

Табл. 20

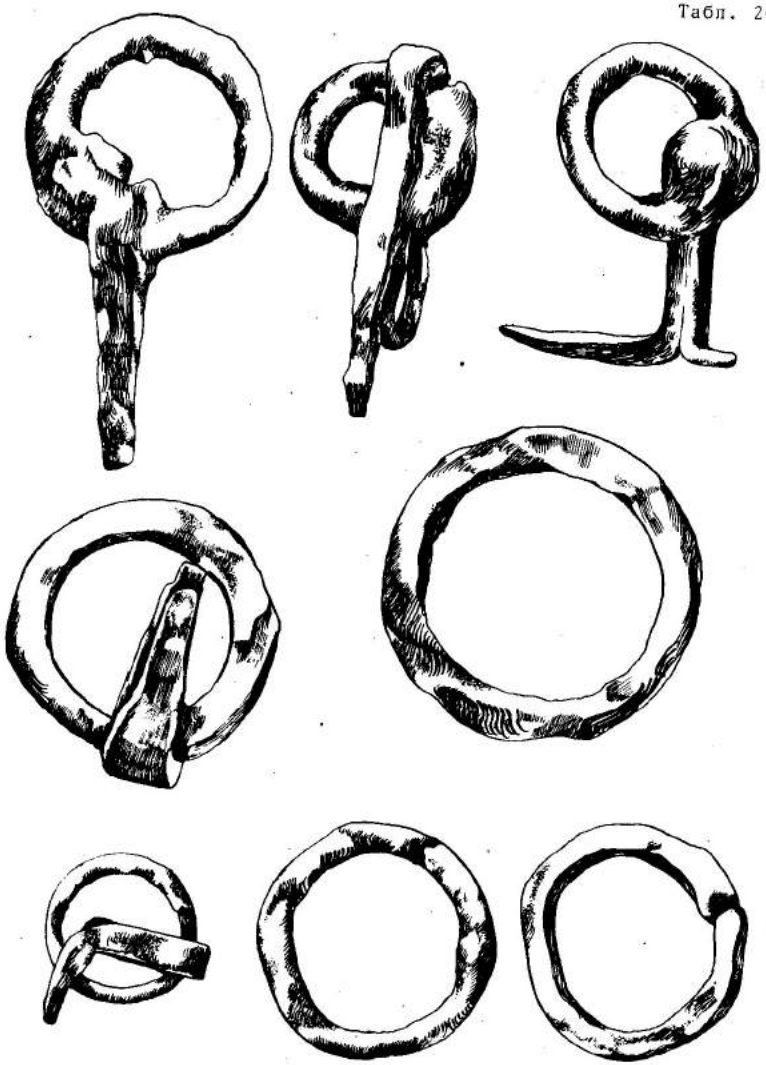

Г Табл. 21

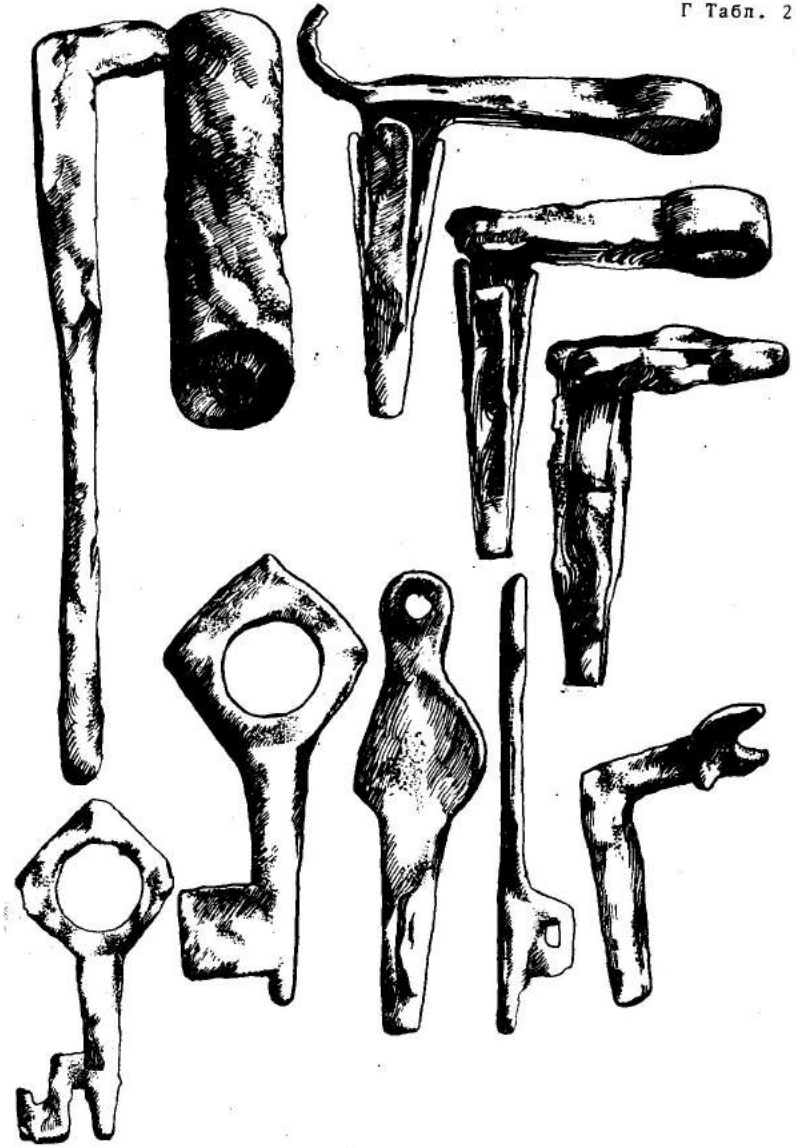

Табл. 22

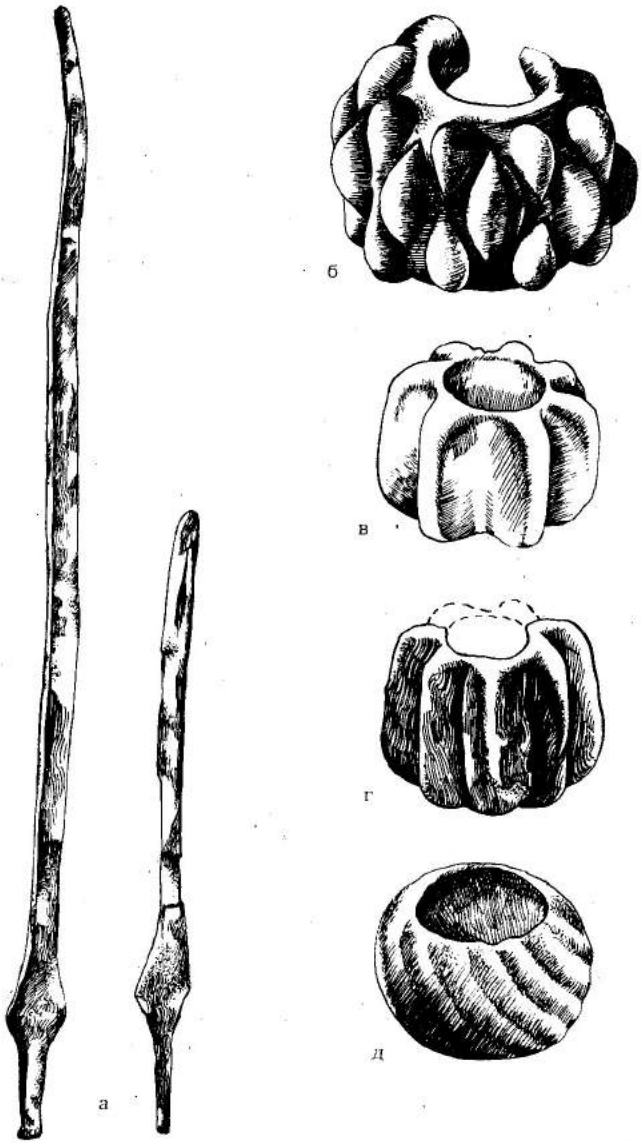

Табл. 23

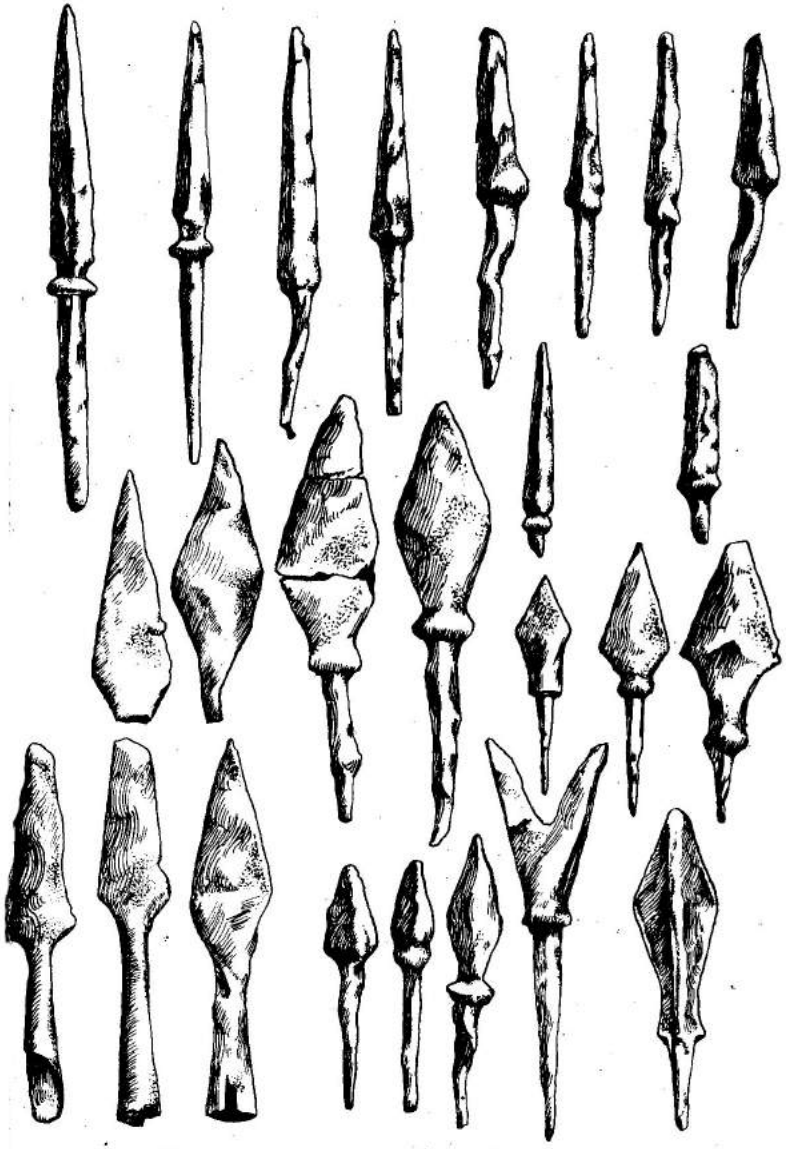

Табл. 24

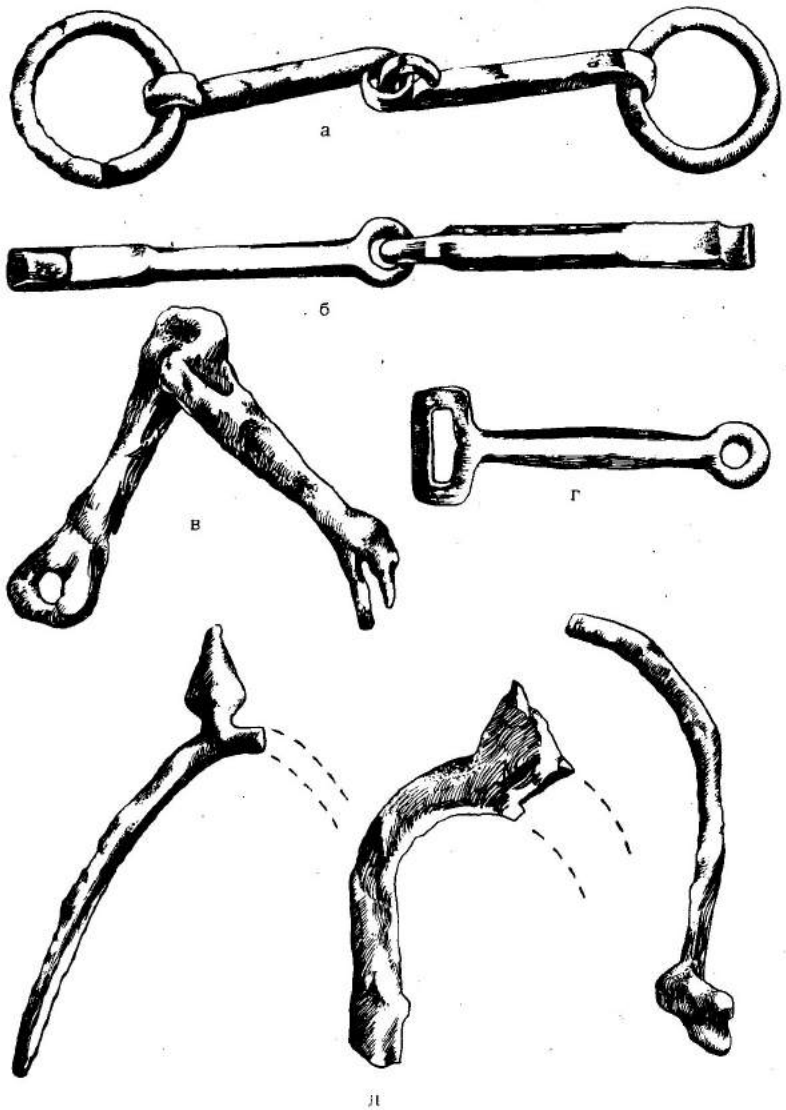

Табл. 25

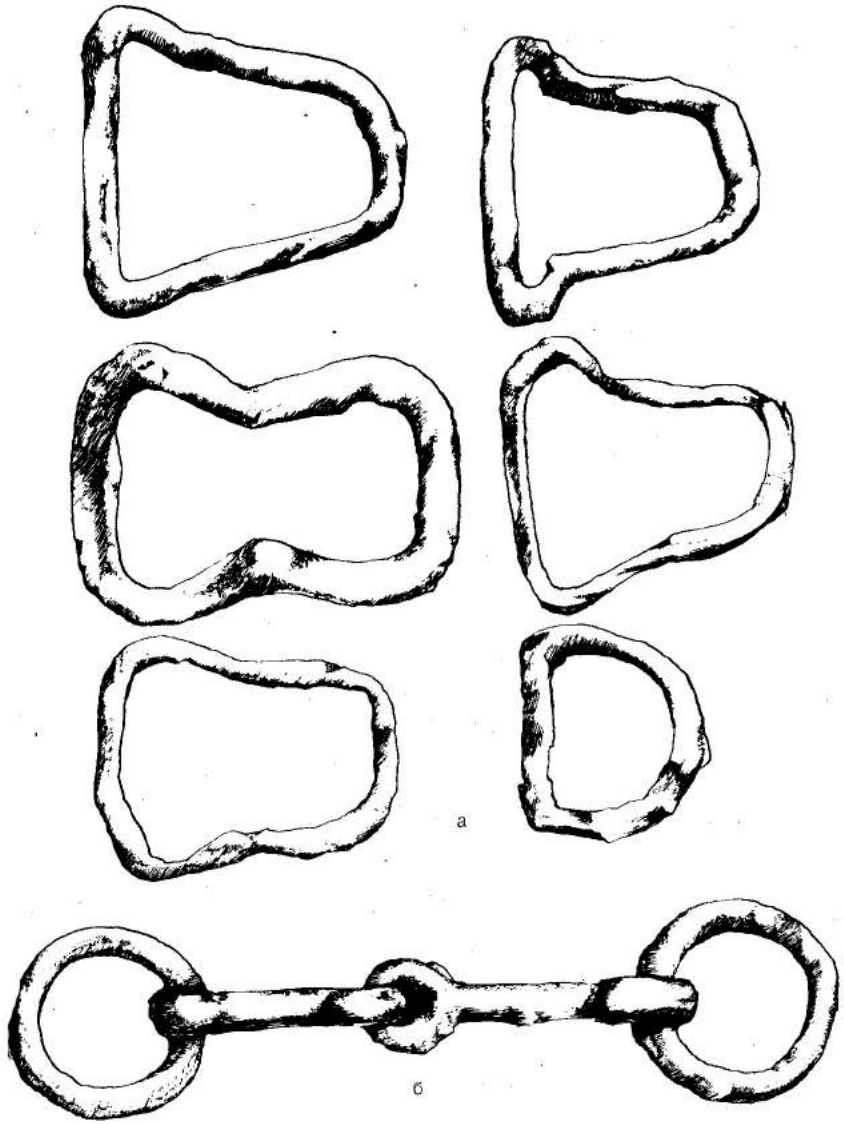

Табл. 26

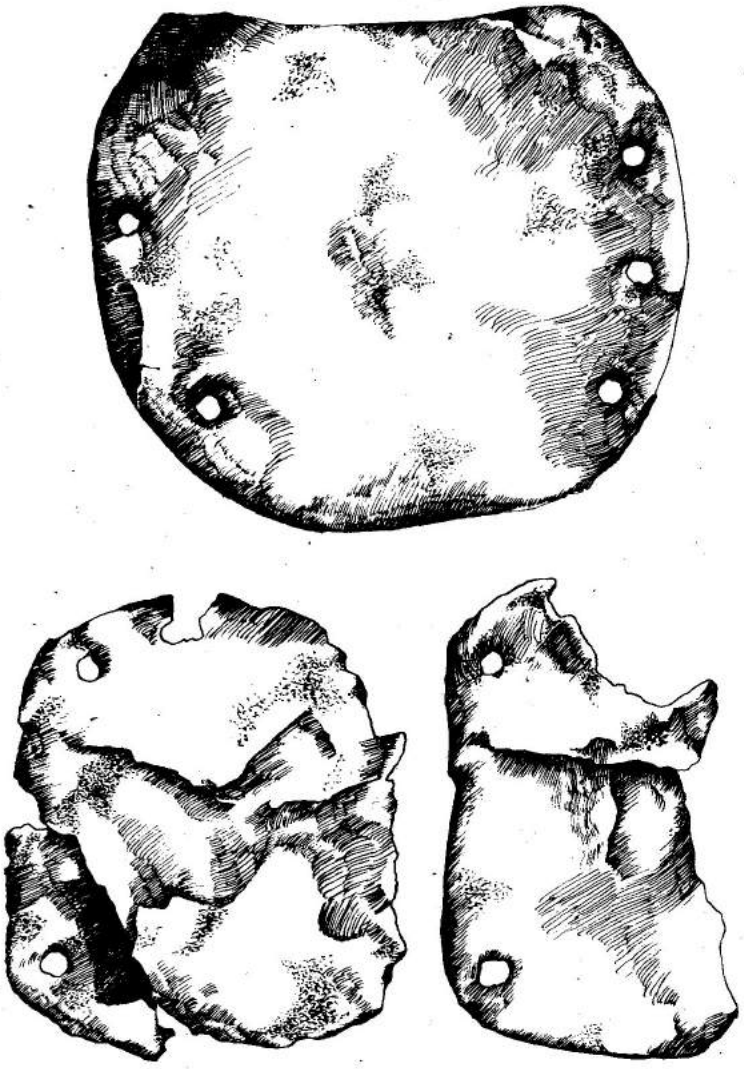

Табл. 27

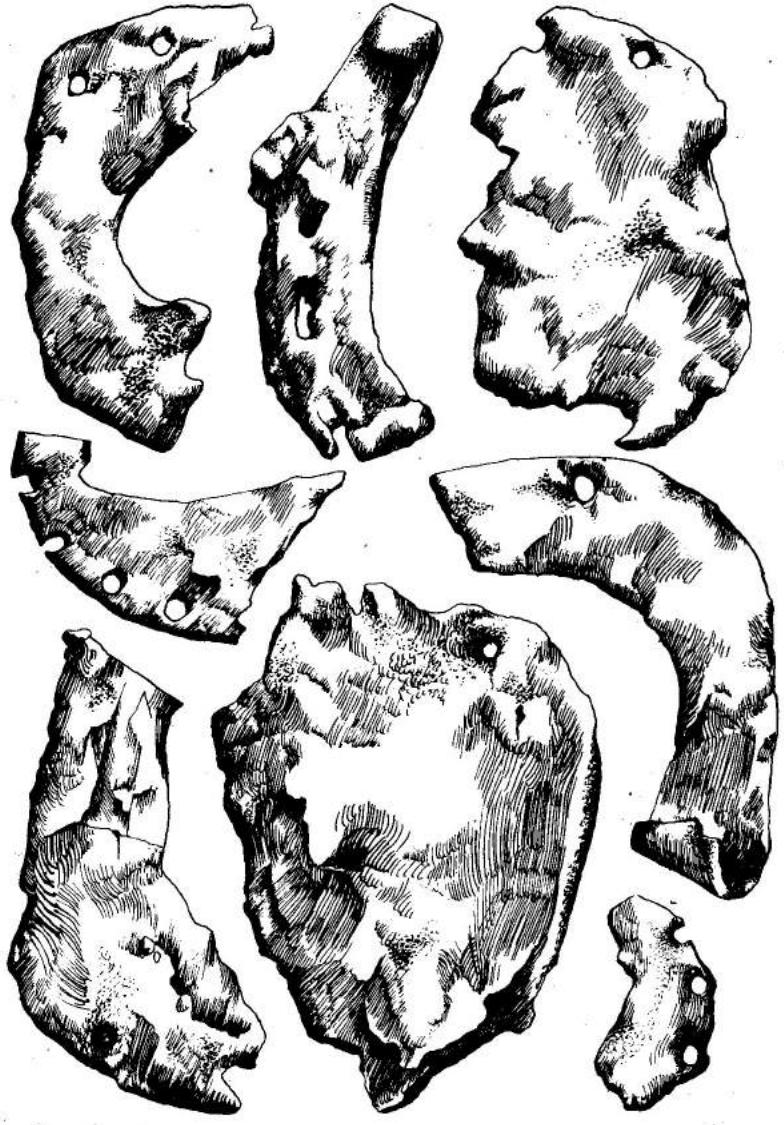

Табл. 28

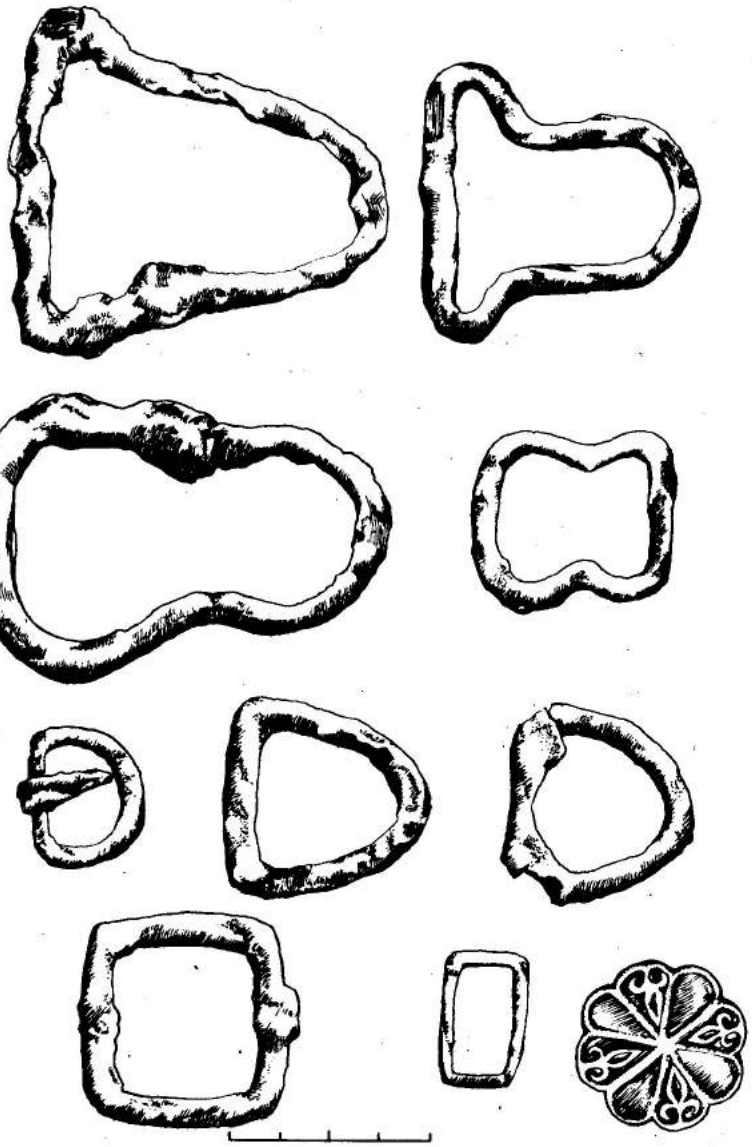

Табл. 29

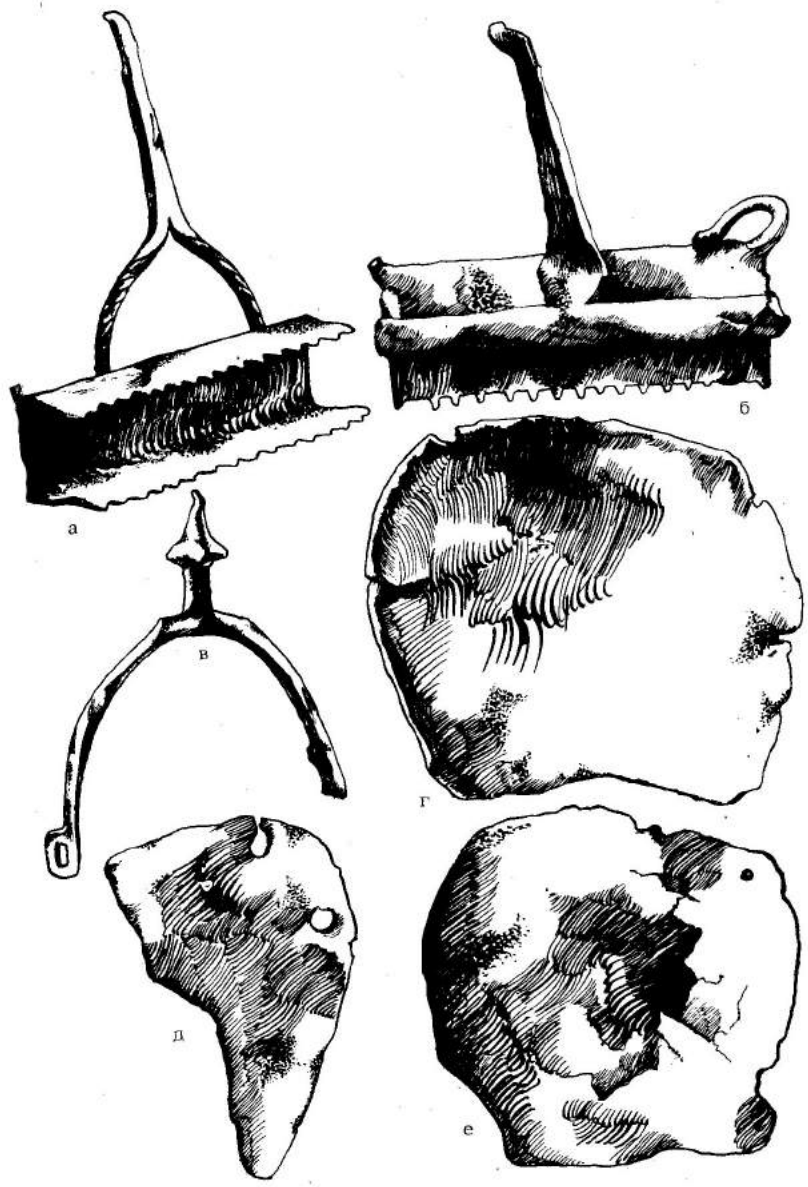

Табл. 30

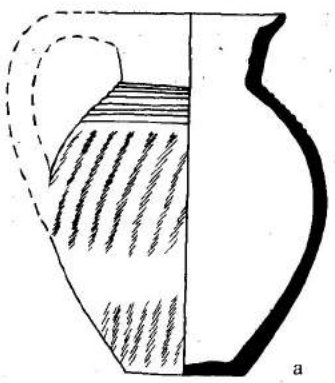
а

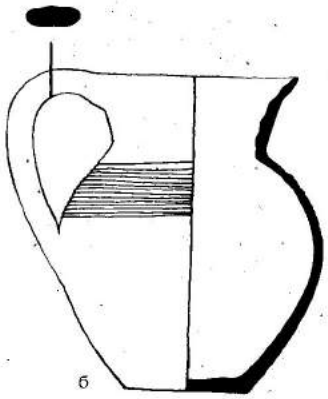
б

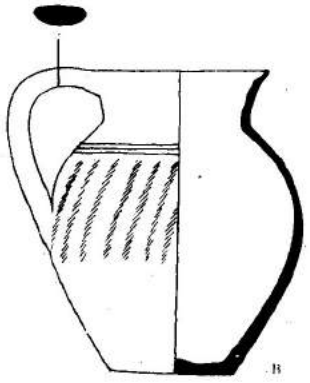
в

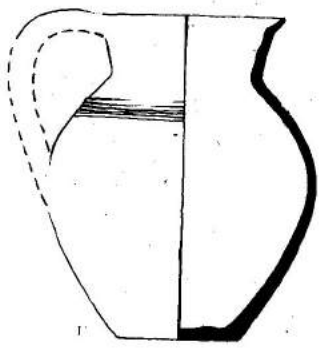
г

Табл. 31

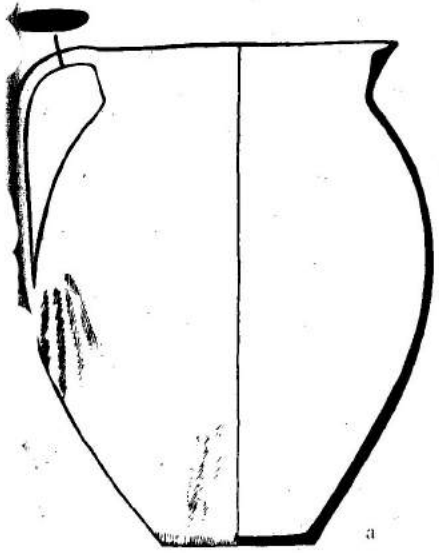
а

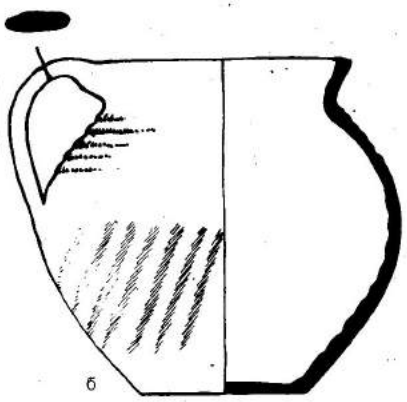
б

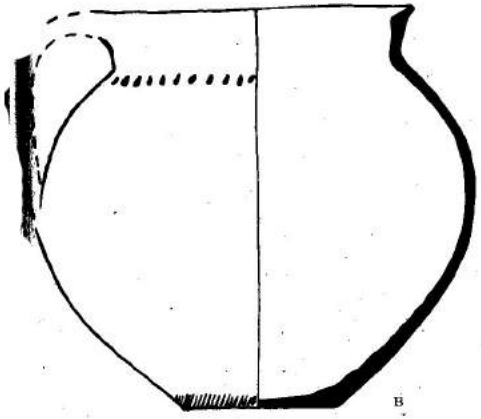
в

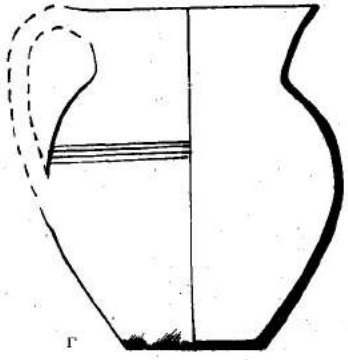
г

Табл. 32

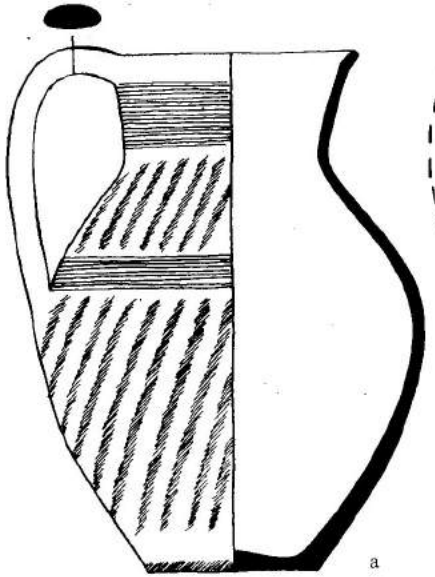

а

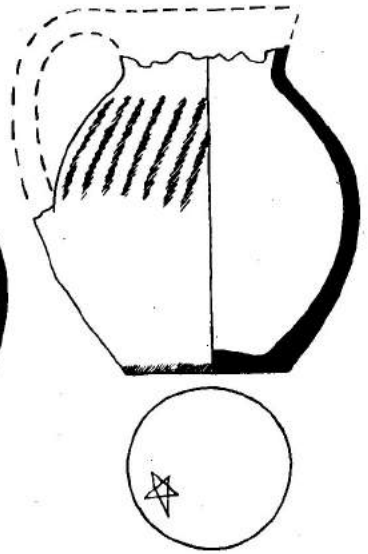

б

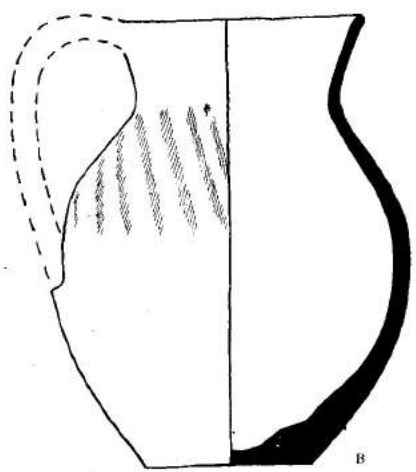

в

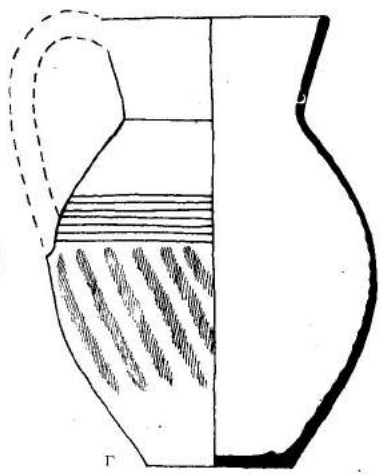

г

Табл. 33

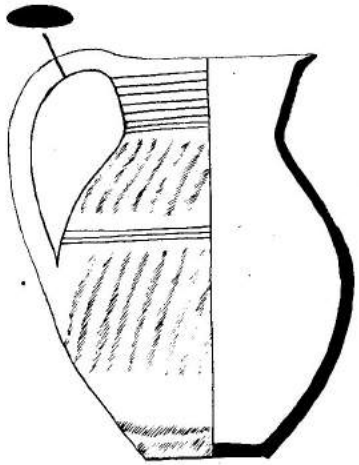

а

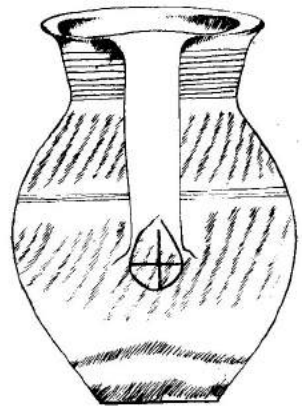

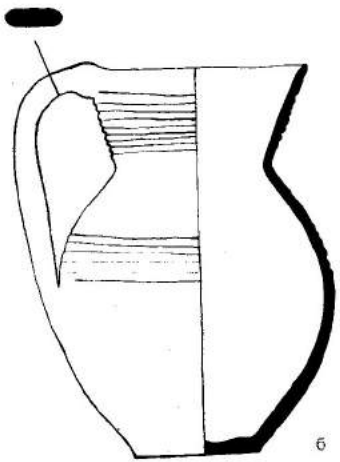

б

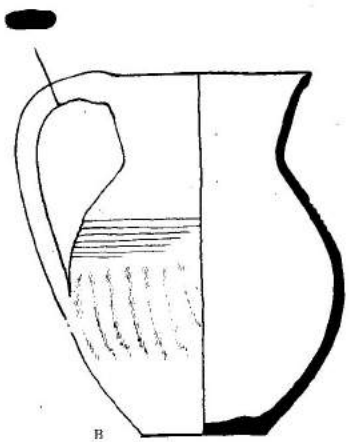

в

Табл. 34

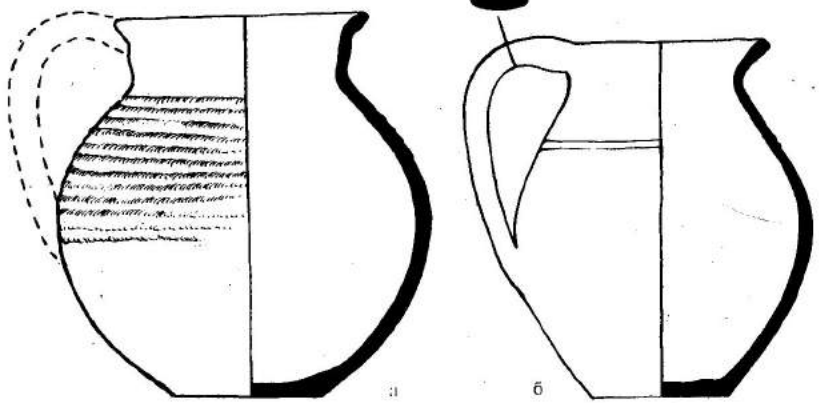

Табл. 35

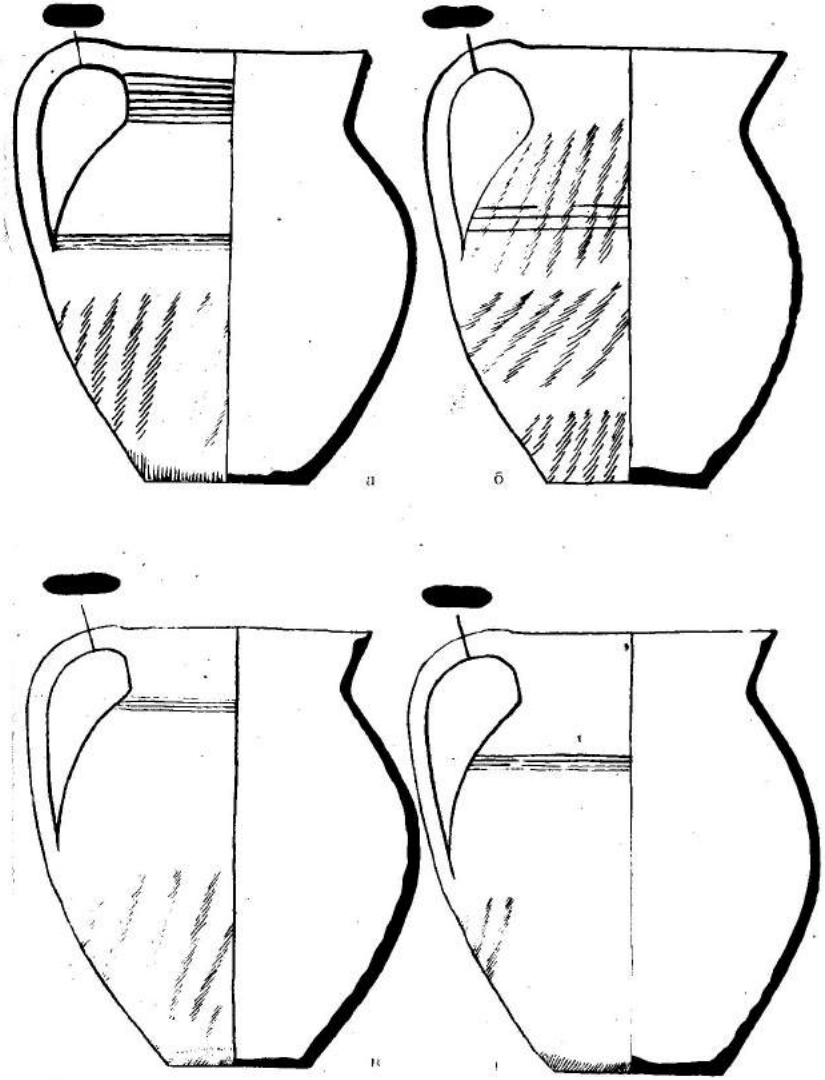

Табл. 36

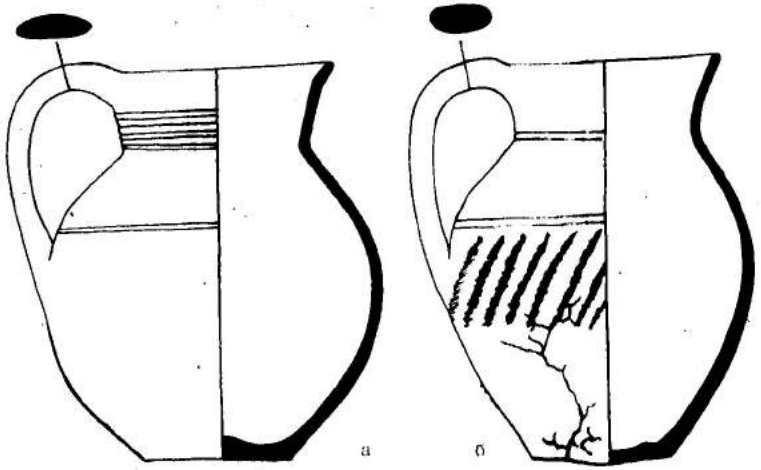

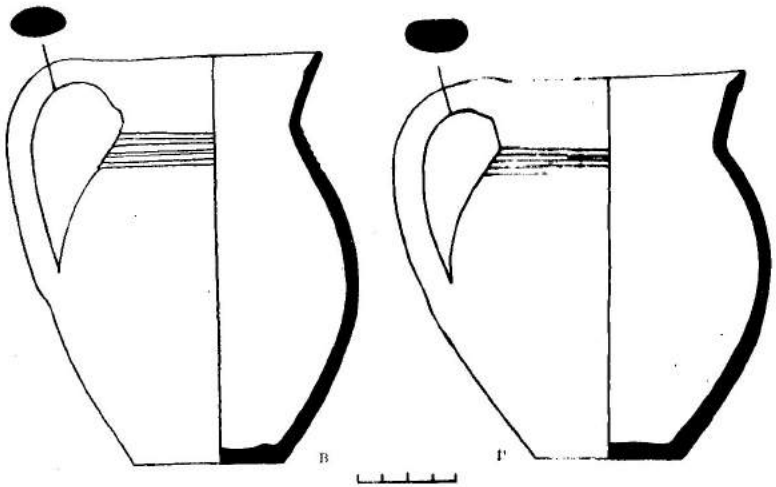

Табл. 37

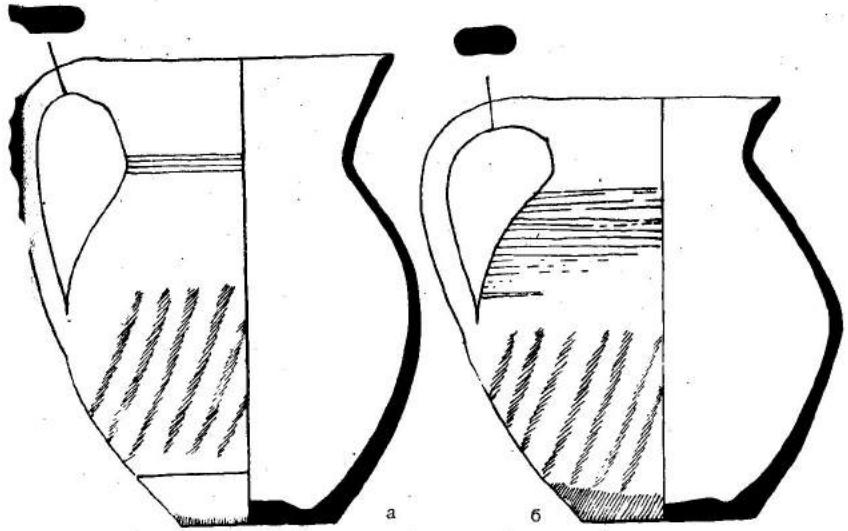

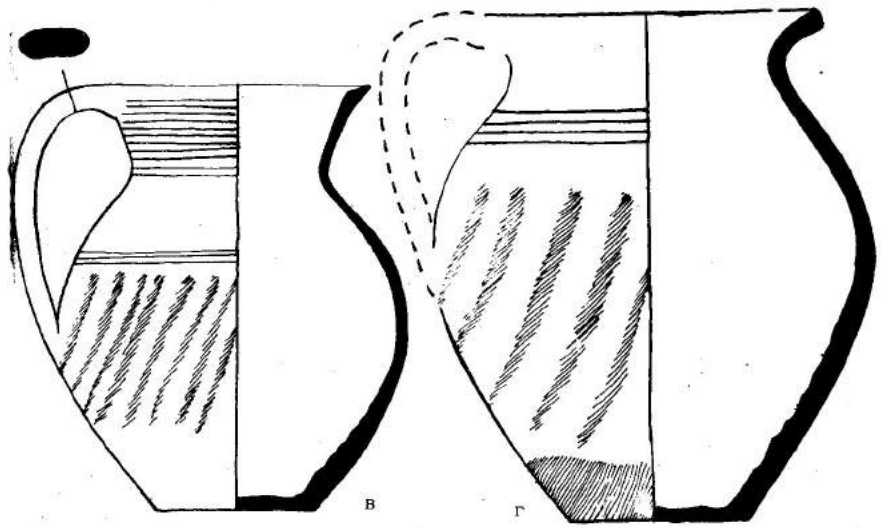

Табл. 38

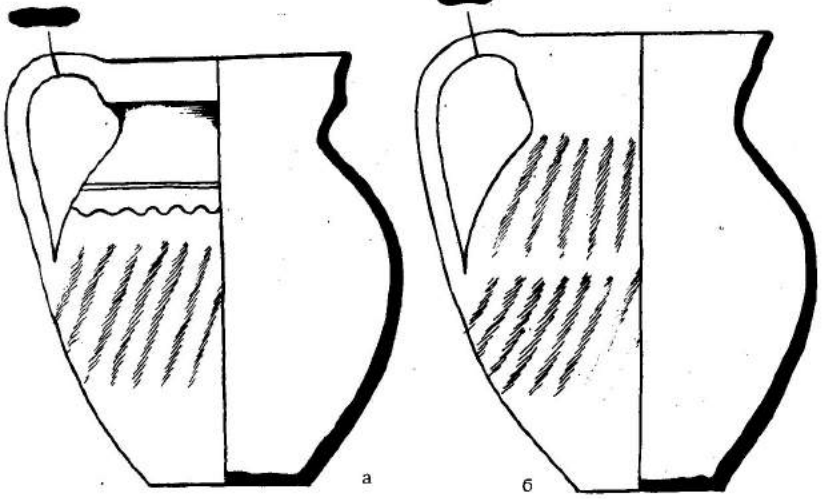

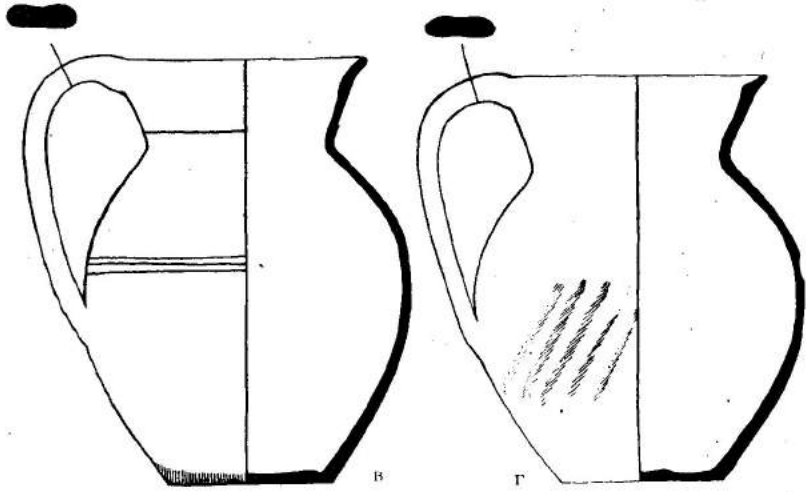

Табл. 39

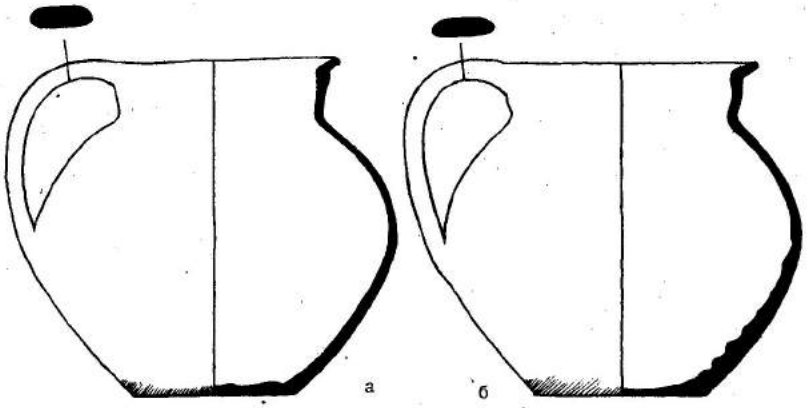

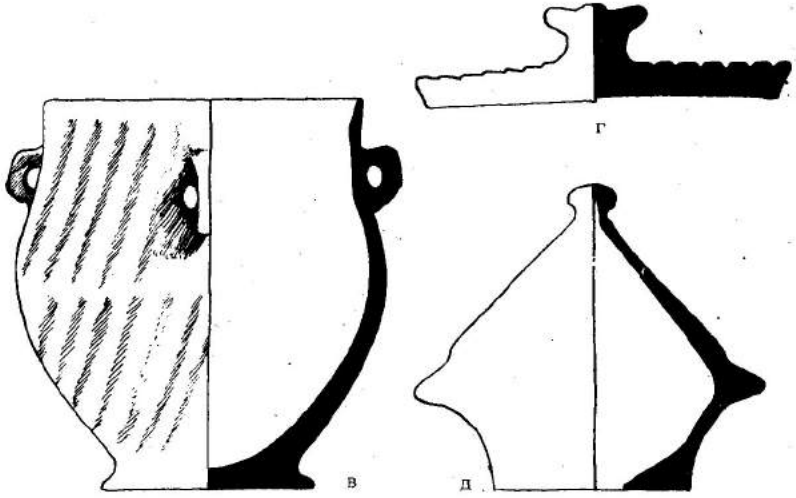

Табл. 40

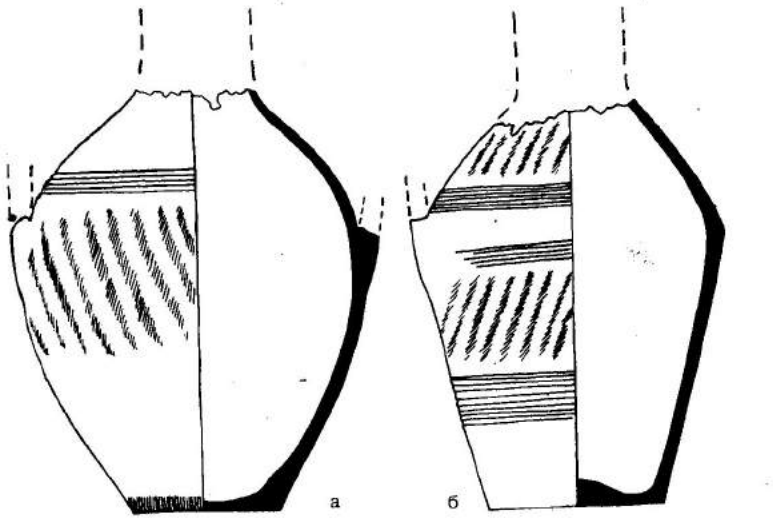

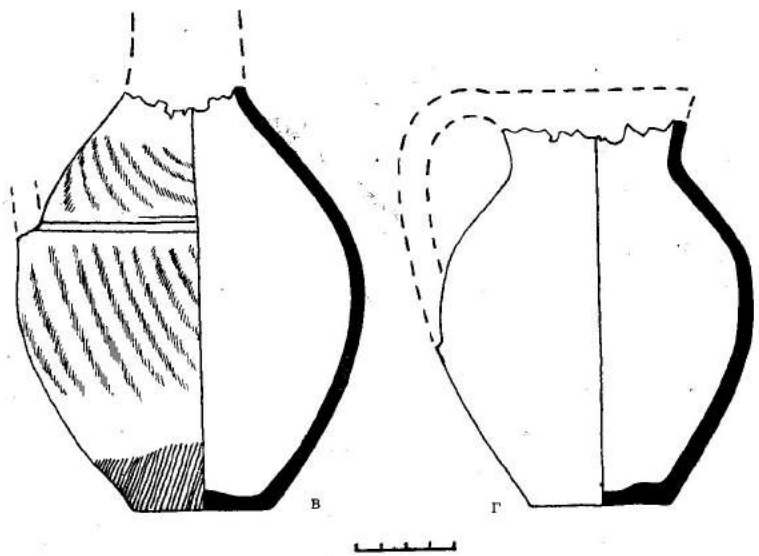

Табл. 41

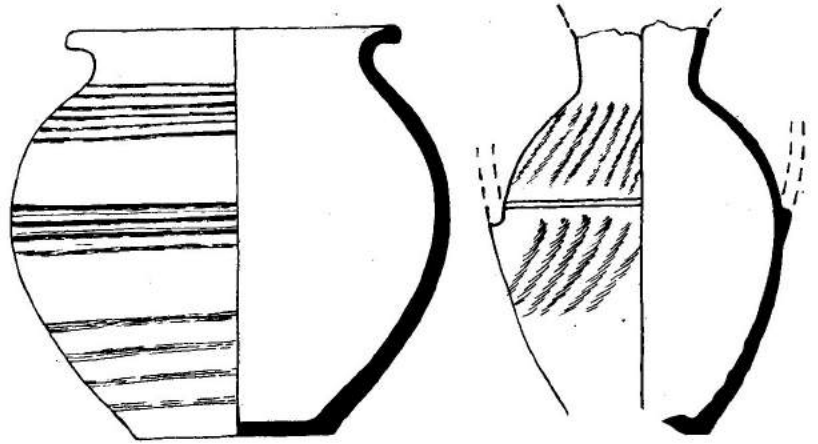

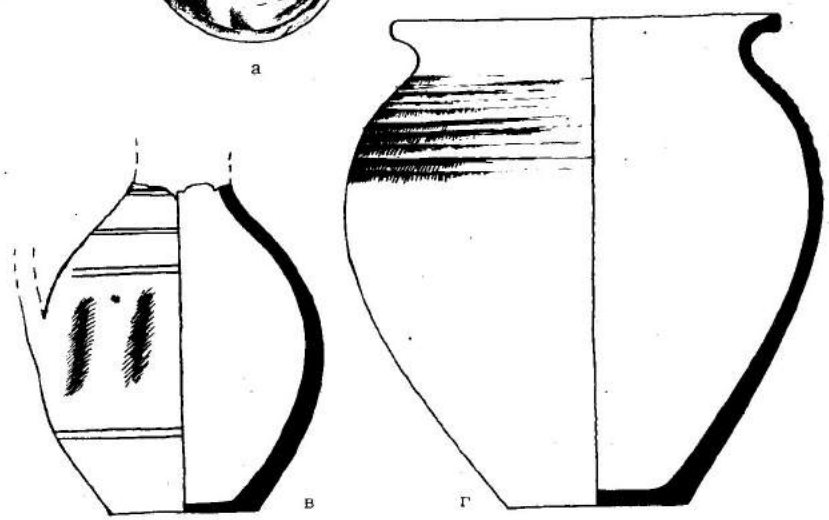

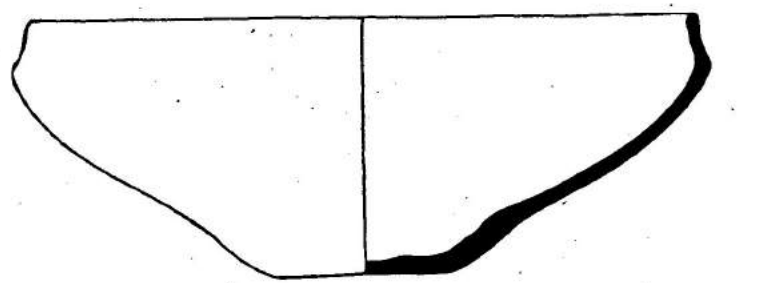

а

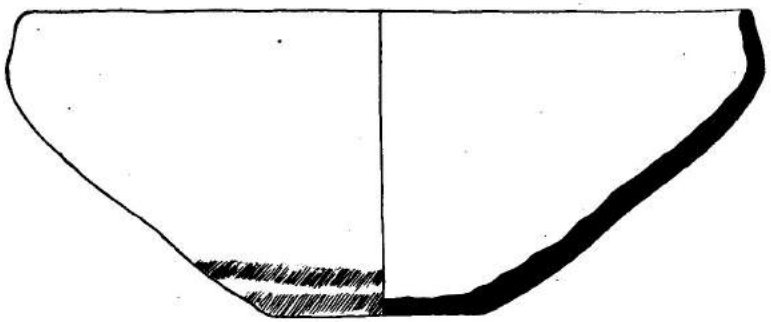

б

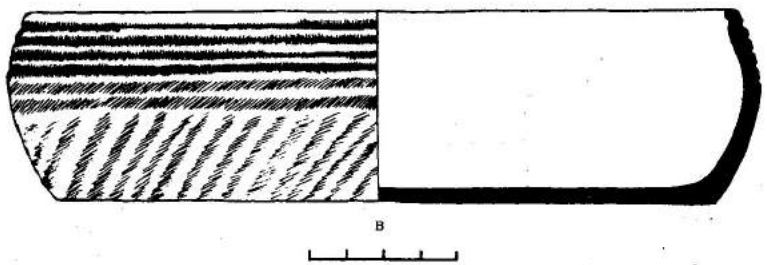

в

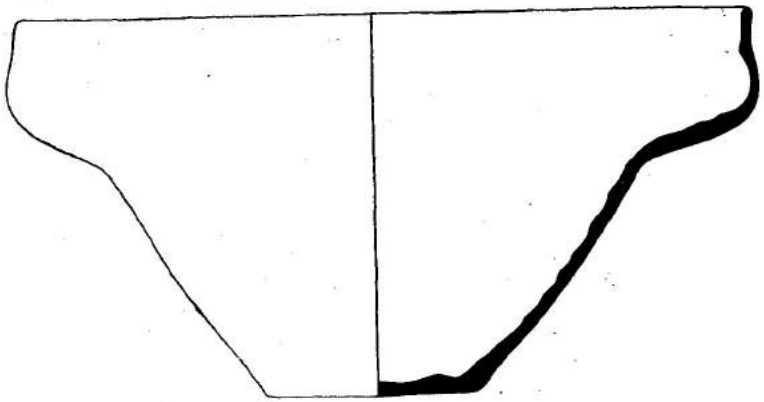

а

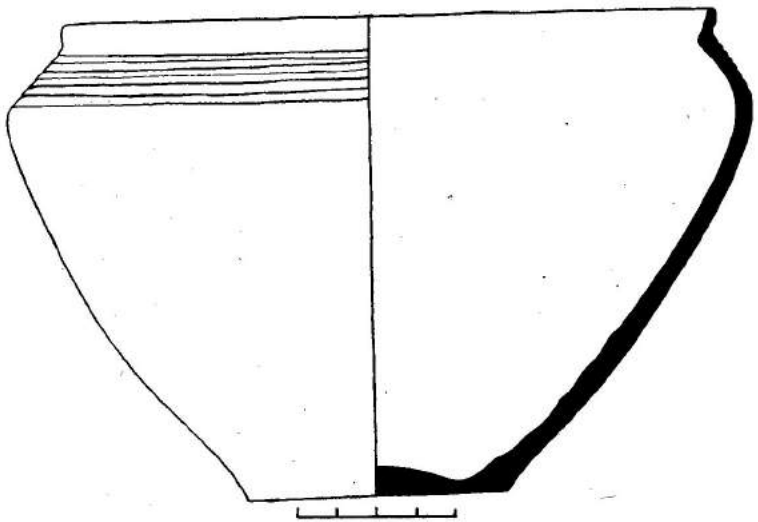

б

Табл. 44

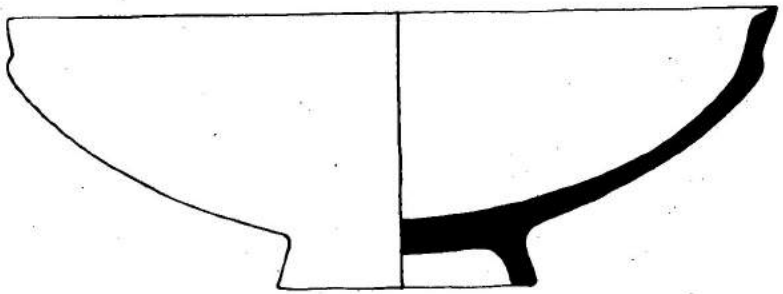

а

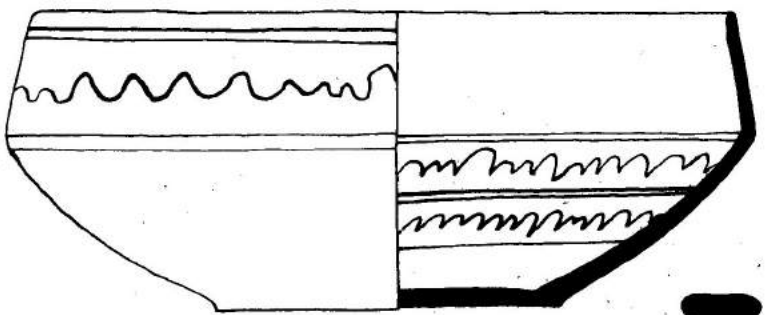

б

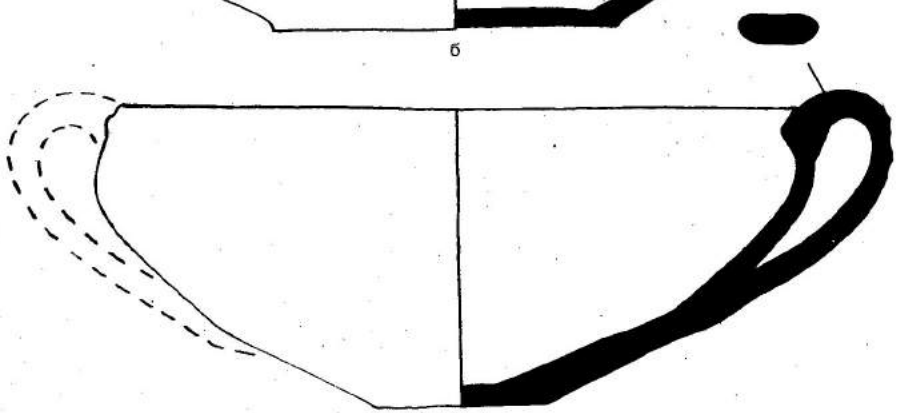

в

Табл. 45

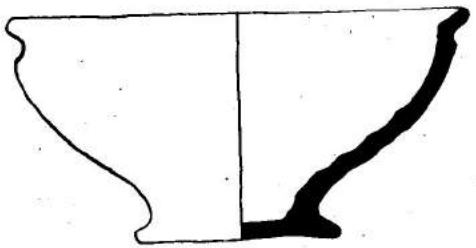

а

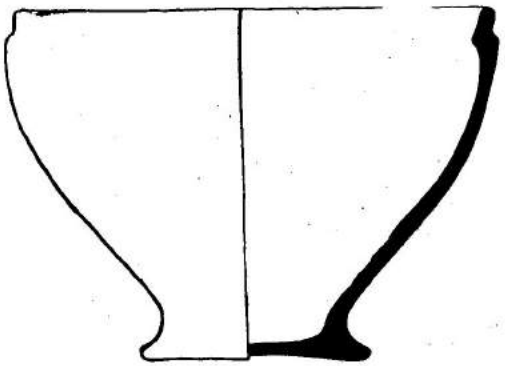

б

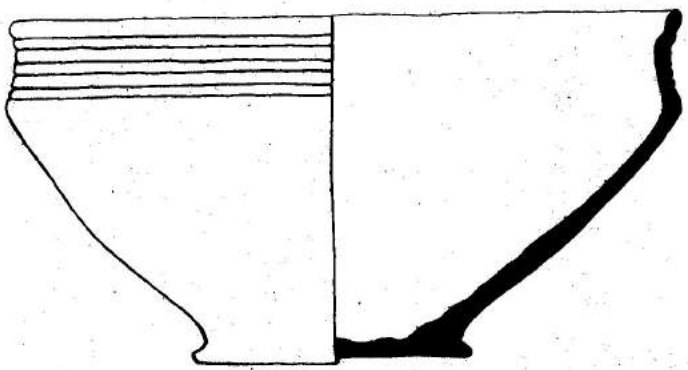

в

Табл. 46

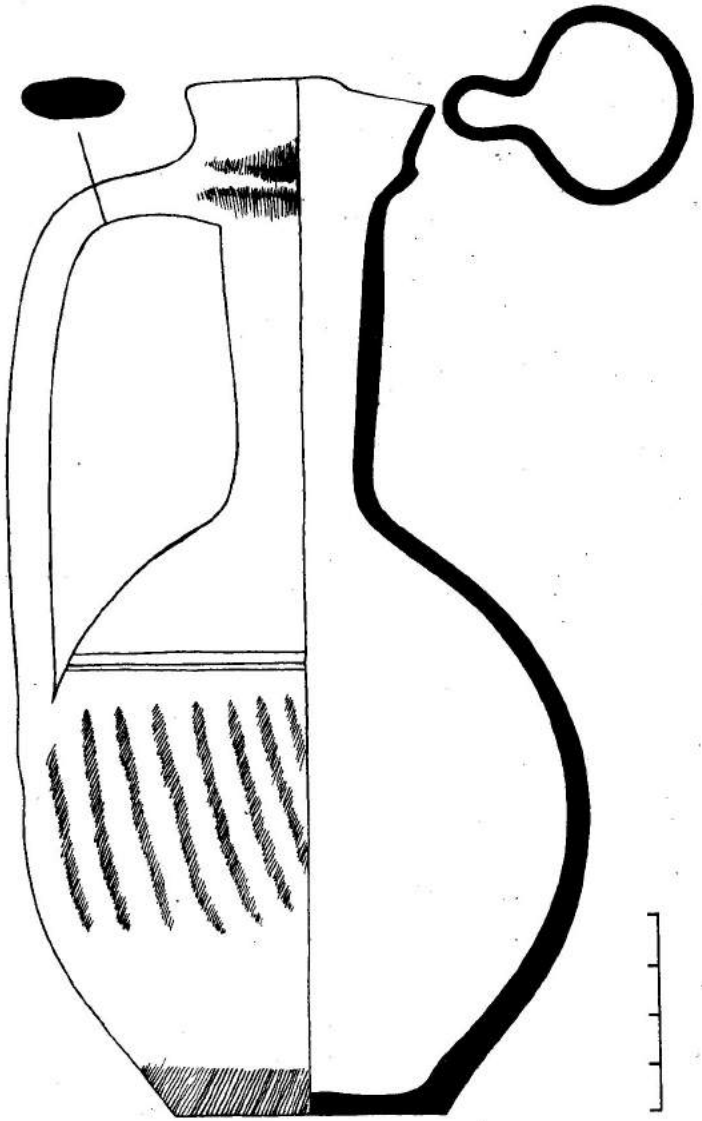

Табл. 47

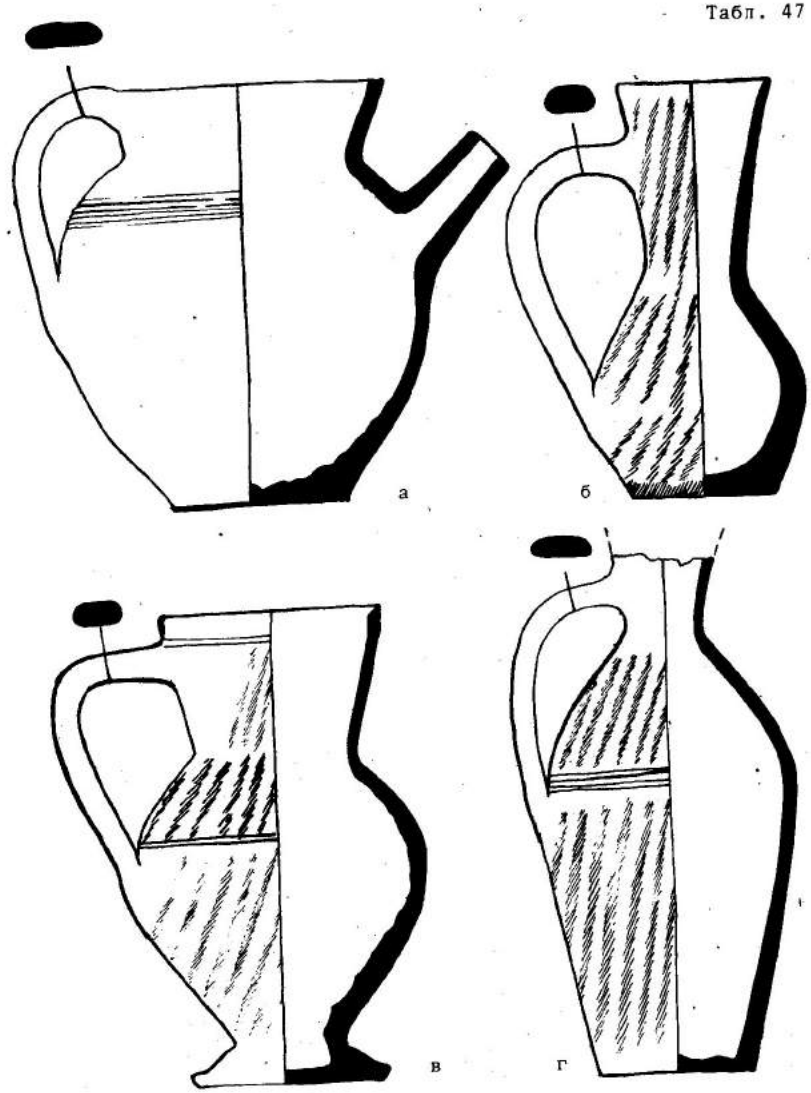

Табл. 48

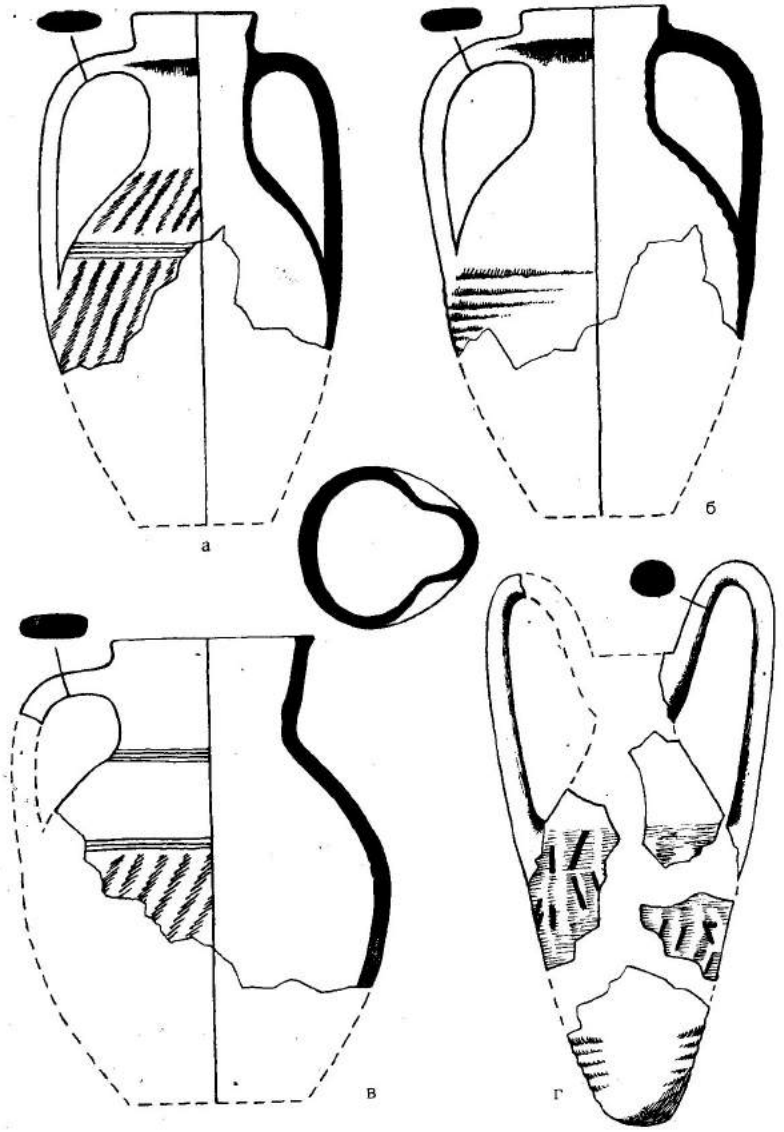

Табл. 49

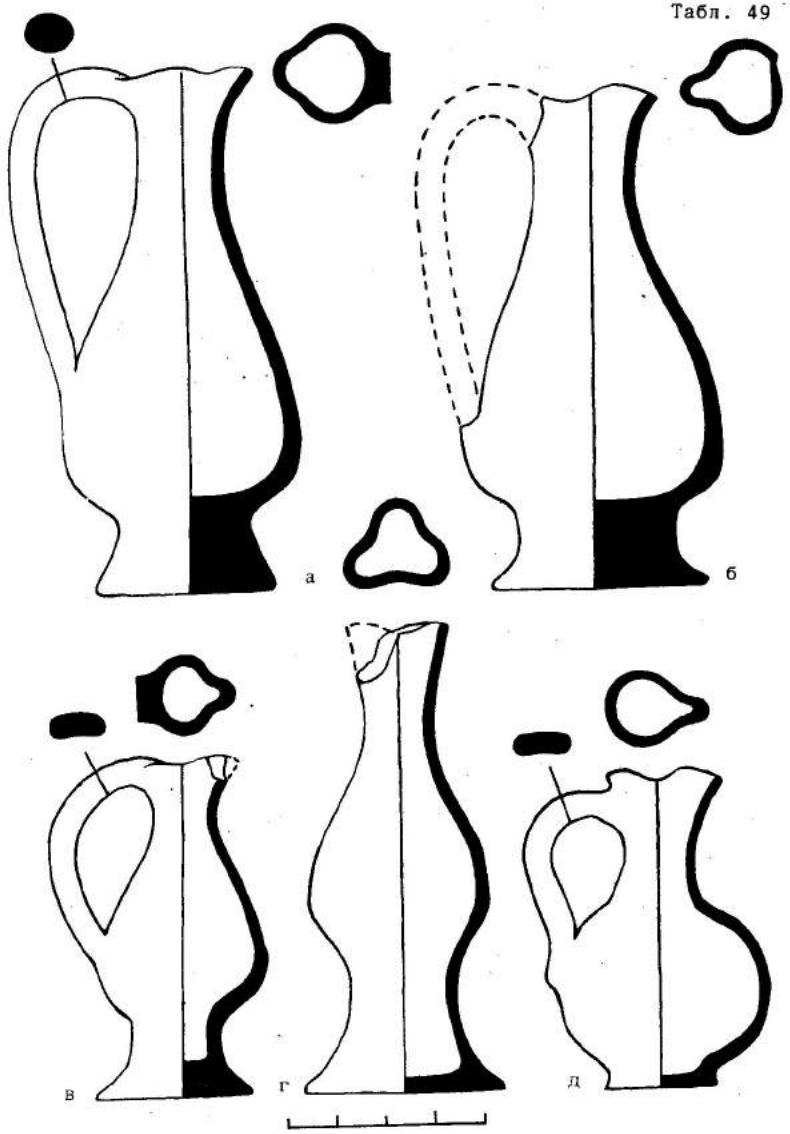

Табл. 50

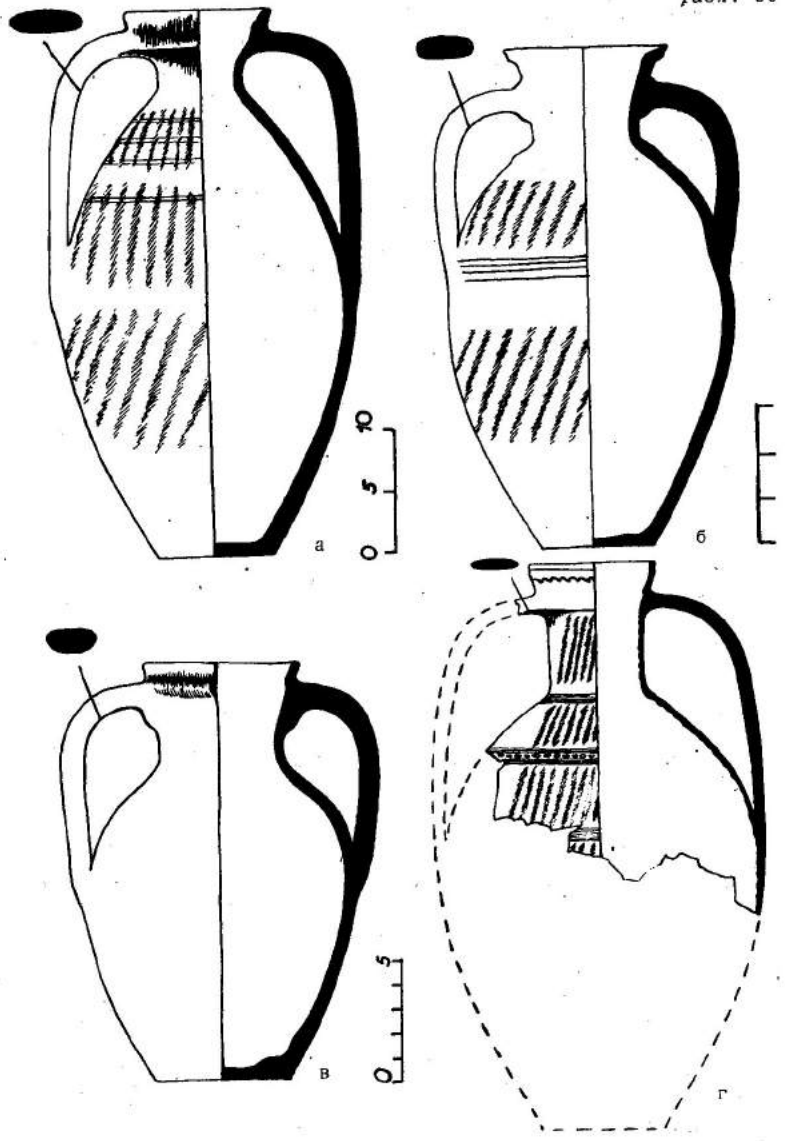

Табл. 51

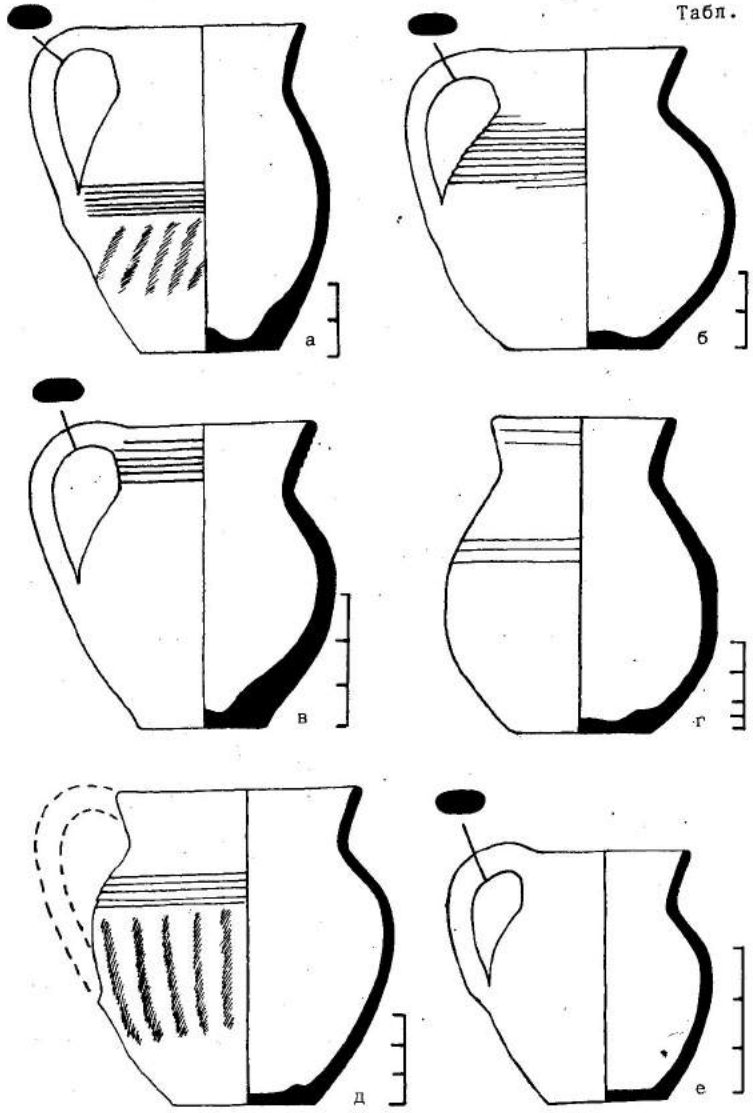

Табл. 52

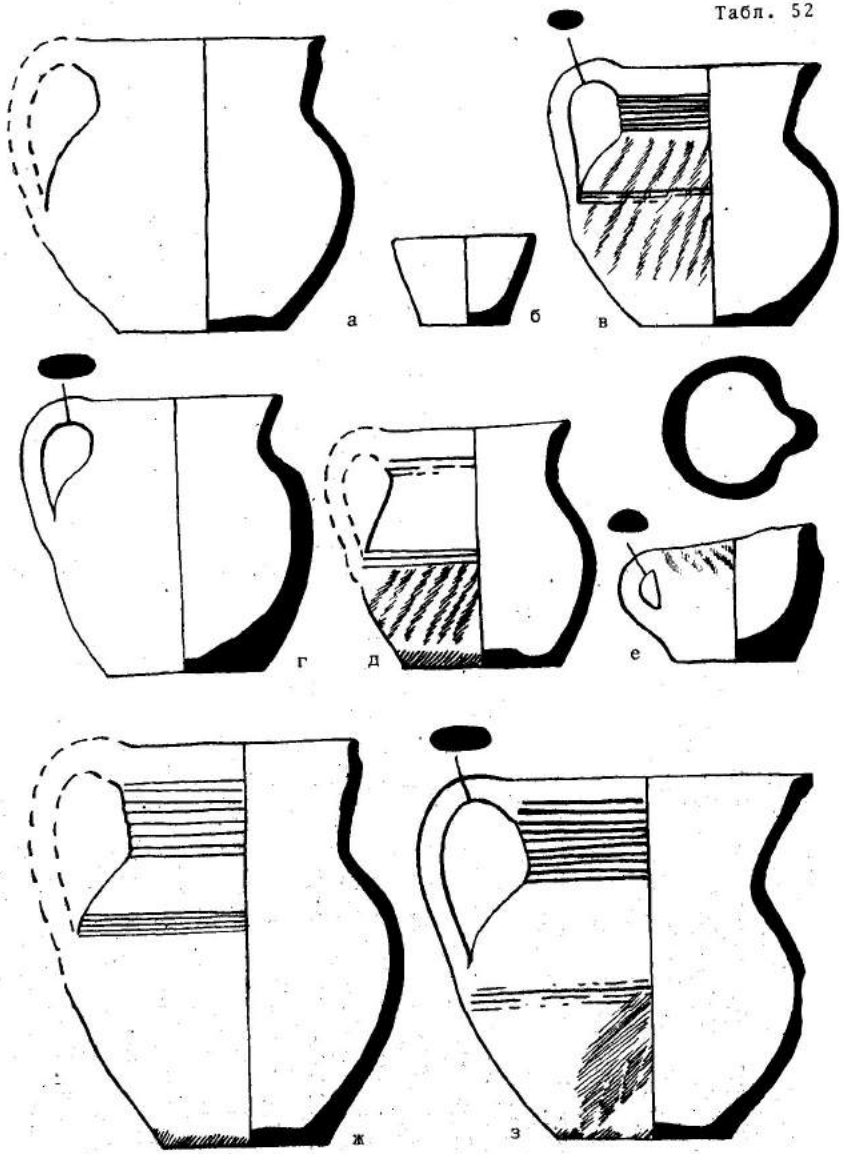

Табл. 53

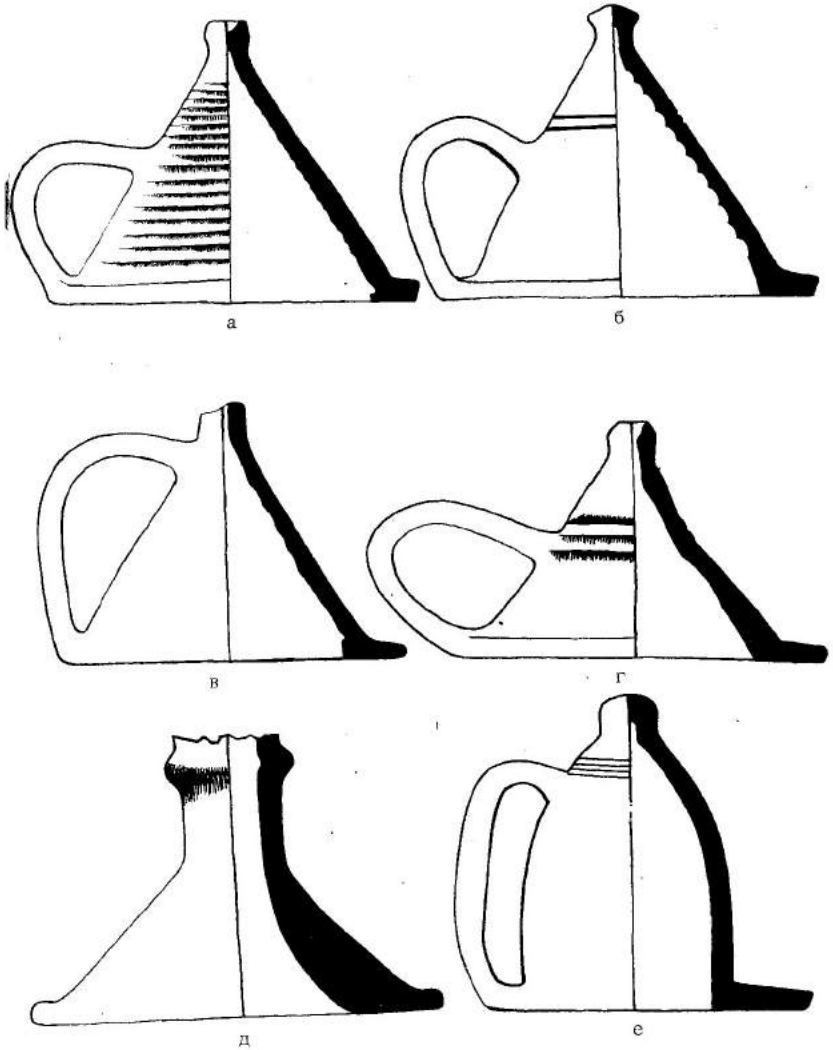

Табл. 54

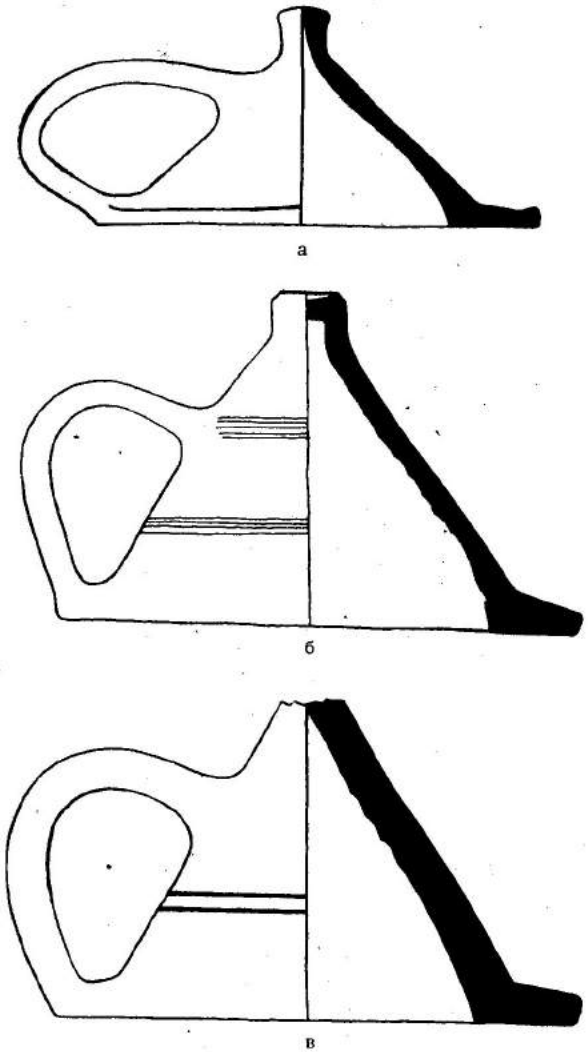

Табл. 55

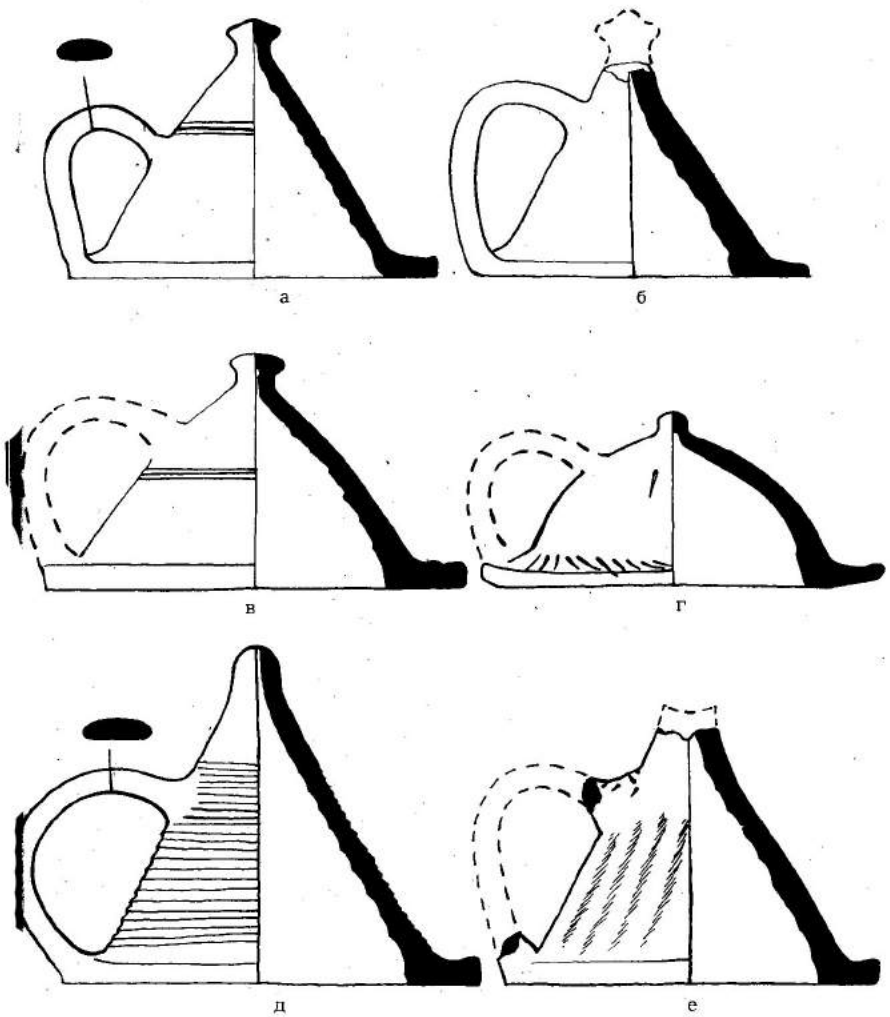

Табл. 57

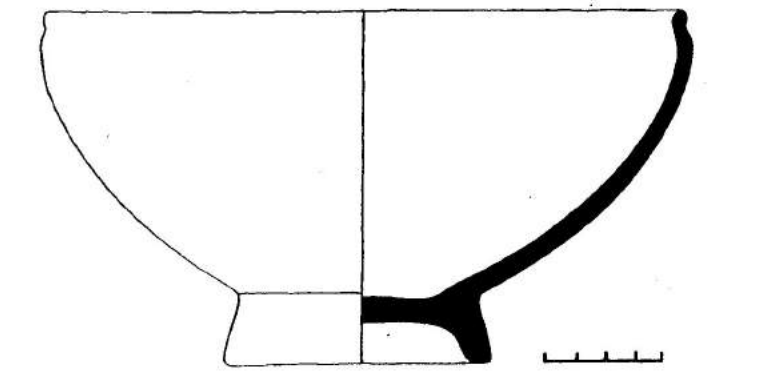

а

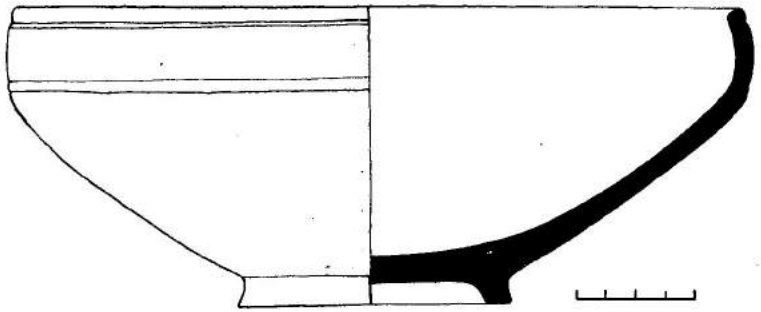

б

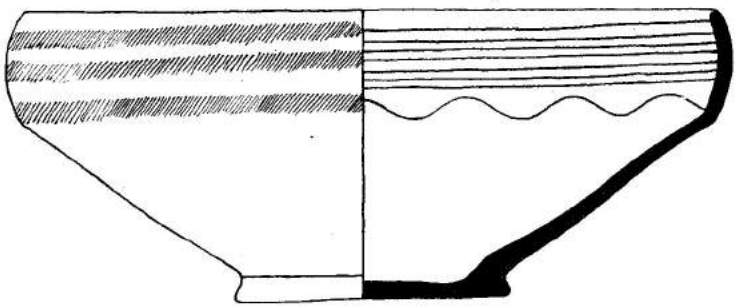

в

Табл. 58

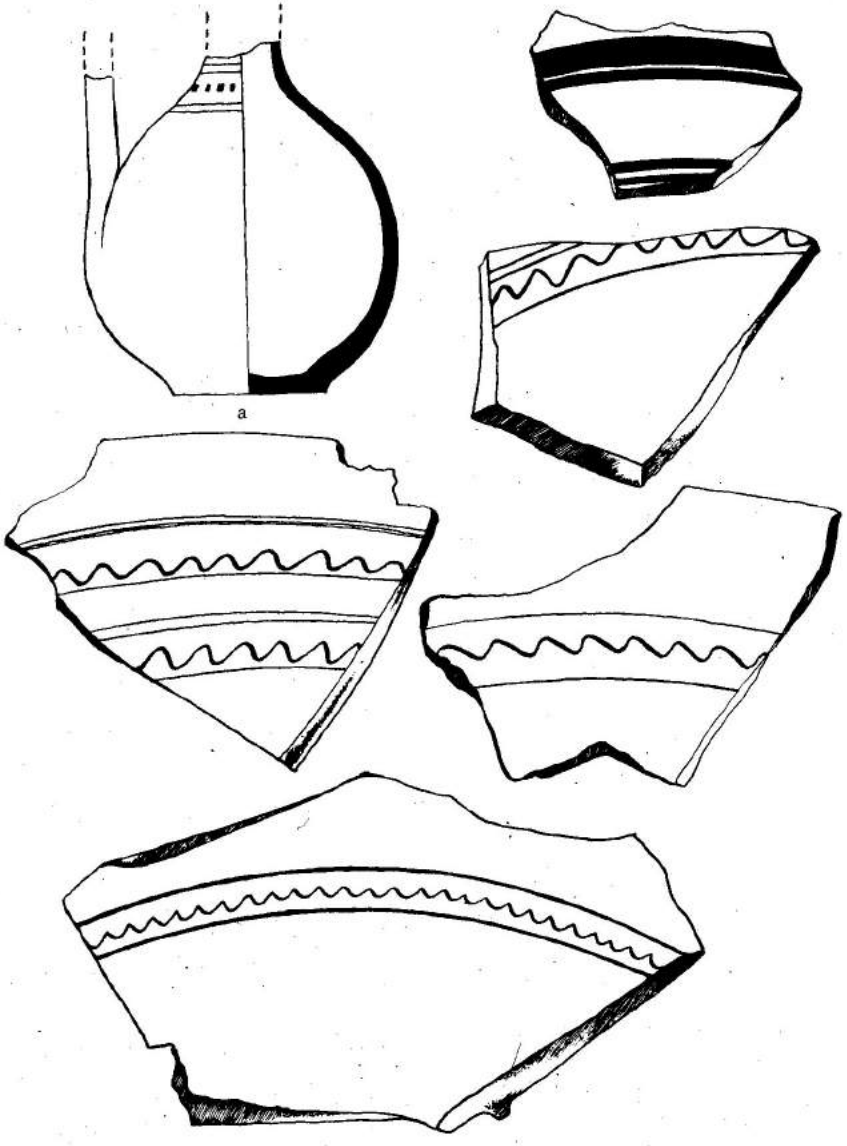

Табл. 59

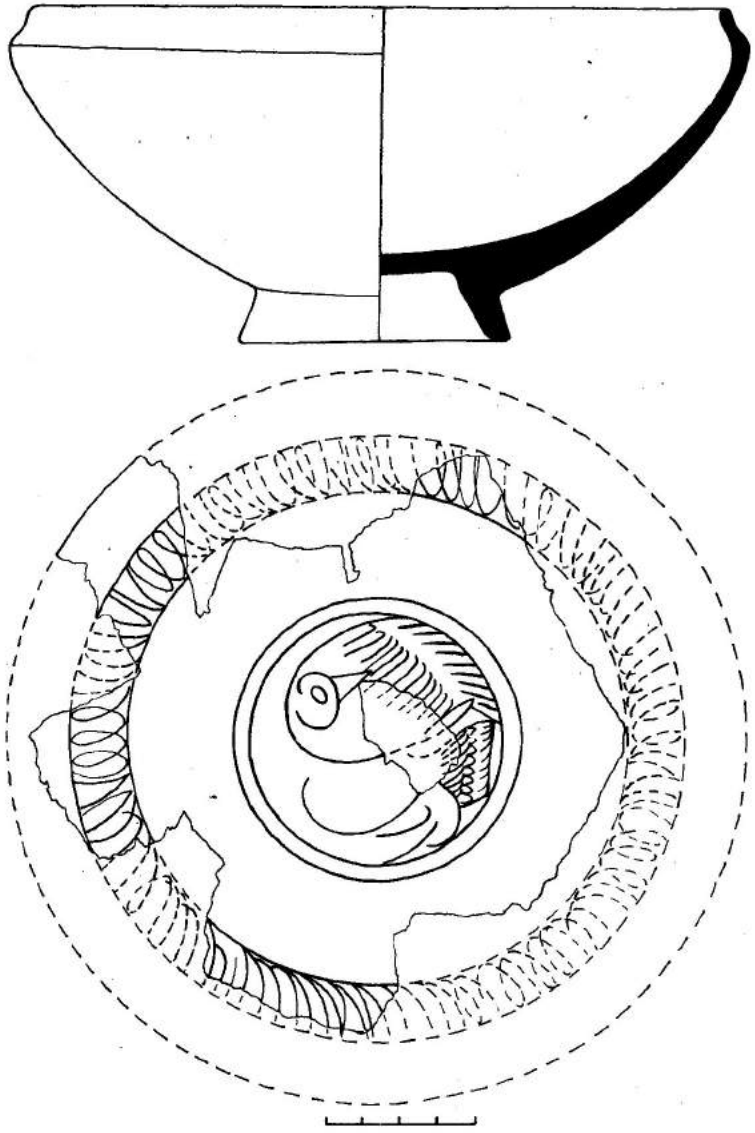

Табл. 60

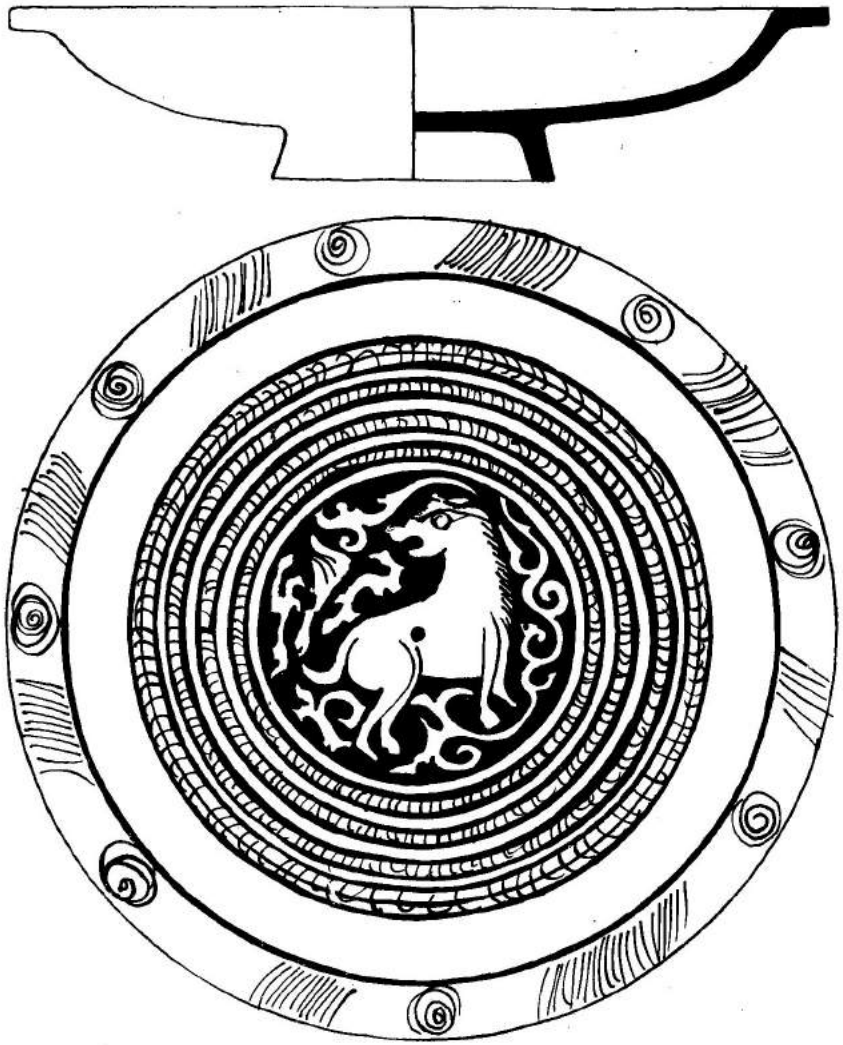

Табл. 61

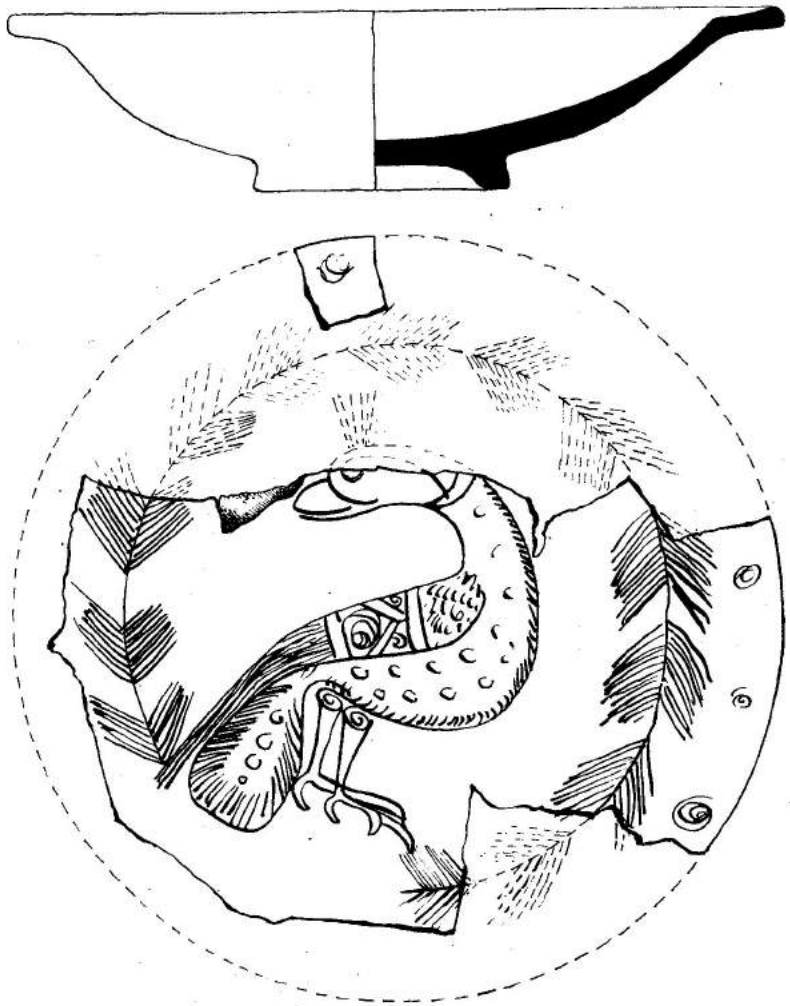

Табл. 62

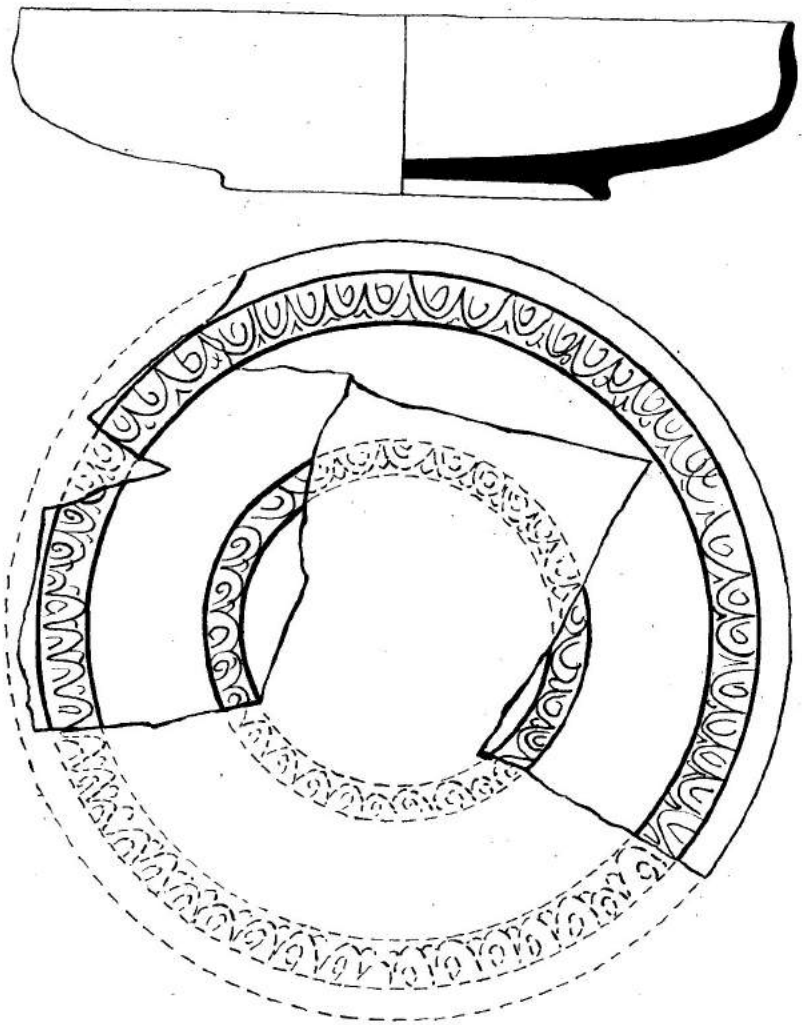

Табл. 63

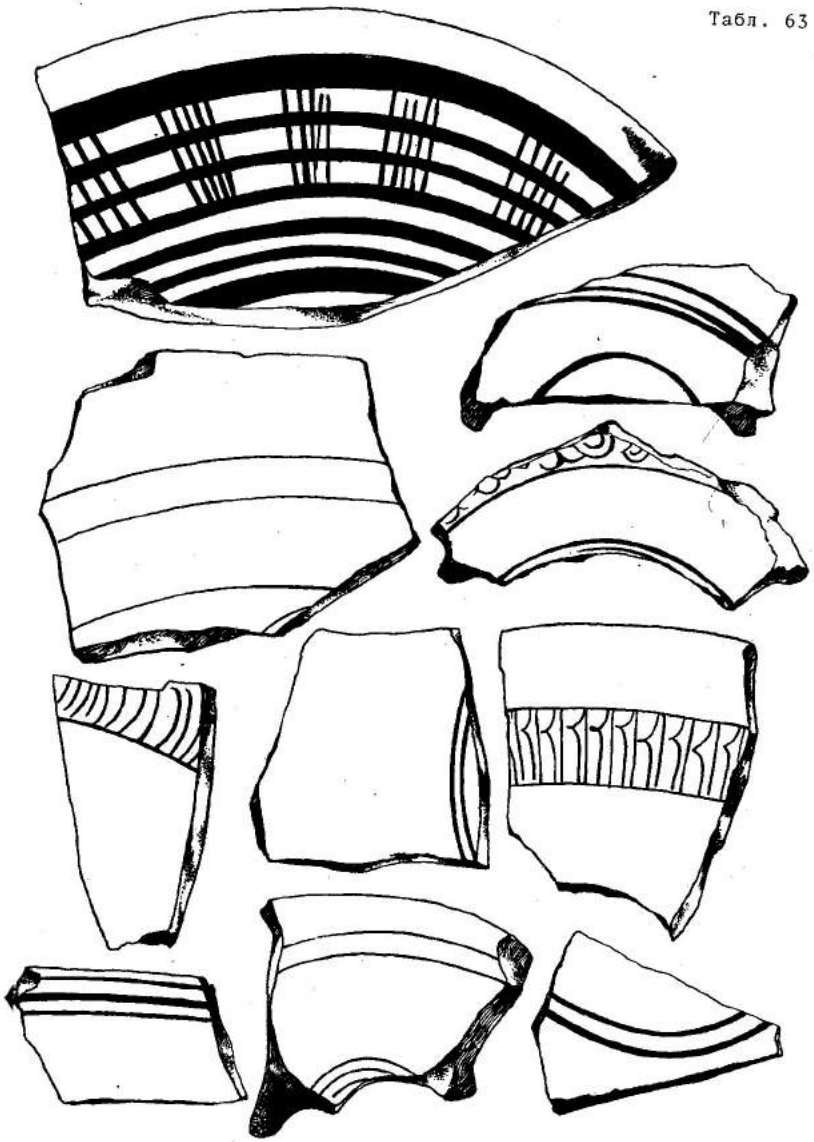

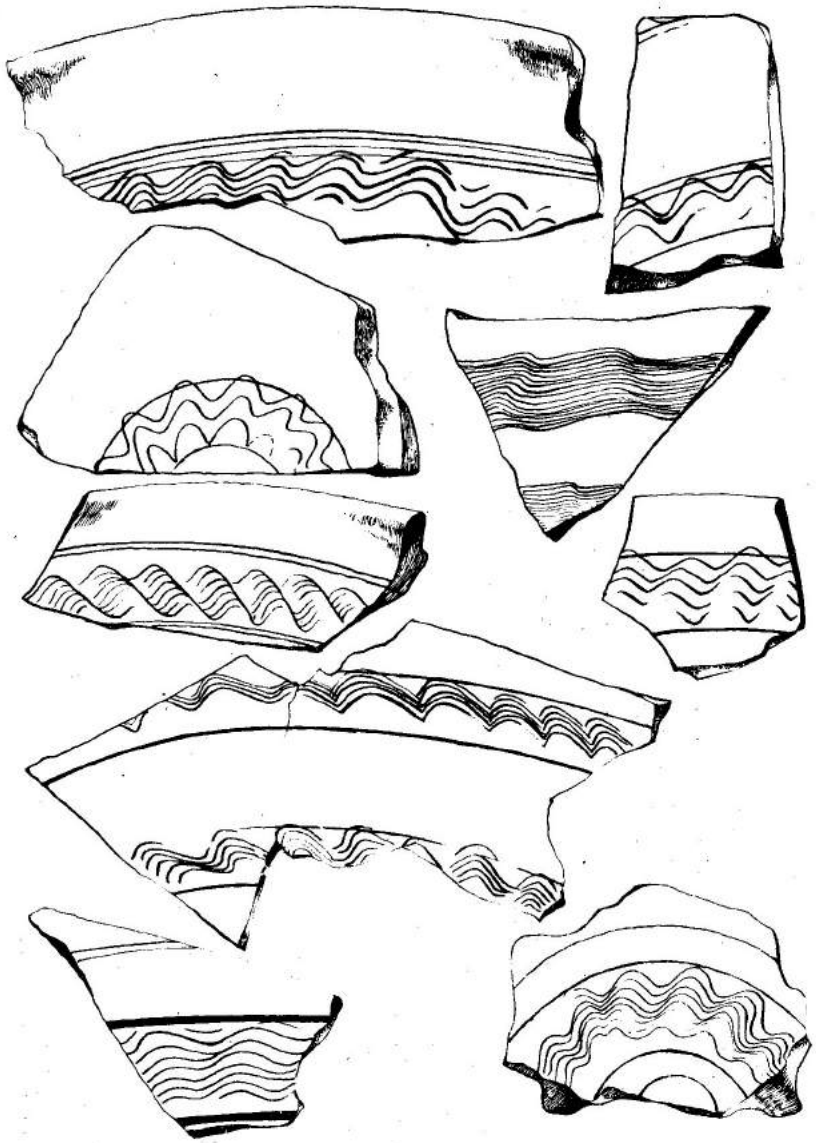

Табл. 66

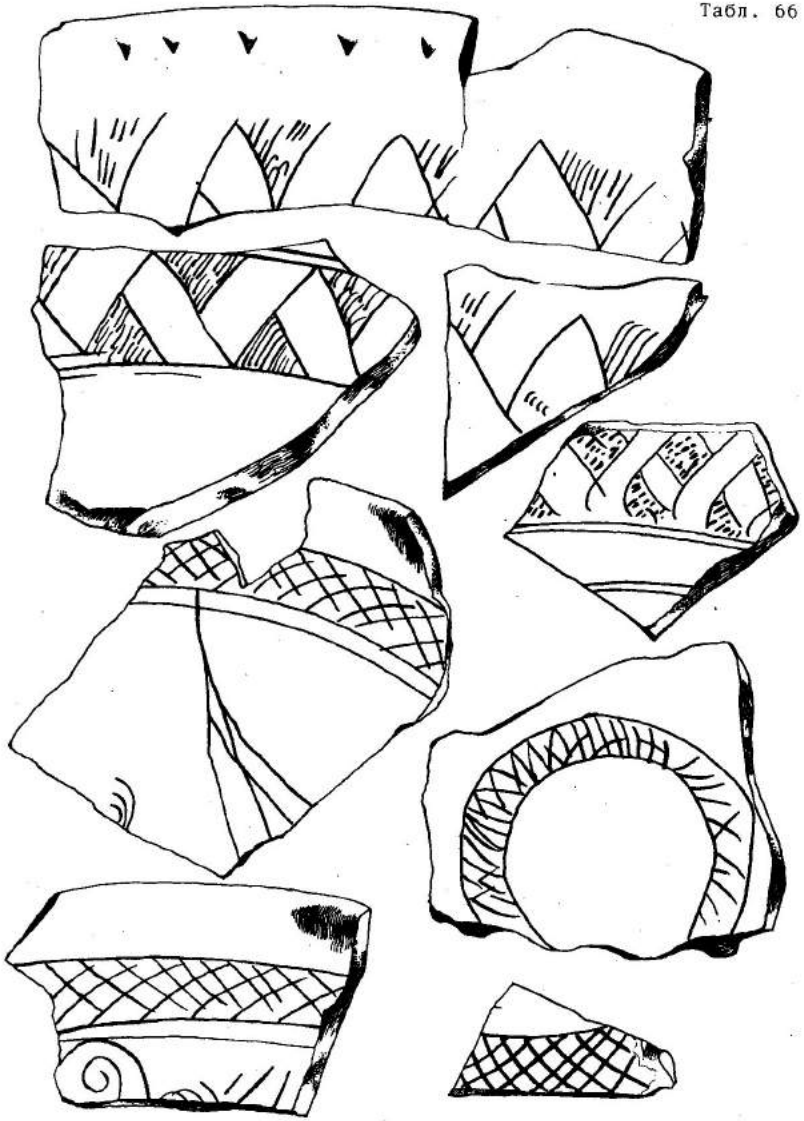

Табл. 67

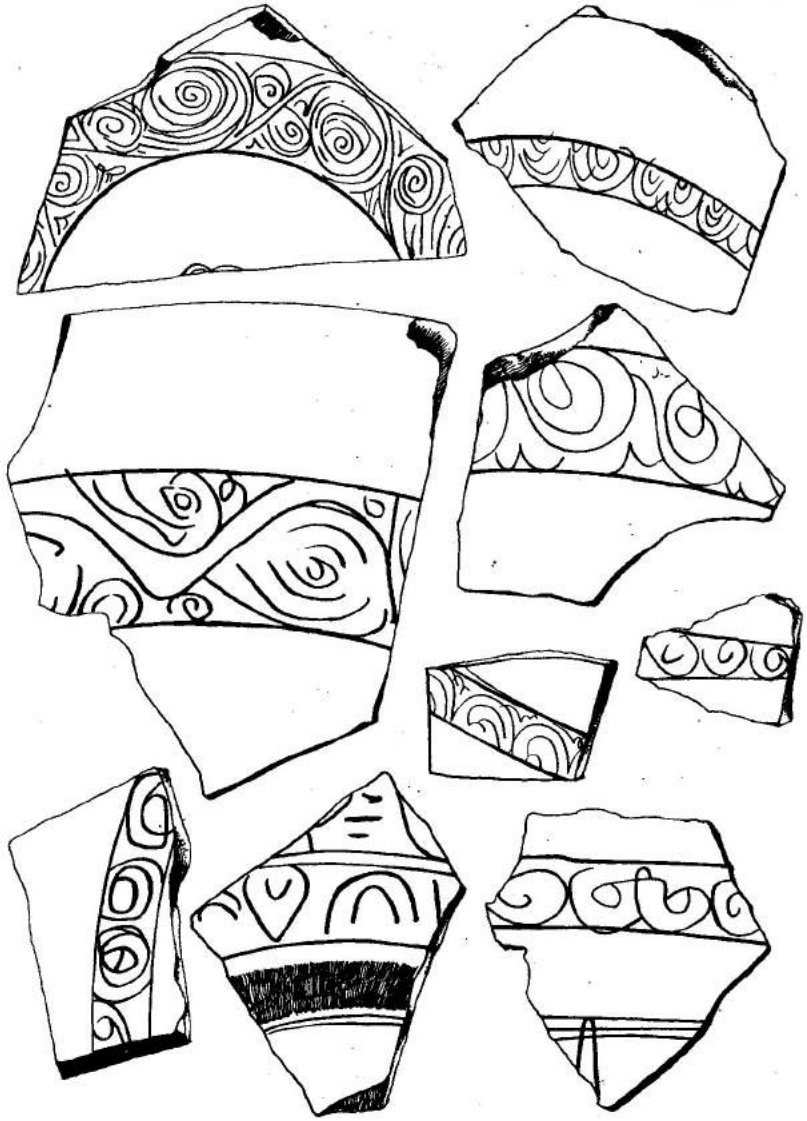

Табл. 68

Табл. 69

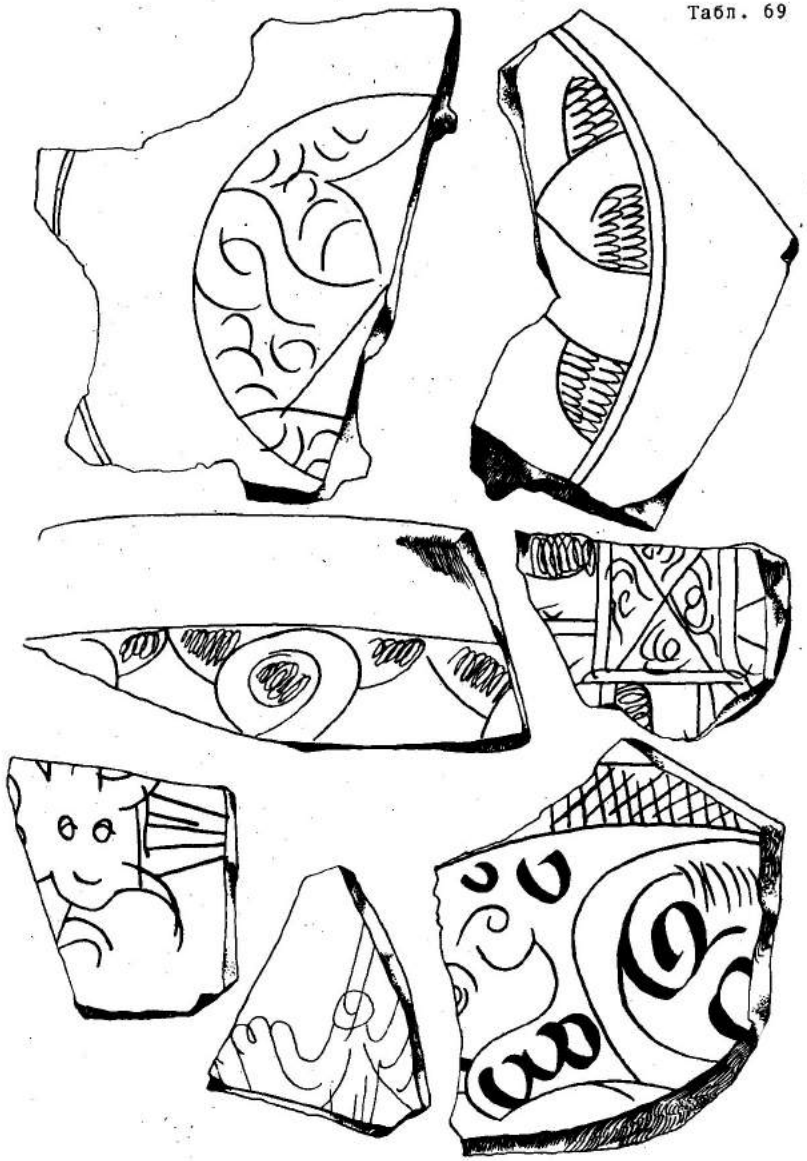

Табл. 70

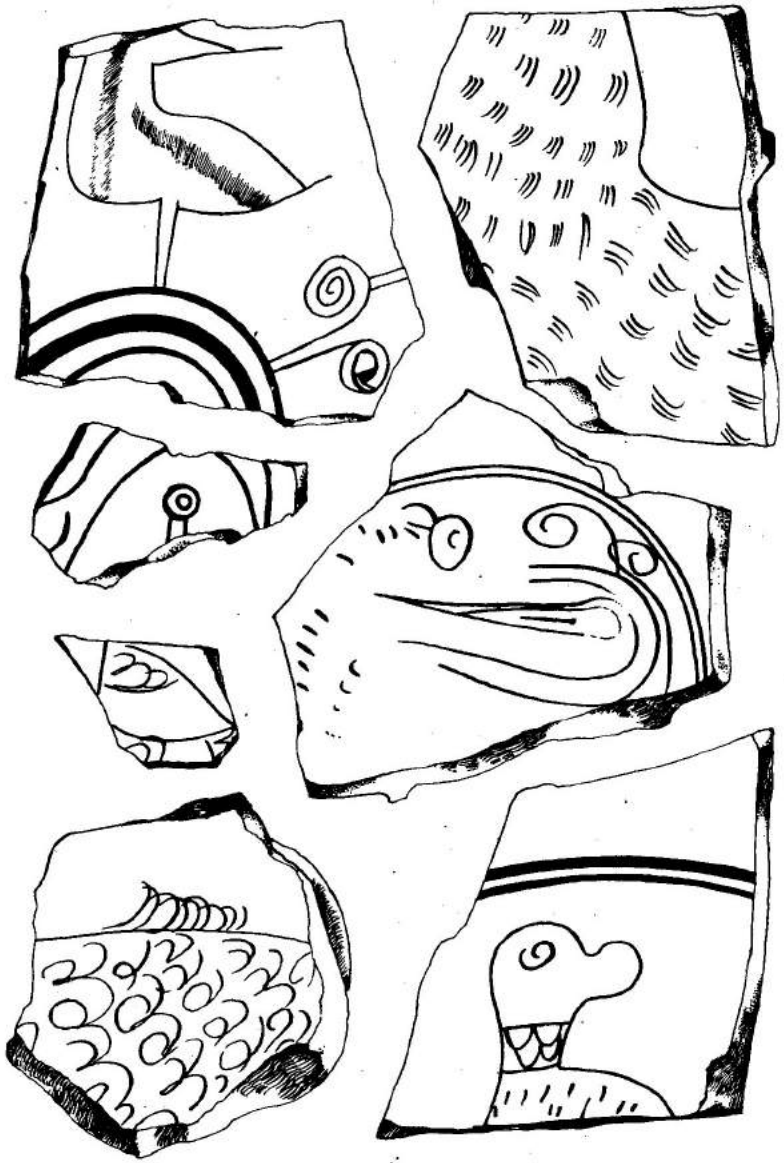

Табл. 71

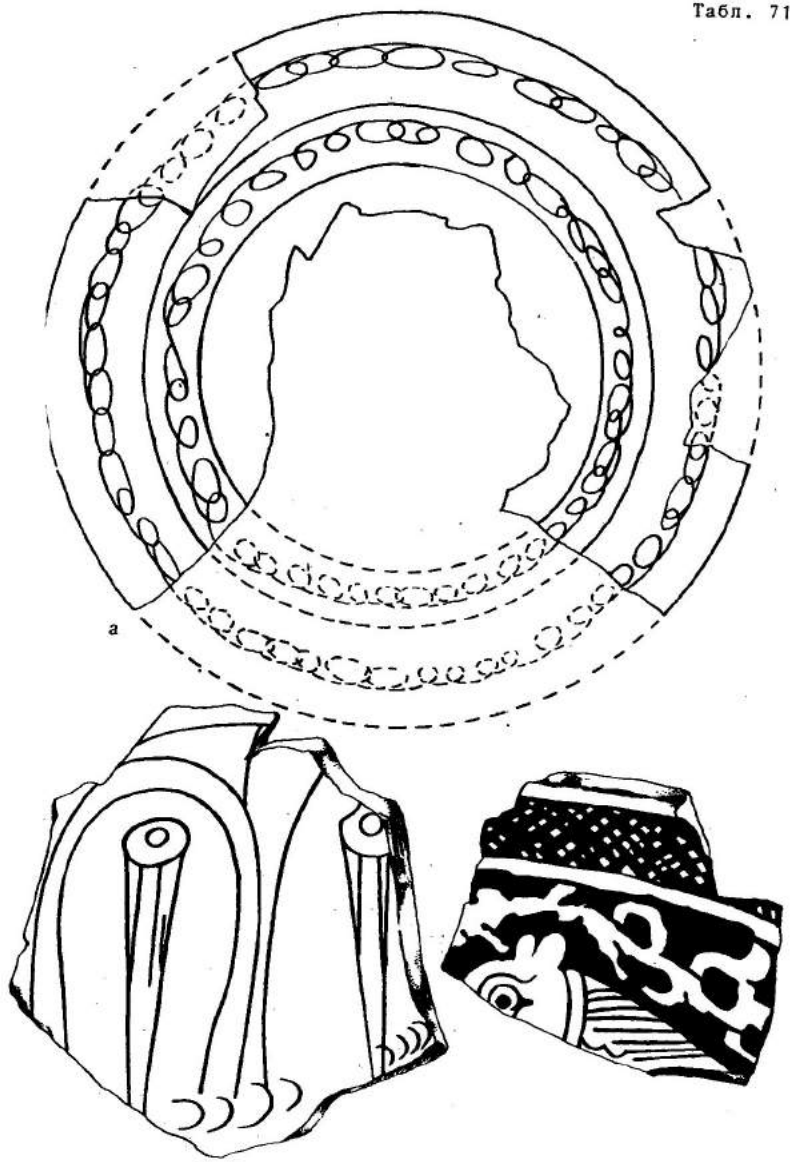

Табл. 72

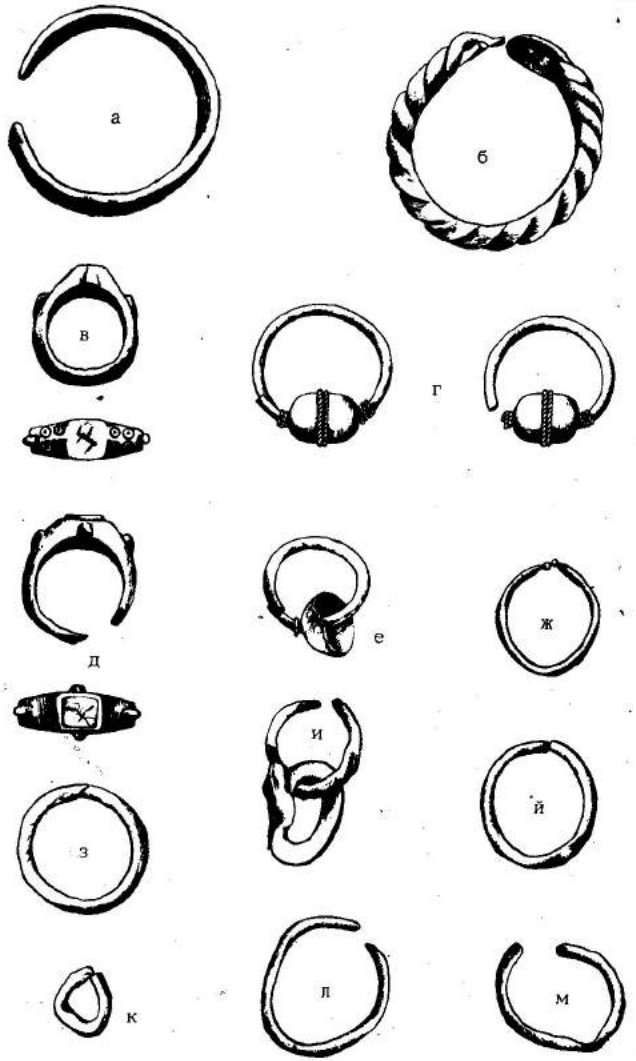

Табл. 73

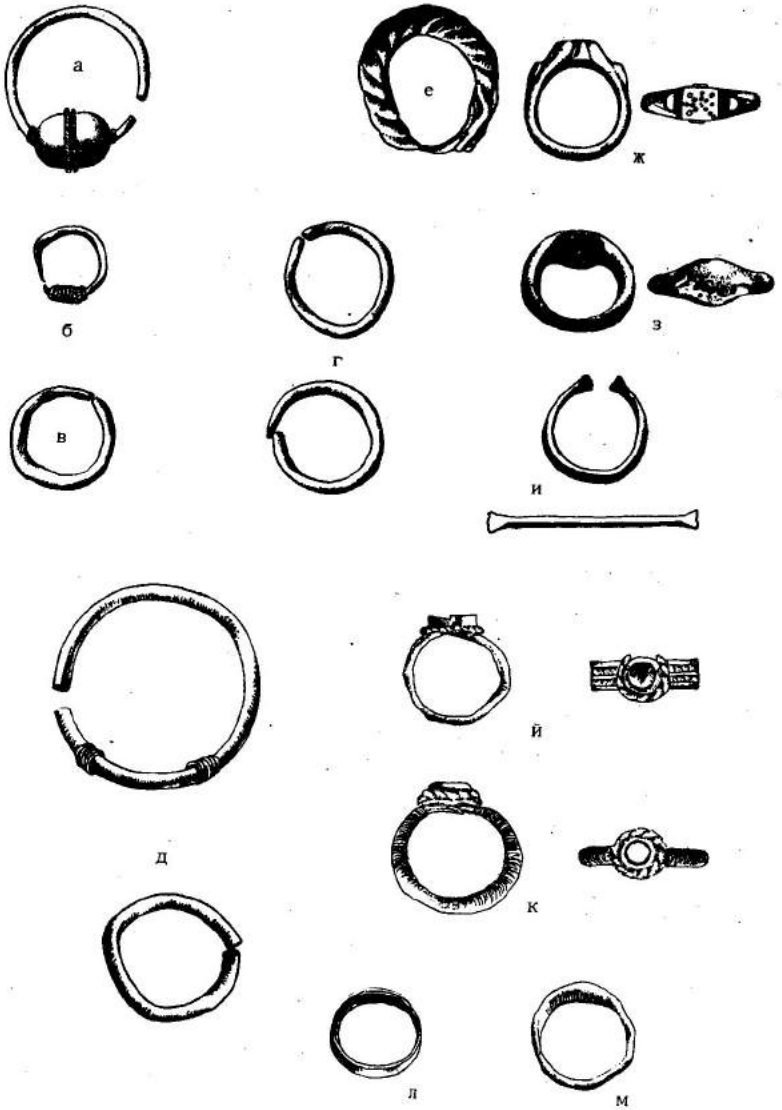

Табл. 74

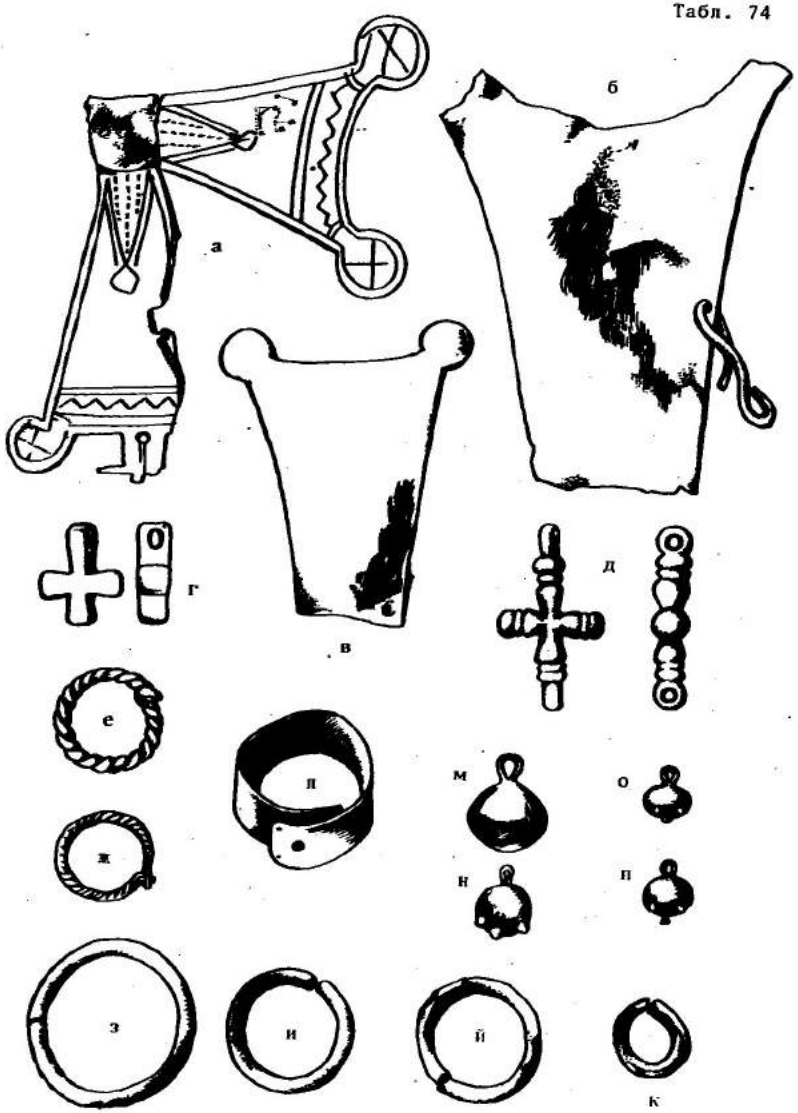

Табл. 75

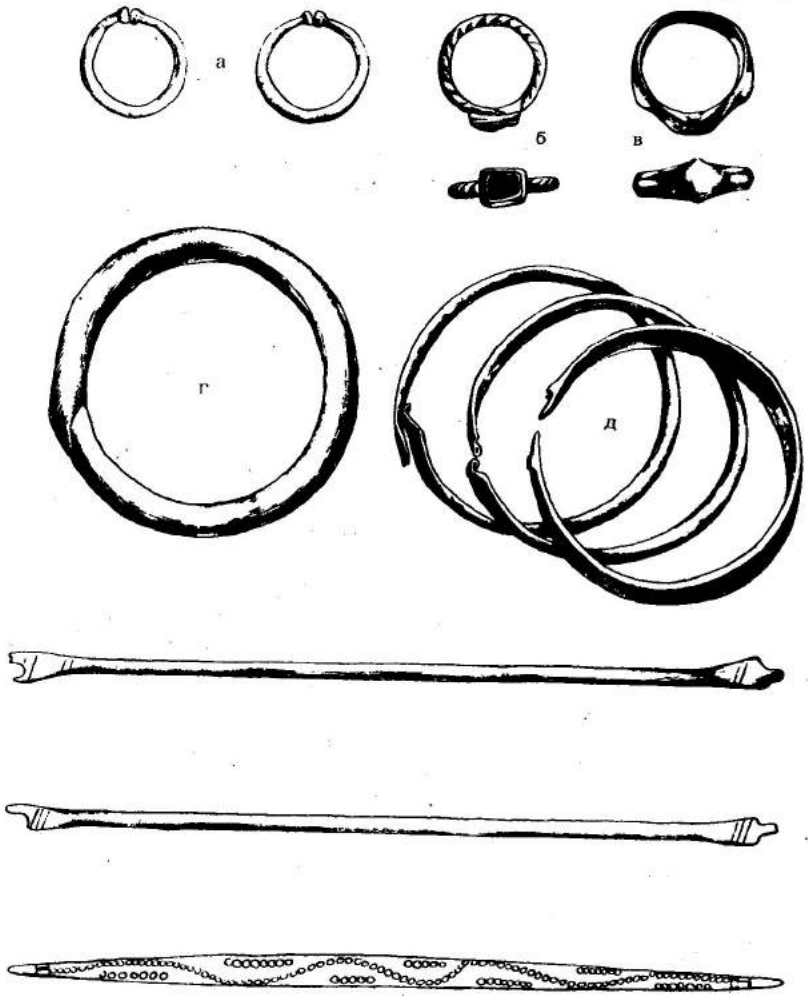

Табл. 76

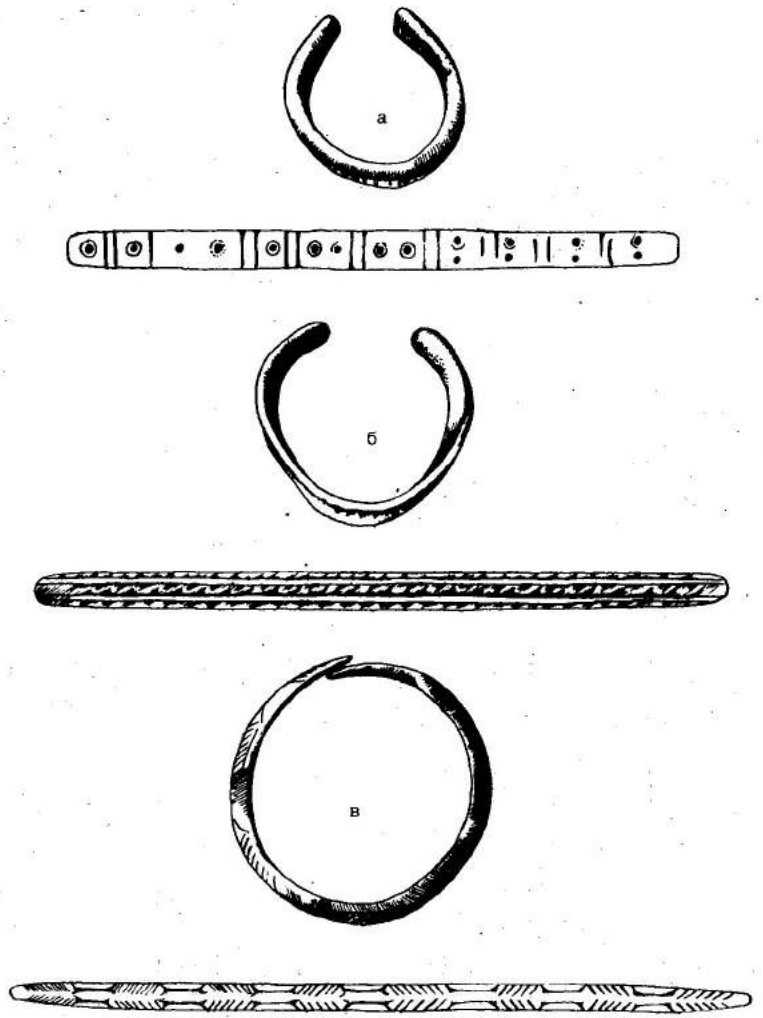

Табл. 77

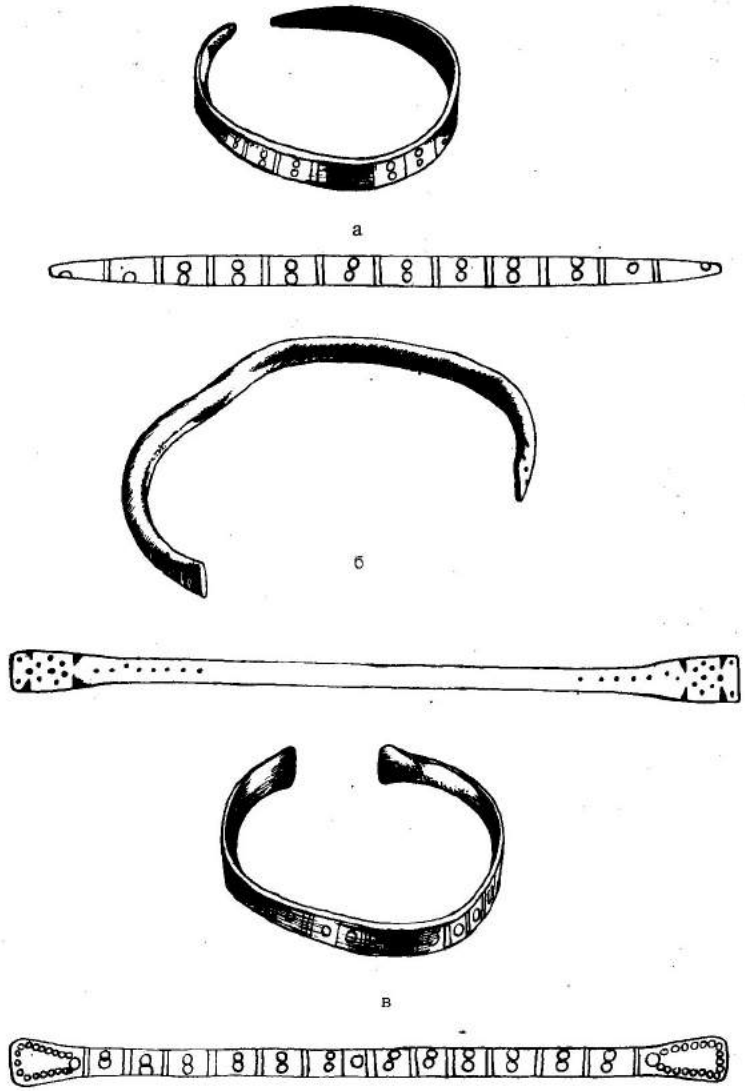

Табл. 78

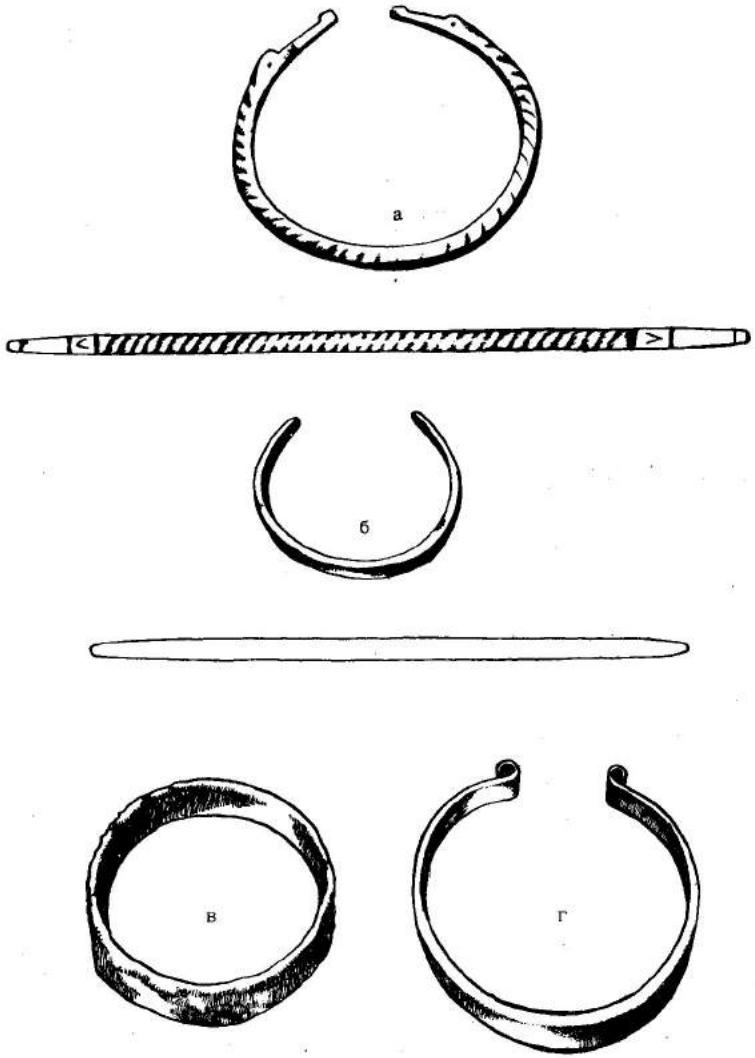

Табл. 79

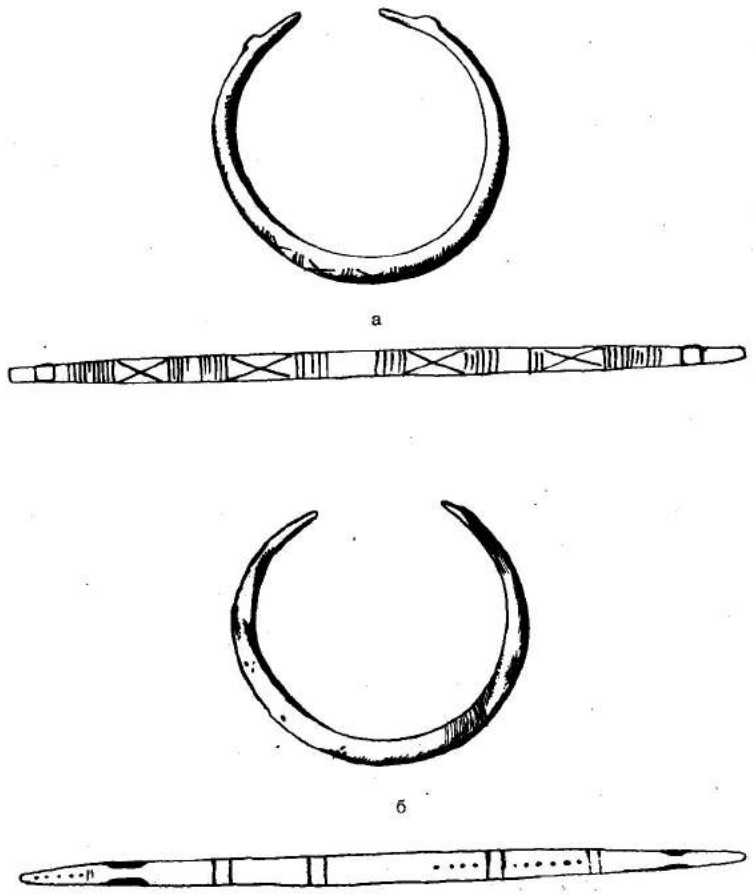

Табл. 80

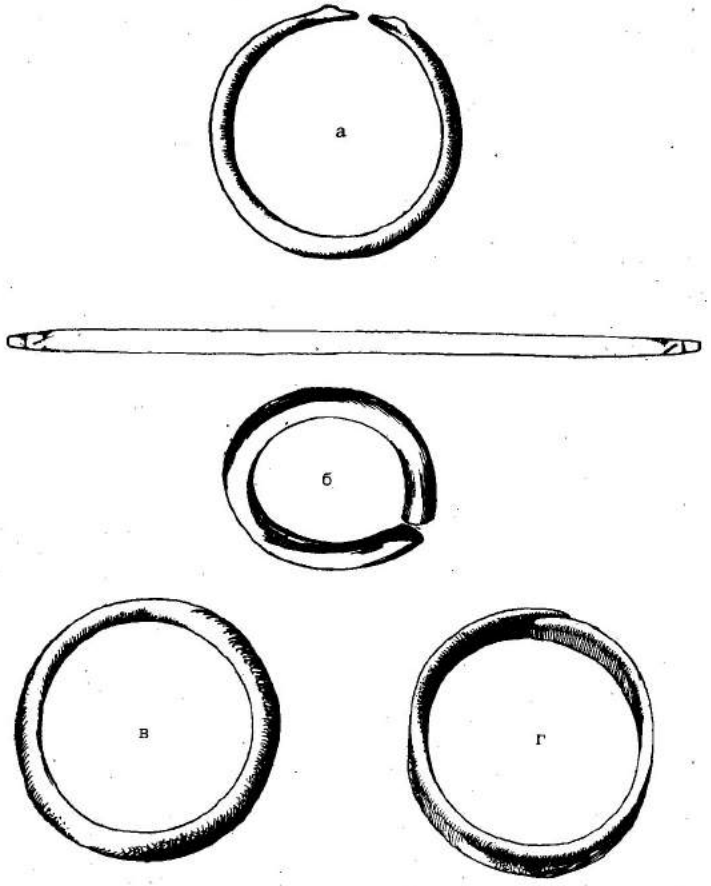

Табл. 81

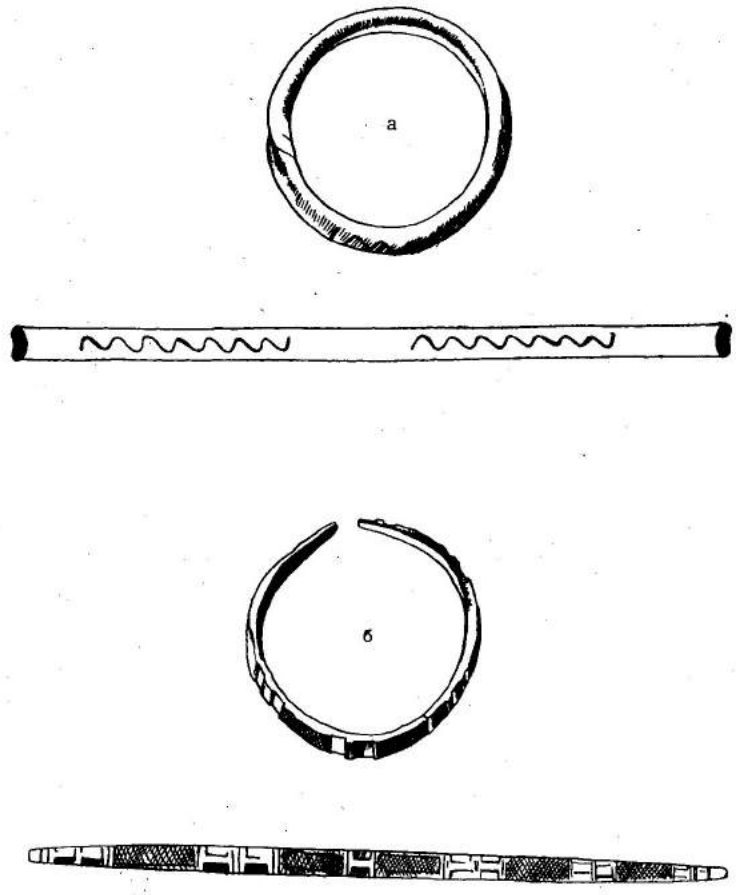

Табл. 82

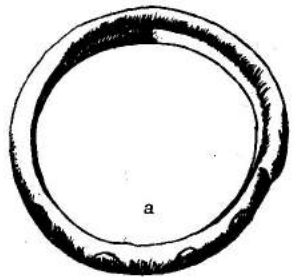

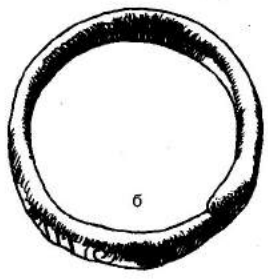

Табл. 83

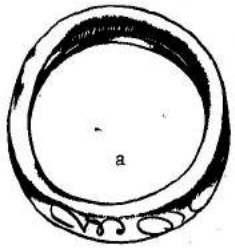

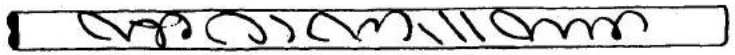

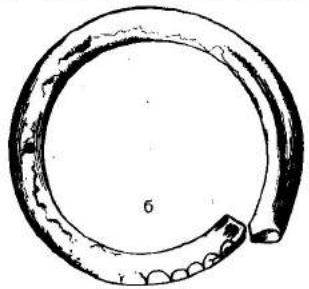

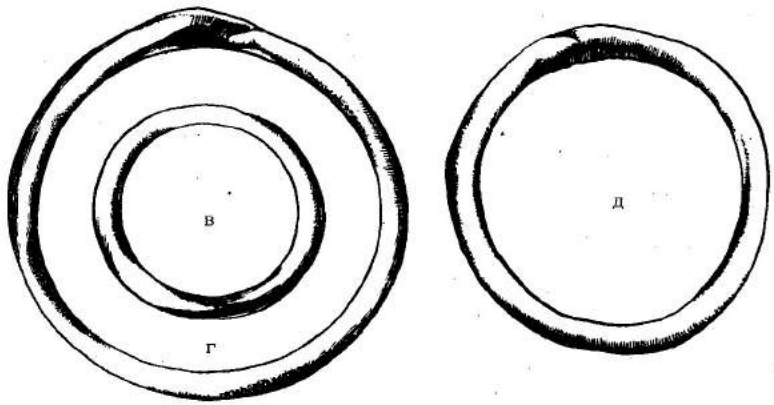

Табл. 84

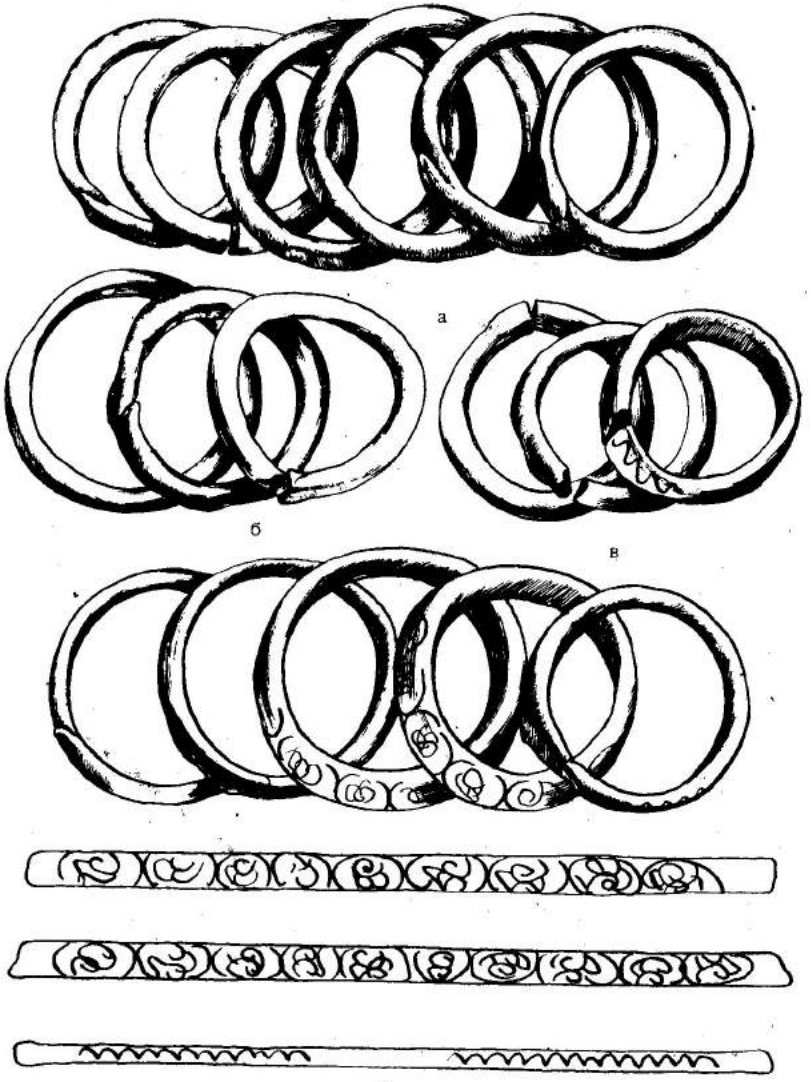

Табл. 85

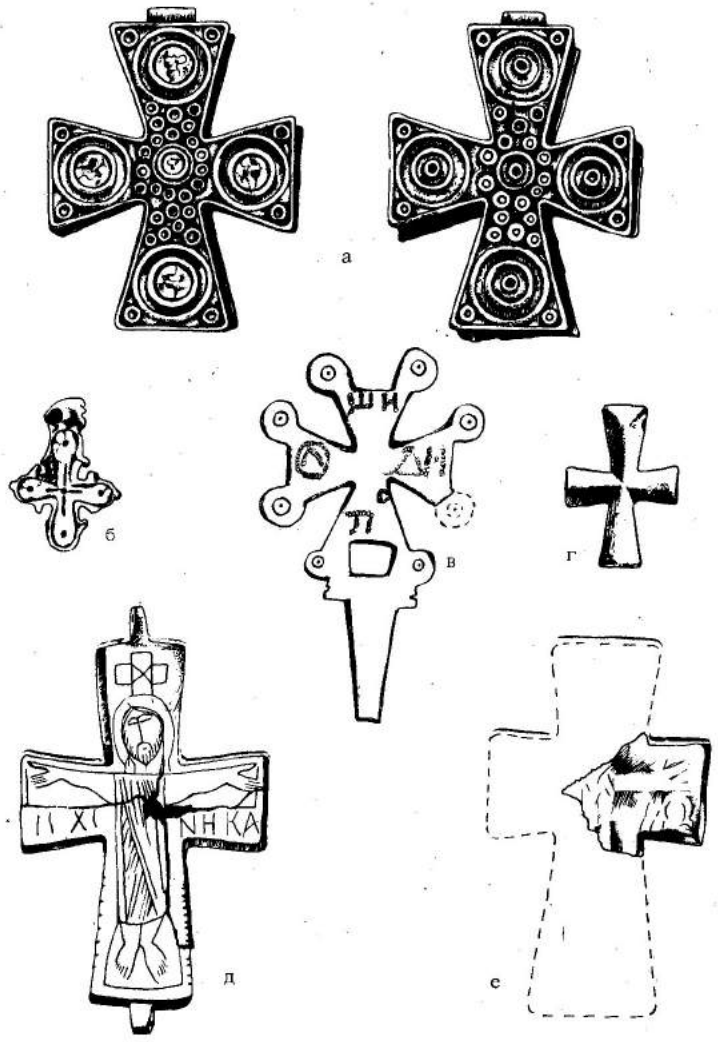

Табл. 86

а

б

в

г

Табл. 87

Табл. 88

Табл. 89

1

Приложение I 2

1

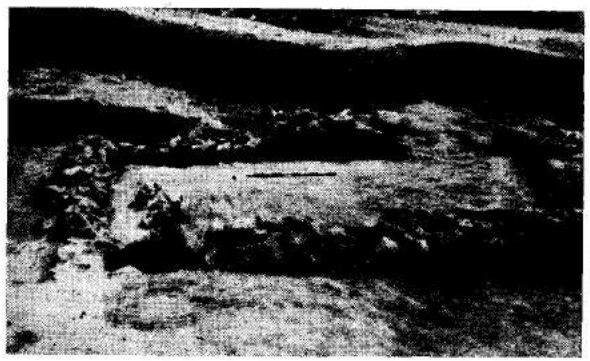

Приложение II

2

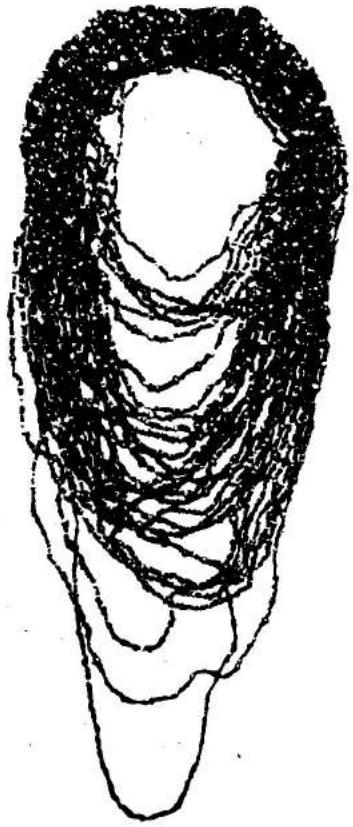

Приложение III

ЕКСПЕДИЦИО ТРАЦИКА 5

Бюлетин за поселищни проучвания

Формат 60 x 84/16 Тираж 500 Изд. коли 8

Българо-холандски научноизследователски проект

C I T-B